

วันสำคัญของชาวพุทธไทย

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต)

วันสำคัญของชาวพุทธไทย

๑ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต)

ISBN.....

ในชื่อเดิมว่า **ความรู้เกี่ยวกับวันสำคัญของไทย**

พิมพ์ครั้งแรก งานพระราชทานเพลิงศพ พระเมธีธรรมสาร เจ้าอาวาสวัดบ้านกร่าง เจ้าคณะอำเภอศรีประจันต์ จ.สุพรรณบุรี พ.ศ. ๒๕๒๕

พิมพ์ครั้งที่ ๒ งานพระราชทานเพลิงศพ ศ. ดร.อุบล เรียงสุวรรณ ม.เกษตรศาสตร์ พ.ศ. ๒๕๔๑

พิมพ์ครั้งที่ ๓ [มีการปรับปรุงเพิ่มเติมในช่วงใกล้เล่มนี้] เช่น สำนักพิมพ์ดวงแก้ว ในช่วง พ.ศ. ๒๕๔๖-๒๕๕๑

ในชื่อใหม่ว่า **วันสำคัญของชาวพุทธไทย**

พิมพ์ครั้งที่ ๔ [เมื่อหาก่อนพิมพ์เดิมในช่วงใกล้พิมพ์ครั้งที่ ๓] ตุลาคม ๒๕๕๔ ๖,๕๐๐ เล่ม

พิมพ์ครั้งที่ ๕ [เมื่อหาก่อนพิมพ์เดิมในช่วงใกล้พิมพ์ครั้งที่ ๓] ตุลาคม ๒๕๕๖ ๑,๐๐๐ เล่ม

- มูลนิธิการศึกษาเพื่อสันติภาพ พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต)

[ตัวเลข "พิมพ์ครั้งที่ ๕" นี้ เป็นอย่างต่ำ โดยนับตามหลักฐานเท่าที่พบ - ยังอยู่ระหว่างรวบรวมข้อมูลเพื่อให้ได้ตัวเลขจริง]

พิมพ์เป็นธรรมทาน โดยไม่มีค่าลิขสิทธิ์

ทำผู้ได้ประสงค์จัดพิมพ์

โปรดติดต่อขออนุญาตที่ วัดญาณเวศกวัน

ต.บางกระบือ อ.สามพราน จ.นครปฐม ๗๓๒๑๐

<http://www.watnyanaves.net>

แบบปก:

พิมพ์ที่

อนุโมทนา

มูลนิธิการศึกษาเพื่อสันติภาพ พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต) มีกัลยาณจันทระจัดพิมพ์หนังสือธรรมะเผยแพร่เป็นธรรมทาน เพื่อขยายประโยชน์ทางธรรมทางปัญญาให้แผ่ไพศาล

บัดนี้ ดร. นิเชต สุนทรพิทักษ์ ประธานมูลนิธิการศึกษาเพื่อสันติภาพฯ แจ้งบุญเจตนาว่า ใน พ.ศ. ๒๕๕๖ นี้ ทางมูลนิธิฯ มีโครงการจะจัดพิมพ์หนังสือธรรมแจกจ่ายเผยแพร่แก่ห้องสมุดโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน ในจังหวัดต่างๆ ทั่วประเทศ และพุทธศาสนิกชนผู้สนใจทั่วไป โดยไม่คิดค่าใช้จ่าย เหมือนที่ได้ปฏิบัติมาเป็นประจำทุกปี

ในวาระนี้ ทางมูลนิธิฯ จะจัดพิมพ์หนังสือธรรมะ ๕ ชื่อเรื่อง คือ

๑. การศึกษาเริ่มต้น เมื่อคนกินอยู่เป็น
๒. ทำอย่างไรจะหายโกรธ
๓. วันสำคัญของชาวพุทธไทย (วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา)
๔. ความสำคัญของพระพุทธศาสนา ในฐานะศาสนาประจำชาติ
๕. ชาวพุทธต้องเป็นผู้ดี

ขออนุโมทนามูลนิธิการศึกษาเพื่อสันติภาพฯ ที่ดำเนินการเผยแพร่ธรรมเพื่อความเจริญธรรมเจริญปัญญาของประชาชนครั้งนี้ ขอกุศลจริยาเพื่อประโยชน์ทางการศึกษา จงเป็นปัจจัยแห่งความแผ่ไพศาลของพระลัทธธรรม เพื่อความเกษมศานต์แห่งมหาชน ตลอดกาลยาวนานสืบไป

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต)

บันทึกความเป็นมา

(ในการพิมพ์ครั้งที่ ๔)

หนังสือ **วันสำคัญของชาวพุทธไทย** เป็นหนังสือเก่ามาก เมื่อพิมพ์ครั้งแรกใน พ.ศ. ๒๕๒๕ ได้ขออนุญาตนำเรื่องเกี่ยวกับวันสำคัญในวัฒนธรรมประเพณีไทยของพระยาอนุนามราชชน มารวมพิมพ์ไว้ และได้เขียนเพิ่มในเรื่องของวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา แล้วตั้งชื่อหนังสือว่า **ความรู้เกี่ยวกับวันสำคัญของไทย**

ต่อมา หลังจากพิมพ์ใหม่ใน พ.ศ. ๒๕๔๑ เมื่อมีผู้ขอพิมพ์อีก ผู้เรียบเรียงได้จัดเนื้อหาหนังสือใหม่ทั้งเล่ม โดยตัดเรื่องวันสำคัญด้านประเพณีไทย เช่น ตรุษสารท ลอยกระทง ออกไป เหลือไว้เฉพาะเรื่องสงกรานต์ส่วนที่ผู้เรียบเรียงเขียนเอง ซึ่งเน้นในแง่ที่เกี่ยวกับการทำบุญ พิธีในวัด และด้านพระสงฆ์ แล้วเขียนเพิ่มเติมอีกมากในเรื่องวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา แต่ในระหว่างทางของกระบวนการตีพิมพ์ ต้นฉบับที่เพิ่มเติมทั้งหมด ซึ่งเป็นลายมือ ได้สูญหาย และการพิมพ์ก็ล้มเลิกไป

ในการพิมพ์ต่อมา อันถือเป็นครั้งที่ ๓ เมื่อปี ๒๕๔๖ แม้จะได้เขียนเพิ่มเติมบ้าง แต่หนังสือก็มีความลดน้อยลงไปมาก และยังคงพิมพ์ในชื่อเดิมของหนังสือ

บัดนี้ เมื่อตกลงว่าจะมีการพิมพ์ใหม่อีก ใน พ.ศ. ๒๕๕๔ นี้ แม้จะไม่มีเวลา ไม่มีกำลังที่จะเขียนเพิ่มเติม และยังไม่สามารถติดตามหาเนื้อความที่เพิ่มเติมย่อยในการพิมพ์ครั้งที่ ๓ ก็ต้องย้อนไปใช้เนื้อหนังสือก่อนนั้น ก็เห็นว่าสมควรเปลี่ยนชื่อหนังสือให้สัมพันธ์กับเนื้อเรื่องที่มีขอบเขตจำกัดจำเพาะลงมา ครั้นจะให้ชื่อว่า “วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา” ก็ไม่สนิท เพราะมีเรื่องสงกรานต์ที่เป็นงานประเพณีอยู่ด้วย

ในที่สุด ตกลงใช้ชื่อใหม่ว่า **วันสำคัญของชาวพุทธไทย** ให้มีขอบเขตแคบลงมา ในแง่ที่ชาวพุทธไทยควรใส่ใจ แต่มีใช้ผูกขาดว่าเป็นเจ้าของ ใครจะรวมฉลองอย่างถูกต้องตามความหมาย ก็ยิ่งนำพอใจควรยินดี ทั้งนี้ ขอบอกกำกับไว้ด้วยว่าในการพิมพ์ครั้งต่อไป ถ้ายังไม่มีโอกาสปรับปรุง ก็พึงใช้เนื้อหนังสือซึ่งพิมพ์ครั้งที่ ๓

อนึ่ง ในวาระนี้ ทางวัดญาณเวศกวันเห็นว่า เป็นโอกาสเหมาะที่ทางวัดเองจะมีหนังสือธรรมทานไว้แจกเพิ่มขึ้น จึงได้สมทบพิมพ์หนังสือนี้ไว้อีกส่วนหนึ่งด้วย

ผู้เรียบเรียง

๒ ตุลาคม ๒๕๕๔

สารบัญ

อนุโมทนา	ก
บันทึกความเป็นมา	ข
วันมาฆบูชา	๑
วันสงกรานต์	๑๑
วันวิสาขบูชา	๒๗
ความหมายของวันวิสาขบูชา	๒๗
ในแง่คติจากพระชนมชีพของพระบรมศาสดา	๓๑
ในแง่ปรากฏการณ์ยิ่งใหญ่ในประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติ	๓๕
ทำการบูชาให้สมค่าของวันวิสาขบูชา	๔๐
วันอาสาฬหบูชา	๔๔
๑. ใจความของปฐมเทศนา	๕๐
๒. ผลจากการแสดงปฐมเทศนา	๖๓
๓. ความหมายของอาสาฬหบูชา	๖๔
๔. ความสำคัญของอาสาฬหบูชา	๖๔
๕. ประเพณีวันอาสาฬหบูชา	๖๕
วันเข้าพรรษา	๖๘
เทศกาลกัณฑ์	๗๔
๑. ปวารณา	๗๘
๒. ตักบาตรเทโว	๘๐
๓. กฐิน	๘๓
ค่านำบูชาในวันสำคัญ	๙๑
คำถวายดอกไม้ธูปเทียนวันมาฆบูชา	๙๑
คำถวายดอกไม้ธูปเทียนวันวิสาขบูชา	๙๓
คำถวายดอกไม้ธูปเทียนวันอาสาฬหบูชา	๙๗

วันมาฆบูชา

คำว่า **มาฆบูชา** เป็นชื่อของพิธีบูชาและการทำบุญในพระพุทธศาสนาอย่างหนึ่ง ซึ่งปรารภการประชุมใหญ่ของพระสาวก ที่เรียกว่า **จาตุรงคสันนิบาต**

มาฆบูชา ย่อมาจาก **มาฆปุณณมีบูชา** หรือ **มาฆบูรณมีบูชา** แปลว่า การบูชาในวันเพ็ญเดือน ๓

วันเพ็ญเดือน ๓ นี้ เป็นวันสำคัญในพระพุทธศาสนา คือ เป็นวันที่พระพุทธองค์ประทานโอวาทปาติโมกข์ ในที่ประชุมพระสาวก ซึ่งประกอบด้วยองค์สี่ ที่เรียกว่า **จาตุรงคสันนิบาต** เพื่อให้พระสาวกเหล่านั้น มีหลักการร่วมกันในการประกาศพระศาสนา คือสั่งสอนธรรมแก่ประชาชนตามท้องถิ่น บ้านเมือง และประเทศต่างๆ ทั่วไป

คำว่า **จาตุรงคสันนิบาต** แปลว่า การประชุมพระสาวก ซึ่งประกอบด้วยองค์สี่ หรือการประชุมพร้อมด้วยองค์สี่ กล่าวคือ^๑

๑. พระสาวกทั้งหลายที่มาประชุมวันนั้น ล้วนเป็นเอหิภิกขุ คือได้รับอุปสมบทโดยตรงจากพระพุทธเจ้า
๒. พระสาวกเหล่านั้น ล้วนเป็นพระอรหันต์ผู้ได้อภิญญา ๖ ทั้งสิ้น

๓. พระสาวกที่ประชุมวันนั้น ซึ่งมีจำนวนถึง ๑,๒๕๐ องค์^๑ มาประชุมกันโดยมิได้นัดหมาย
๔. วันนั้นเป็นวันอุโบสถขึ้น ๑๕ ค่ำ วันเพ็ญเดือนมาฆะ พระจันทร์เต็มดวงบริบูรณ์

การประชุมครั้งสำคัญที่สุดในสมัยพุทธกาล ที่เรียกว่า จาตุรงคสันนิบาตนี้ ได้มีขึ้น ณ พระเวฬุวันมหาวิหาร ใกล้กรุงราชคฤห์ ซึ่งเป็นเมืองหลวงของแคว้นมคธ เริ่มแต่ตะวันบ่ายก่อนค่ำของวันเพ็ญเดือน ๓ ในปีแรกที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้ คือหลังจากวันตรัสรู้ไป ๙ เดือน

การประชุมเช่นนี้ มีครั้งเดียวในศาสนา นี้ เป็นการประชุมครั้งสำคัญที่พระพุทธเจ้าทรงแสดง *โอวาทปาติโมกข์*

คำว่า *โอวาทปาติโมกข์* แปลว่า โอวาทที่เป็นประธานหรือคำสอนที่เป็นหลักใหญ่ หมายถึงธรรมที่เป็นหลักสำคัญของพระพุทธศาสนา สาธุชนนิยมเรียกโอวาทปาติโมกข์นี้ว่าเป็น “หัวใจของพระพุทธศาสนา”

ความในโอวาทปาติโมกข์ แบ่งออกเป็น ๓ ตอน พระพุทธองค์ตรัสเรียงลำดับต่อกันเป็น ๓ คาถาคึ่ง^๒

คาถาแรกว่า

ความอดทน คือความอดกลั้น เป็นตบะอย่างยิ่ง
 พระพุทธองค์ทั้งหลายกล่าวพระนิพพานว่ายอดเยี่ยม
 ผู้ทำร้ายผู้อื่น เป็นบรรพชิตไม่ได้ทีเดียว
 ผู้เบียดเบียนผู้อื่น เป็นสมณะไม่ได้

คาถาที่สองว่า

การไม่ทำบาปทั้งปวง ๑
การยังกุศลให้ถึงพร้อม ๑
การทำจิตของตนให้ผ่องใส ๑
นี่คือคำสั่งสอนของพระพุทธระทั้งหลาย

คาถาที่สามว่า

การไม่กล่าวร้าย ๑ การไม่ทำร้าย ๑
ความสำรวมในพระปาติโมกข์ ๑
ความเป็นผู้รู้จักประมาณในอาหาร ๑
ที่นอนที่หนึ่งอันสงบ ๑
การประกอบความเพียรในอธิจิต ๑
นี่คือคำสั่งสอนของพระพุทธระทั้งหลาย

ความใน *คาถาแรก* พระพุทธเจ้าตรัสเพื่อแสดงหลักการ และแนวทางที่เป็นลักษณะเฉพาะของพระพุทธศาสนา ซึ่งทำให้สามารถแยกจากลัทธิศาสนาที่พระพุทธศาสนาไม่ยอมรับ

ตอนแรกที่ตรัสว่า ความอดทน คือทานไว้ ยืนหยัดอยู่ได้ เป็นตบะอย่างยิ่ง พระองค์ตรัสเพื่อแสดงให้เห็นว่า การบำเพ็ญตบะของนักบวชทั้งหลาย ที่นิยมทรมาณตนเองด้วยวิธีการต่างๆ นั้น ไม่ใช่เป็นวิธีการเผาผลาญบาปชนิดที่พระพุทธศาสนายอมรับ

สาระสำคัญของตบะที่พระพุทธเจ้าทรงยอมรับ หรือตบะที่ถูกต้อง ก็คือ *ขันติธรรม* ความอดทนที่จะดำเนินตามมรรคาที่

ถูกต้องไปจนถึงที่สุด มีความเข้มแข็งทนทานอยู่ในใจ ดำรงอยู่ในหลักปฏิบัติที่ถูกต้องนั้น ไม่ระย่อทอดถอย

สิ่งที่จะพึงอดทน ที่สำคัญ คือ

๑. ความเหนื่อยยากลำบากตรากตรำในการปฏิบัติกิจหน้าที่ การงาน รวมทั้งความหนาวร้อน หิวกระหาย และ สิ่งรบกวนก่อความไม่สบายต่างๆ
๒. ทุกขเวทนา เช่น ความเจ็บปวดเมื่อยล้า ความเสียดยอกระบบบาดเจ็บ ที่เกิดแก่ร่างกายในยามป่วยไข้ เป็นต้น
๓. อาการกิริยาท่าทีวาจาของผู้อื่น ที่กระทบกระทั่ง หรือไม่น่าพอใจ เช่น ถ้อยคำที่เขาพูดไม่ดี เป็นต้น

ความอดทน อดกลั้น หรืออดได้ทนได้ หมายถึงการยอมรับได้ต่อสิ่งกระทบกระทั่งหรือไม่สบายผิใจเหล่านั้น ไม่ซึ่งเคียดขัดเคือง ไม่แสดงอาการผิดปกติ สามารถดำรงไมตรี คงอยู่ในเมตตา หรือรักษาอาการอันสงบมั่นคงในการทำกิจหรือบำเพ็ญกุศลธรรม ทำความดั่งงามสืบต่อไป

ในหลายถิ่นและหลายยุคสมัย มนุษย์ทั้งหลายอดไม่ได้ทนไม่ได้ แม้ต่อการที่มนุษย์กลุ่มอื่นพวกอื่นมีความเชื่อถือ สันสอน และปฏิบัติกิจพิธีตามประเพณีนิยมและลัทธิศาสนา รวมทั้งอุดมการณ์ที่แตกต่างจากตน มนุษย์เหล่านั้นไม่สามารถสัมพันธ์กันด้วยวิธีการแห่งปัญญา เช่น พุดจากันด้วยเหตุผล จึงทำให้เกิดการขัดแย้งทะเลาะวิวาท ตลอดจนสงครามมากมาย การขาดสันติธรรมได้กลายเป็นปัญหาใหญ่ของมนุษยชาติ

หากมนุษย์ปฏิบัติตามหลักโอวาทปาติโมกข์ข้อแรกนี้ ก็ จะช่วยให้โลกดำรงอยู่ในสันติ และมนุษย์แต่ละพวกนั้นก็จะมี โอกาสพัฒนาชีวิตและสังคมของตนไปสู่ความดีงามที่สูงขึ้นไป

ตอนที่สอง ที่ตรัสว่า พระพุทธะทั้งหลายกล่าวพระ นิพพานว่ายอดเยี่ยมนั้น ตรัสเพื่อชี้ชัดลงไปว่า จุดหมายของ พระพุทธศาสนาคือนิพพาน อันได้แก่ความดับกิเลสและกองทุกข์ ทั้งปวงได้ หรือความเป็นอิสระหลุดพ้นจากอำนาจครอบงำของ กิเลส คือ โลภะ โทสะ และโมหะ ไม่ใช่สวรรค์ ไม่ใช่การเข้าร่วม กับพระพรหมผู้เป็นเจ้า เป็นต้น

ตอนที่สาม ที่ตรัสว่า ผู้ทำร้ายผู้อื่น เป็นบรรพชิตไม่ได้ ที่เดียว ผู้เบียดเบียนผู้อื่นเป็นสมณะไม่ได้ นี้ตรัสเพื่อแสดง ลักษณะของนักบวชในพระพุทธศาสนา คือชี้ให้เห็นว่า ความเป็น สมณะหรือนักบวช มิใช่อยู่ที่การประกอบพิธีกรรมเป็นเจ้าพิธี หรืออยู่ที่ความศักดิ์สิทธิ์มีอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ สามารถบันดาล ผลให้แก่คนที่อ้อนวอนปรารภณา มิใช่อยู่ที่การบำเพ็ญตบะ ประพฤติเข้มงวด หรือการปลีกตัวออกไปอยู่ในป่าในเขาตัดขาด จากผู้คน มิใช่อยู่ที่การทำหน้าที่เป็นสื่อกลาง คอยบอกแจ้งข่าวสาร และความต้องการระหว่างสวรรค์กับหมู่มนุษย์ แต่อยู่ที่ความเป็น ผู้ไม่เบียดเบียน ไม่ก่อความทุกข์ยากเดือดร้อนแก่ใครๆ มีแต่ เมตตากรุณา บำเพ็ญตนเพื่อประโยชน์สุขของคนทั้งปวง

พูดสั้นๆ ว่า นักบวชหรือพระภิกษุสงฆ์ในความหมายของ พระพุทธศาสนา คือเครื่องหมายของความไม่มีภัย เป็นสัญลักษณ์ แห่งความร่มเย็นปลอดภัย และการขึ้นนำมรรคาแห่งสันติสุข

ความใน *คาถาที่สอง* พระพุทธองค์ตรัสสรุปข้อปฏิบัติใน พระพุทธศาสนาทั้งหมดลง เป็นหลักการสำคัญ ๓ ประการ คือ

๑. ไม่ทำบาปทุกอย่าง ได้แก่ ละเว้นความชั่วทุกชนิด ทุก ระดับ ตั้งแต่ประพฤติตามหลักศีล ๕ เช่น ไม่ทำลายชีวิต ไม่ ลักทรัพย์ ไม่ประพฤติผิดในกาม เป็นต้น

๒. ยังกุศลให้ถึงพร้อม ได้แก่ บำเพ็ญความดีให้บริบูรณ์ เช่น มีศรัทธา มีเมตตากรุณา ฝึกจิตให้เข้มแข็ง มีสมาธิ มีความ เพียร มีสติรอบคอบ ซื่อสัตย์สุจริต มีความเสียสละ เป็นต้น

๓. ทำจิตของตนให้ผ่องใส ได้แก่ ชำระจิตให้บริสุทธิ์ สะอาด ให้หลุดพ้นจากกิเลส เช่น ความโลภ ความโกรธ ความ หลง ความฟุ้งซ่าน ความหดหู่ซึมเซา เป็นต้น ด้วยการฝึกอบรม เจริญปัญญาให้เกิดความรู้ความเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง จนกิเลสและความทุกข์ครอบงำจิตใจไม่ได้

จำง่าย ๆ สั้น ๆ ว่า *เว้นชั่ว ทำดี ทำใจให้บริสุทธิ์*

หลักปฏิบัติที่ตรัสในคาถาที่สองนี้ เป็นทั้งแนวทางและ ขอบเขตในการที่พระสาวกทั้งหลายจะไปอบรมสั่งสอนประชาชน ให้ตรงตามหลักการของพระพุทธศาสนา และสอนได้เป็นแนว เดียวกัน ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในการเผยแผ่

ความใน *คาถาที่สาม* พระพุทธองค์ตรัสเพื่อเป็นหลัก ความประพฤติและการปฏิบัติตน หรือหลักปฏิบัติในการทำงาน สำหรับผู้ที่จะไปประกาศพระศาสนา

หมายความว่า ทรงวางระเบียบในการไปสั่งสอนธรรมแก่ประชาชน ว่าผู้สอน ต้องเป็นผู้ไม่กล่าวร้าย ต้องเป็นผู้ไม่ทำร้าย คือ ไม่ก่อความเดือดร้อนแก่ผู้อื่น ไม่ว่าจะด้วยกายหรือวาจา มีวัจกรรมและกายกรรมบริสุทธิ์สะอาด พุดและทำด้วยเมตตา กรุณา มีความสำรวมในพระปาติโมกข์ คือประพฤติเคร่งครัดในระเบียบแบบแผน รู้จักประมาณในภัตตาหาร ที่นอนที่นั่งก็ให้สงบสันต์เหมาะแก่สมณะ คือ ต้องไม่เห็นแก่กินแก่นอน และต้องมีใจแน่วแน่เข้มแข็ง ไม่ท้อถอย ฝึกรบมจิตใจของตนอยู่เสมอ

รวมความว่า ไปทำงานก็ให้ไปทำงานจริงๆ ทำงานเพื่องาน มุ่งประโยชน์สุขของประชาชนเป็นสำคัญ ไม่ใช่ไปหาความสุขสนุกสบาย

เนื้อความ ๓ คาถาของโอวาทปาติโมกข์นี้ แสดงให้เห็นวิธีสั่งงานของพระพุทธเจ้า การที่พระองค์ทรงส่งพระสาวกไปประกาศพระศาสนานั้น ก็คือพระองค์ส่งพระสาวกให้ไปทำงาน

ความจริง พระองค์เคยส่งพระสาวกออกไปแล้ว ๒ รุ่น รุ่นแรก เป็นพระอรหันต์ล้วน มีจำนวน ๖๐ องค์ รุ่นที่สอง เป็นพระอริยบุคคลชั้นเสขภูมิ คือ ยังไม่เป็นพระอรหันต์ มีจำนวน ๓๐ องค์

ทั้งหมดนั้น พระองค์ทรงส่งไปอย่างธรรมดา คือ ตรัสสั่งเพียงว่า “จงจาริกไปประกาศพระศาสนา เพื่อประโยชน์และความสุขของพหูชน” และลงท้ายว่า “ด้วยเมตตาการุณย์แก่ชาวโลก” มิได้มีพิธีการพิเศษแต่อย่างใด

แต่ในการชักซ่อมงานคราวนี้ พระสาวกมีจำนวนมากถึง ๑๒๕๐ องค์ ซึ่งเป็นการชุมนุมครั้งใหญ่และครั้งสำคัญ พระองค์จึงทรงสั่งงานหรือนัดหมายงานอย่างชัดเจน และละเอียดถี่ถ้วน พระองค์ทรงสั่งงานอย่างนี้ ศาสนาของพระองค์จึงแพร่หลายไปศาลอย่างรวดเร็ว และยังมียืนอยู่อย่างมั่นคงจนทุกวันนี้

โอวาทปาติโมกข์ที่พระพุทธเจ้าตรัสนี้ จึงเป็นตัวอย่างที่ดีของการสั่งงาน เพราะในการสั่งงานนั้น ถ้าผู้สั่ง สั่งให้ชัดเจนไปว่าทำอะไร เพื่ออะไร ทำอย่างไร ดังนี้แล้ว ผู้ปฏิบัติย่อมปฏิบัติสะดวก และงานก็จะสำเร็จเป็นผลดีตามความมุ่งหมายเสมอ

โดยเหตุที่พระพุทธเจ้า ประทานโอวาทปาติโมกข์ในวันเพ็ญเดือน ๓ ฉะนั้น วันเพ็ญเดือน ๓ จึงเป็นวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เป็นวันที่พุทธศาสนิกชนจัดทำพิธีสักการบูชาเป็นพิเศษ ที่เรียกว่า มาฆบูชา

พิธีมาฆบูชานี้ แต่ก่อนก็มีได้ทำกัน เพิ่งมาทำในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ แห่งพระราชวงศ์จักรี นี้เอง

พิธีมาฆบูชานี้ มีทั้งพระราชพิธี และพิธีของพุทธศาสนิกชนทั่วๆ ไป

ในที่นี้ จะกล่าวเฉพาะพิธีของพุทธศาสนิกชนทั่วๆ ไป

เมื่อถึงวันมาฆบูชา ในตอนเช้า นอกจากจะมีการทำบุญตักบาตรตามปกติแล้ว สาธุชนอาจรับอุโบสถศีล และฟังเทศน์ตามวัดที่ใกล้เคียงหรือคุ้นเคย

ในตอนค่ำ นำธูป เทียน ดอกไม้ ไปประชุมพร้อมกันที่ โบสถ์ หรือเจดีย์สถานแห่งใดแห่งหนึ่ง ที่ทางวัดจัดไว้

เมื่อพระสงฆ์ประชุมพร้อมแล้ว ยืนหันหน้าเข้าหาสิ่งที่ เคารพ คือพระประธาน หรือสถูปเจดีย์อย่างใดอย่างหนึ่ง คฤหัสถ์ทั้งหลาย ยืนถือธูป เทียน ดอกไม้ ประนมมืออยู่ถัด พระสงฆ์ออกไป เมื่อพระภิกษุที่เป็นประธานกล่าวนำคำบูชา ที่ ประชุมทั้งหมดว่าตามพร้อมๆ กัน

เมื่อกล่าวคำบูชาเสร็จแล้ว พระสงฆ์เดินนำหน้า เวียน ขวารอบพระอุโบสถ หรือพระสถูปเจดีย์ ๓ รอบ ซึ่งเรียกว่า เวียน เทียน คฤหัสถ์เดินตามอย่างสงบ

ขณะเวียนรอบแรก ให้ระลึกถึงพระพุทธคุณ รอบที่ ๒ ระลึกถึงพระธรรมคุณ รอบที่ ๓ ระลึกถึงพระสังฆคุณ ไม่เดินคุย กัน ไม่หยอกล้อกัน หรือแสดงอาการไม่สุภาพอื่นๆ ในขณะที่เวียน เทียน เพราะเป็นการขาดความเคารพพระรัตนตรัย

เมื่อเวียนเทียนครบ ๓ รอบแล้ว เข้าในพระอุโบสถ สวดมนต์ ฟังเทศน์ ถิ่นที่แรกจะได้ฟังเรื่องจาตุรงคสันติบาท ถิ่นที่ต่อๆ ไป อาจเป็นเรื่องโพธิปักขิยธรรม หรือเรื่องอื่นๆ ที่ทางวัดเห็นสมควร บางวัดมีเทศน์จนตลอดรุ่ง

ข้อที่ควรทำเป็นพิเศษในวันนั้น ก็คือ ควรพิจารณา ความหมายของการเวียนชั้ว ทำดี ทำจิตใจให้บริสุทธิ์ ให้เข้าใจ ชัดเจนลึกซึ้ง แล้วตั้งใจปฏิบัติให้ได้ตามนั้น

เชิงอรรถ

- ^๑ ม.อ.๓/๑๕๕ (บัญญัติสุทธี อรรถกถาแห่งมัชฌิมนิกาย ภาค ๓ หน้า ๑๕๕) จัดลำดับตาม
อย่าง พุทธ.อ. ๑๘๔ (มธุรัตถวิลาสินี อรรถกถาแห่งพุทธวงส์ หน้า ๑๘๔) และ ที.อ.๒/
๑๒ (สุ่มงคลวิลาสินี อรรถกถาแห่งทีฆนิกาย ภาค ๒ หน้า ๑๒)
- ^๒ เป็นพระปุราณชฎิล (ชฎิลเก่า) ๑๐๐๐ องค์ พระปุราณปริพาชก (เคยเป็นปริพาชก)
๒๕๐ องค์
- ^๓ ดู คาทาโฆวาทปาติโมกข์ ที่ ที.ม.๑๐/๕๔ (ทีฆนิกาย มหาวรรค พระไตรปิฎก เล่ม ๑๐
ข้อ ๕๔); ชุ.ธ.๒๕/๒๔ (ชุตตหนิกาย ธรรมบท พระไตรปิฎก เล่ม ๒๕ ข้อ ๒๔)

วันสงกรานต์

ตรุษสงกรานต์ เป็นเทศกาลสิ้นปีเก่าขึ้นปีใหม่ของไทย ตามประเพณีโบราณ เป็นระยะเวลาเข้าฤดูร้อน เสร็จจากการเก็บเกี่ยวข้าว ประชาชนส่วนใหญ่ว่างจากการทำไร่ไถนาที่เป็นงานประจำ จึงถือเอาระยะเวลานี้เป็นตอนที่จะทำบุญใหญ่แล้ว เล่นสนุกสนานรื่นเริงกัน

วันตรุษ คือวันสิ้นปี ตรงกับวันแรม ๑๕ ค่ำเดือน ๔ **วันสงกรานต์** เป็นวันขึ้นปีใหม่ ตรงกับวันที่ ๑๓ เมษายน

ฟังสังเกตว่า วันตรุษ ถือตามจันทร์คติ วันสงกรานต์ ถือตามสุริยคติ แต่เทศกาลตรุษยังมีถือกันอยู่เพียงในบางท้องถิ่นเท่านั้น และตามปกติทำกัน ๓ วัน ตั้งแต่วันแรม ๑๔ ค่ำเดือน ๔ ถึงขึ้นค่ำหนึ่งเดือน ๕

อย่างไรก็ตาม ในเมื่อแยกวันสิ้นปีเก่า กับวันขึ้นปีใหม่ ออกห่างกัน ประชาชนก็มีช่วงเวลาสำหรับทำบุญ และเล่นสนุกสนานรื่นเริง หรือเที่ยวเตร่พักผ่อนติดต่อกันหลายวัน จึงอาจฉลองกันตั้งแต่วันตรุษ ไปจนถึงวันเปลี่ยนศักราชใหม่ในวันสงกรานต์

พวกแม่บ้านก็จะทำขนมเตรียมไว้ สำหรับต้อนรับแขกที่มาเที่ยวที่บ้าน และนำไปเยี่ยมแจกญาติมิตร ขนมที่ทำระยะนี้คือ ข้าวเหนียวแดง ข้าวเหนียวแก้ว

หนุ่มสาวก็มาร่วมทำขนม ช่วยกันกว่นข้าวเหนียว คุยกันไป ร้องรำทำเพลงกันไป หรือมีการละเล่น เช่น เล่นเพลงพวงมาลัยกันในตอนค่ำคืน สนุกสนานกันไปจนถึงสงกรานต์

ในภาคอีสานบางแห่ง เขาทำบุญตรุษสงกรานต์แยกเป็น ๒ ระยะ คือ ทำบุญตักบาตรกลางลานในวันตรุษ และทำบุญตักบาตรที่บ้านในวันสงกรานต์ บางแห่งในจังหวัดนครราชสีมา มีก่อดพระเจดีย์ทรายเป็น ๒ ตอน คือ ก่อที่ลานวัดในวันตรุษ และก่อกกลางลานบ้านในวันสงกรานต์

ในที่นี้ มุ่งจะกล่าวเรื่องสงกรานต์ พุดถึงตรุษแต่พอท้าวความเท่านั้น

“สงกรานต์” เป็นคำภาษาสันสกฤต แปลว่า เคลื่อนย้าย ในที่นี้หมายถึงการเคลื่อนย้ายของพระอาทิตย์ คือ พระอาทิตย์ผ่านหรือเคลื่อนย้ายเข้าไปในจักรราศีใดราศีหนึ่ง ก็เรียกว่าสงกรานต์

จักรราศี คือ รูปวงกลมในท้องฟ้า ซึ่งสมมติว่าเป็นทางที่พระอาทิตย์ พระจันทร์ และดาวพระเคราะห์โคจรเวียนผ่านไป

โคจร แปลว่า การเที่ยวไป หรือทางที่เที่ยวไปของพระอาทิตย์

จักรราศีนั้น แบ่งตามขวางออกเป็น ๑๒ ส่วนเท่ากัน เรียกว่า ๑๒ ราศี แต่ละราศีมีกลุ่มดาวอยู่ในนั้นเป็นเฉพาะแต่ละราศี (“ราศี” แปลว่า กอง หรือหมู่ ในที่นี้หมายถึง หมู่ดาว หรือกลุ่มดาว) กลุ่มดาวในราศีหนึ่งๆ มีหลายดวง เรียงรายกัน คน

มองเห็นเป็นรูปต่างๆ และสมมติเรียกชื่อกลุ่มดาวนั้นๆ ไปตามรูปที่มองเห็น เช่น เป็นกลุ่มดาวแพะ (ราศีเมษ) กลุ่มดาววัว (ราศีพฤษภ) เป็นต้น

เราเห็นว่าพระอาทิตย์โคจรเข้าไปในราศีใด จนกว่าจะผ่านพ้นราศีนั้นไปสู่ราศีอื่น ก็เป็นเวลาเดือนหนึ่ง เมื่อผ่านไปครบ ๑๒ ราศี ก็นับโดยประมาณว่าเป็นปีหนึ่ง

ราศีนั้น แบ่งตามมาตรฐานวัดเป็นราศีละ ๓๐ องศา รวมทุกจักรราศีเป็น ๓๖๐ องศา แต่ดาวต่างๆ ในกลุ่มของราศีทั้งหลาย มีคาบเกี่ยวหรือเหลื่อมล้ำกันบ้าง การแบ่งเดือนจึงมีวันและเวลาไม่เท่ากัน

ชื่อเดือนต่างๆ เราก็ตั้งไปตามชื่อสมมติของกลุ่มดาวแต่ละราศี โดยเอาคำว่า *อายน* หรือ *อาคม* ต่อท้ายเข้าไป

อายน และ *อาคม* แปลว่ามาถึง เหมือนกันทั้งสองคำ แต่เราแยกใช้ให้ต่างกัน เพื่อแยกเป็นเดือนที่มี ๓๐ วัน (ต่อด้วย *อายน*) และเดือนที่มี ๓๑ วัน (ต่อด้วย *อาคม*) เป็นที่สังเกตได้ง่าย

ราศี หรือกลุ่มดาว ๑๒ นั้น คือ

เมษ	=	กลุ่มดาวแพะ	พฤษภ	=	กลุ่มดาววัว
มิถุน	=	กลุ่มดาวรูปคนคู่	กรกฎ	=	กลุ่มดาวปู
สิงห	=	กลุ่มดาวสิงห์	กันย	=	กลุ่มดาวรูปหญิงสาว
ตุล	=	กลุ่มดาวคันชั่ง	พฤษจิก	=	กลุ่มดาวแมงป่อง
ธนู	=	กลุ่มดาวธนู	มกร	=	กลุ่มดาวมังกร
กุมภ	=	กลุ่มดาวหมี	มีน	=	กลุ่มดาวปลา

เอา *อาษาณ* หรือ *อาคม* ต่อเข้าไป เป็น *เมษายน* (พระอาทิตย์มาถึงราศีดาวแพะ) *มกราคม* (พระอาทิตย์มาถึงราศีดาวมังกร) ดังนี้ เป็นต้น

วันและเวลาที่พระอาทิตย์ย้ายจากราศีหนึ่ง และยกไปสู่อีกราศีหนึ่ง ท่านเรียกว่าสงกรานต์เดือน แต่ในวันและเวลาที่พระอาทิตย์ยกขึ้นสู่ราศีเมษ คือในเดือนเมษายน เขาเรียกเป็นพิเศษว่า “มหาสงกรานต์” เพราะเป็นวันย้ายปี คือ ย้ายจากปีเก่า ยกขึ้นสู่ปีใหม่ด้วย แต่บัดนี้ เมื่อพูดถึงสงกรานต์ ก็หมายถึงมหาสงกรานต์นั่นเอง สงกรานต์เดือน ไม่มีพูดถึงกัน

การที่ถือเอาวันมหาสงกรานต์เป็นวันขึ้นปีใหม่ คือตั้งต้นปีในวันที่ ๑๓ เมษายนนั้น เป็นเรื่องมาจากอินเดียภาคเหนือ ซึ่งอยู่เหนือเลยเขตร้อนขึ้นไป มีฤดูกาลไม่เหมือนกับของเรา

ที่นั่น ต่อจากฤดูหนาว เขามีฤดูวสันต์ แปลว่าฤดูใบไม้ผลิ ซึ่งเป็นระยะเวลาที่ธรรมชาติและผู้คนสดชื่น แจ่มใส ร่าเริง เบิกบาน ด้วยได้ผ่านพ้นฤดูหนาวที่แสนจะยากเข็ญทรมาณ และเงียบหงอยเหี่ยวแห้ง มาสู่ฤดูกาลที่อุ่นสบาย ต้นไม้ประดัดกันผลิดอกสวยงาม แดกใบใหม่เขียวชอุ่ม ธรรมชาติก็สดชื่น ผู้คนก็ร่าเริงยินดี เหมือนได้ฟื้นคืนชีวิตใหม่ จึงถือเอาต้นฤดูวสันต์เป็นวันขึ้นปีใหม่

ในประเทศของเรา ถึงจะไม่มีฤดูวสันต์ก็ตาม แต่เทศกาลนี้ก็เหมาะเข้ากับความเป็นอย่างของเราด้วย เพราะเป็นระยะเสร็จสิ้นฤดูทำงาน เป็นเวลาเหมาะสำหรับพักผ่อนสนุกสนานร่าเริง ดังได้กล่าวแล้ว

สงกรานต์ของไทย ตามปกติมี ๓ วัน คือ วันที่ ๑๓, ๑๔ และ ๑๕ เมษายน

วันที่ ๑๓ คือวันต้น เป็น วันมหาสงกรานต์ นับเป็นวันขึ้นปีใหม่

วันที่ ๑๔ คือวันกลาง เป็น วันเนา คือ วันอยู่เฉยๆ ว่างมีแต่เล่นสนุก

วันที่ ๑๕ คือวันสุดท้าย เป็น วันเถลิงศก หรือพระยาวัน คือ วันขึ้นศักราชใหม่

สมัยก่อน บางปี สงกรานต์มี ๔ วัน คือ วันที่ ๑๓-๑๖ เมษายน วันกลางระหว่างวันต้นและวันสุดท้าย เป็นวันเนา ๒ วัน คือถ้าปีใด พระอาทิตย์ยกขึ้นสู่ราศีเมษ เป็นเวลาเลยเที่ยงคืนไปแล้ว สงกรานต์ปีนั้นมี ๔ วัน

วันจ่าย คือวันที่ ๑๒ เมษายน ก่อนถึงวันสงกรานต์วันหนึ่ง เป็นวันเตรียมซื้อหาสิ่งของสำหรับทำบุญในวันมหาสงกรานต์ เตรียมเครื่องเสื้อผ้าใหม่ๆ ไข่แจก และทำขนมกวนกันแทบทุกบ้าน สำหรับนำไปทำบุญถวายพระและแจกแก่ผู้รับถือและเพื่อนบ้าน เป็นการแสดงไมตรีจิต พร้อมทั้งเป็นการแสดงฝีมือกวนขนมกันไปด้วยในตัว

ขนมที่ทำกันสามัญ ก็คือ ขนมเปียกข้าวเหนียวแดง และกะละแม ก่อนถึงวันจ่ายนี้ พวกผู้หญิงโดยเฉพาะสาวๆ จะตระเตรียมตัว หาผ้าห่มผ้าห่มใหม่ๆ อย่างดีไว้ มีการตัดผมจับเข่ากันไว้ เป็นพิเศษ และจัดหาแป้งหอมน้ำมันหอมไว้พร้อม เพื่อแต่งตัวให้สวยงาม และผัดลูบไล้ให้จรรูกลิ่นในวันสงกรานต์

ทางฝ่ายวัด ตามปกติ พระก็กวาดลานวัด เณรและเด็ก ๆ ศิษย์ก็ช่วยทำหน้าที่ถอนหญ้ากันอยู่แล้ว ก่อนวันสงกรานต์ พระ เณรและศิษย์ก็จะช่วยกันทำความสะอาดเป็นพิเศษ เตรียมสถานที่ไว้ให้ชาวบ้านมาทำบุญโดยสะดวก

วันมหาสงกรานต์ คือ วันที่ ๑๓ เมษายน เป็นวันต้นของปีใหม่ ถือว่าเป็นวันสำคัญ มีการทำบุญกันทั่วไปเป็นงานใหญ่ ชาวบ้านตื่นนอนกันแต่มีด จัดแจงหุงข้าวอุ่นแกง เตรียมอาหารเพื่อไปตักบาตรถวายพระ

ครั้นหุงอาหารเสร็จ จัดเตรียมอาหารและสิ่งของถวายพระบรรจจุลภาชนะเสร็จแล้ว ก็เอาเสื้อผ้าเครื่องนุ่มห่มใหม่ที่เตรียมหาไว้แต่เนิ่นๆ ก่อนสงกรานต์ มาแต่งตัว โดยเฉพาะพวกผู้หญิงจะพยายามแต่งให้สวยเป็นพิเศษ เพื่อไปอวดกัน

เสร็จแล้วก็แบกบ้าง หามบ้าง นำอาหารเครื่องไทยธรรมไปวัด เดินกันเป็นหมู่ๆ มีหน้าตาสดชื่นแจ่มใสเบิกบาน สบายใจ

ถึงวัดแล้ว ก็เริ่มพิธีทำบุญ ตักบาตรกลางลานวัดแล้ว ก็เลี้ยงพระ ฉันทน์เช้าที่ศาลาการเปรียญ หรือปะรำที่สร้างขึ้นสำหรับงาน พระฉันเสร็จ อนุโมทนาแล้ว ก็กลับบ้าน

ต่อจากนั้น พวกหนุ่มๆ สาวๆ ก็รีบกินข้าวแต่งตัวด้วยเสื้อผ้าสำหรับใหม่ พวกกันไปเก็บดอกไม้ที่ในป่า ซึ่งกำลังบานสะพรั่งสวยงามทั่วทั้งป่าในระยะตรุษสงกรานต์ ไปกันเป็นหมู่ๆ ๕ คนบ้าง ๑๐ คนบ้าง เกินกว่านั้นบ้าง ปนกันไปทั้งหญิงทั้งชาย เก็บดอกไม้ไป ก็คุยหยอกล้อกันไป สนุกสนานเบิกบานใจ

เมื่อเก็บดอกไม้ได้แล้ว ก็ไปที่บริเวณโบสถ์ หรือเจดีย์ในวัด แยกหญิงชายเป็นคนละพวก แล้วเล่นว่าเพลงพิชฐาน คือ อธิษฐานเกี่ยวกับเนื้อคู่หรือคู่รักกัน

เสร็จจุมซาว่าเพลงพิชฐานกันแล้ว ก็ไปเล่นสนุกกันที่ลานวัด หรือลานหมู่บ้านก็ได้ เช่น เล่นพวงมาลัย ชักเย่อ มอญช้อนผ้า เป็นต้น เล่นกันตลอดวัน พักเฉพาะตอนไปหุงหาภินาหาร

ครั้นถึงตอนเย็น หลังอาหารแล้ว ก็มีการเล่นรวมใหญ่ที่ลานของหมู่บ้าน เป็นตอนที่สนุกสนานมากที่สุด เรียกว่าเล่นนักขัตฤกษ์สงกรานต์ เล่นจนค่ำ บางทีก็ต่อถึงกลางคืน การเล่นมีหลายอย่าง เช่น เล่นรำหมู่ เล่นเพลงดงลำไยแก้กัน ระบายบ้านไร่ เข้าแม่ศรี หนูผี ลิงลม นางดั่ง เป็นต้น สุดแต่เลือกกัน

เล่นกัน ๓ วันบ้าง ถึง ๗ วันบ้าง บางทีเล่นกันไปถึง ๑๕ วันก็มี เพราะถ้าฝนยังไม่ตก เริ่มทำนาวยังไม่ได้ ก็เล่นสนุกกันไปก่อน

วันมหาสงกรานต์ คือ วันที่ ๑๓ เมษายนนี้ ทางเมืองเหนือเรียกว่า “วันสังขารล่อง” ชาวบ้านปิดกวาดทำความสะอาดบ้านเรือนและซักฟอกเสื้อผ้ากันเป็นการใหญ่ เป็นการกำจัดอัปรีภัยอะไรเก่าๆ ให้หมดไป เป็นมงคลสำหรับปีใหม่

นอกจากนี้ ในสมัยก่อนยังมีการยิงปืนอีกด้วย คงเป็นทำนองขับไล่ผีร้ายหรือเสียดให้หายสูญไป

ในวันเนา คือ วันที่ ๑๔ และ**วันเถลิงศก** หรือพระยารวัน คือ วันที่ ๑๕ เมษายน ก็มีการทำบุญตักบาตร และการเล่นสนุกสนานสืบเนื่องไปแต่วันต้นนั้นเอง

เฉพาะ**วันเนา** ทางเมืองเหนือเรียกว่า “วันเนา” เป็นวันพักผ่อนอยู่บ้าน ไม่ไปไหนๆ มีแต่หุงต้มอาหาร จัดสำรับเตรียมไว้สำหรับไปทำบุญอุทิศให้บรรพบุรุษในวันพระยาวัน คือวันรุ่งขึ้น และแจกปันอาหารไปตามญาติมิตร มีการขนทรายจากแม่น้ำไปก่อพระเจดีย์ทรายในวัด และเริ่มเล่นสาดน้ำกันในวันเนานี้ ในขณะที่ขนทรายเข้าวัดนั่นเอง

กิจกรรมต่างๆ ที่เป็นลักษณะพิเศษของวันสงกรานต์ นอกจากการทำบุญตักบาตรและการเล่นสาดน้ำต่าง ๆ แล้ว ก็ได้แก่ การก่อพระเจดีย์ทราย การปล่อยนกปล่อยปลา การบั้งสุกอลัฐิ การรดน้ำดำหัว และสรงน้ำพระ

การก่อพระเจดีย์ทราย มักทำที่ในวัดในวันสงกรานต์ แต่ก็ไม่มีการกำหนดตายตัว ที่ก่อใกล้เคียงวันสงกรานต์ และทำที่หาดทรายบ้าง ที่กลางลานบ้านบ้างก็มี ที่ก่อในวัด ก็เป็นการช่วยขนทรายเข้าวัด ได้ทั้งบุญและความสนุกสนานด้วยในตัว

การปล่อยนกปล่อยปลา โดยมากเป็นการปล่อยปลา ทำกันระหว่างสงกรานต์ได้ทั้ง ๓ วัน ในหมู่บ้านคนเชื่อมอญ มีประเพณีแห่ปลาไปปล่อยกันอย่างสนุกสนานด้วย

การทำบุญปล่อยปลานี้ สันนิษฐานว่า คงจะเป็นการช่วยปลาที่ตกคักอยู่ในแอ่งในหนองที่น้ำกำลังแห้งงวดในฤดูร้อน ให้รอดมีชีวิตสืบพืชพันธุ์อยู่ได้ต่อไป

การบั้งสุกอลัฐิ ญาติผู้ใหญ่ หรือบรรพบุรุษ จะทำในวันสงกรานต์ วันไหนก็ได้ แต่โดยมากทำกันในวันเดียวกับสรงน้ำพระ โดยเฉพาะวันท้ายของสงกรานต์

ถ้าเก็บอัฐิไว้ที่บ้าน ก็นำอัฐิไปรวมกันที่วัด โดยมากทำที่ศาลาการเปรียญที่เสี้ยงพระ เป็นการทำบุญรวมญาติ นิมนต์พระสงฆ์ทั้งวัดให้สวดมาติกาบังสุกุลอัฐิ เป็นการทำบุญอุทิศกุศลแก่ ปู่ ย่า ตา ยาย เป็นต้น ที่ล่วงลับไปแล้ว เป็นการแสดงความระลึกถึงท่านเหล่านี้ ในโอกาสอันถือกันว่าสำคัญ และเป็นสิริมงคล เท่ากับให้ท่านได้มีส่วนร่วมในความสุขสดชื่นกับลูกหลาน คนที่ยังมีชีวิตอยู่ เป็นการแสดงความกตัญญูกตเวทีส่วนหนึ่ง

ถ้าอัฐิของท่านบรรจุไว้ที่เจดีย์ หรือที่แห่งอื่นในวัด ก็นิมนต์พระไปบังสุกุลที่ตรงนั้น

การสรงน้ำพระ รดน้ำดำหัวผู้ใหญ่ ตามปกติทำในวันสุดท้ายของสงกรานต์ เป็นพิธีท้ายสุด

สำหรับพระพุทธรูปนั้น แต่เดิมเขาไม่มีไว้ในบ้านเรือน เพราะถือเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เคารพบูชาอย่างสูง ไม่ควรไว้ในบ้านเรือน แม้เมื่อเริ่มมีพระไว้บูชาที่บ้าน เขาก็สร้างห่อพระขึ้นเป็นที่ประดิษฐานโดยเฉพาะต่างหาก

เมื่อพระพุทธรูปมีอยู่แต่ที่วัด การไปสรงน้ำพระพุทธรูป ก็ดูจะยิ่งมีความหมายสำคัญมากขึ้น

การสรงนั้น ง่าย ๆ ก็มีดอกไม้ธูปเทียนไปบูชา แล้วเอาน้ำอบประพรมที่องค์พระพอเป็นพิธี

บางแห่งอัญเชิญพระพุทธรูปออกมาจากโบสถ์ หรือวิหาร เป็นต้น มาตั้งในที่จัดไว้เป็นพิเศษให้ประชาชนได้สรงน้ำ

บางถิ่นก็จัดทำเป็นรางท่อน้ำให้ประชาชนเทน้ำสรงลงไป ในราง ปล่อยให้ไหลไปตกที่ประพุทธรูปหรือพระธาตุ ซึ่งตั้งอยู่ที่ ตรงปากท่อ บางแห่งตั้งให้สรงอยู่ทุกวันตลอด ๑๕ วันจึงเลิก

ส่วนการสรงน้ำพระสงฆ์ อาจสรงเฉพาะเจ้าอาวาส สรง กันจริงๆ อย่างอาบน้ำให้ หรือเทน้ำอบน้ำหอมรดลงที่มือ ให้น้ำ ไหลลงไป ในชั้นที่ตั้งรองไว้ บางแห่งทำเป็นรางหรือท่อไหลมาสรง อย่างเดียวกับสรงพระพุทธรูป

สรงเสร็จแล้ว ครองไตรจีวรชุดใหม่ที่ชาวบ้านจัดถวาย จากนั้นขึ้นธรรมมาสน์ เทศน์อวยพรปีใหม่ หรืออาจเทศน์ก่อนทำ พิธีสรงก็ได้

เสร็จจากสรงน้ำสมภารแล้ว จึงไปสรงพระอื่นๆ ที่ตนรู้จัก หรือนับถือ แต่ทั่วไปในบัดนี้นิยมจัดสรงน้ำพระสงฆ์หมดวัด รวมทั้งเจ้าอาวาสพร้อมที่เดียวกัน เมื่อสรงน้ำพระแล้ว ก็เล่น สนุกสนานกันเอง

การรดน้ำผู้ใหญ่ บางแห่งนัดให้มาประชุมพร้อมกัน ณ ที่ ซึ่งจัดไว้ในวัด นิมนต์พระมาให้ศีลแล้ว เริ่มพิธีรดน้ำ คืออาบน้ำ ให้ แล้วเอาผ้าห่มใหม่ให้ผลัด พร้อมทั้งมีดอกไม้ธูปเทียนเป็น เครื่องสักการะ แต่ที่ทำกันทั่วไปคือ ไปขอรดผู้ใหญ่ที่ตนคุ้นเคย หรือเคารพนับถือ แล้วท่านให้ศีลให้พรเพื่อความสุขปีใหม่

การดำหัว เป็นประเพณีของทางเมืองเหนือ คือการโปรด น้ำผู้ใหญ่วันพระยวั้น ได้แก่ในวันเถลิงศกที่ ๑๕ เมษายน นั้นเอง

พิธีทำ คือ นำดอกไม้ธูปเทียน และผ้าใหม่สำหรับผลัดไปพร้อมทั้งหมากพลู กับน้ำส้มป่อยสำหรับใช้แทนสบู่และน้ำอบ ผู้ใหญ่รับเครื่องดำหัวแล้ว ก็เอาน้ำส้มป่อยและน้ำอบประพรมบนศีรษะ แล้วให้ศีลให้พรตามธรรมเนียม

ปัจจุบัน พิธีส่วนนี้มักทำกันรวบรัดสงวนเวลาตามกาลสมัย คือ จัดพิธีสงฆ์หน้าพระพุทธรูปและพระสงฆ์หมดทั้งวัดพร้อมในคราวเดียวในวันทำของสงกรานต์ (ถ้ามีงานวันเดียว ก็ทำในวันที่ ๑๓) และเล่นสาดน้ำกัน เสร็จแล้วกลับบ้าน เอาน้ำอบไทยไปรดน้ำญาติผู้ใหญ่หรือท่านที่ตนเคารพนับถือตามบ้านต่างๆ รับศีลรับพรจากท่านเพื่อความสุขสวัสดิ์สืบต่อไป

สงกรานต์: ก้าวผ่านร้าย ย้ายสู่ดี

ในทางดาราศาสตร์โบราณ และโหราศาสตร์ สงกรานต์ หมายถึง การที่ดวงอาทิตย์โคจรย้ายราศี คือ ออกจากกลุ่มดาวหนึ่ง เข้าสู่อีกกลุ่มดาวหนึ่ง ดังได้พูดถึงมาครั้งหนึ่งแล้ว

การเคลื่อนย้ายก้าวไปอย่างนี้ หมายถึงการผ่านไปของกาลเวลา สงกรานต์มาถึงครั้งหนึ่ง ก็หมายถึงเวลาผ่านไปปีหนึ่ง เมื่อเวลาผ่านล่วงไป ก็หมายถึงความเปลี่ยนแปลงของสิ่งทั้งหลายด้วย เริ่มแต่ชีวิตและวัยของมนุษย์ ส่วนที่ผ่านไปแล้วเพิ่มขึ้น และส่วนที่เหลือน้อยลง

ภาวะเช่นนี้ มองจากทางธรรม ย่อมเป็นเครื่องเตือนสติ ให้ได้นึกได้คิด ทบทวนความเป็นไปข้างหลัง และคิดเตรียมสิ่งที่หวังข้างหน้า สิ่งใดผิดพลาด ก็เป็นโอกาสที่จะละเลิกเสีย สิ่งใดดีงาม เป็นไปเพื่อความเจริญก้าวหน้า ก็ควรจะไม่ประมาท เร่งชวนชวนทำให้จริงจังต่อไป

สงกรานต์ แปลว่า ก้าวไปดี หรือก้าวไปอย่างดี ก็ได้ ถ้าแปลงอย่างนี้ ก็เป็นเครื่องสนับสนุนความหมายในทางที่ดีมากยิ่งขึ้น โดยให้คิดว่า สิ่งใดเป็นความผิดพลาดเสียหาย นอกจกเลิกแล้ว ก็ให้ลืมเสียได้ สิ่งที่ผ่านมาแล้ว ก็ให้เป็นอันผ่านพ้นไป ต่อไปนี้มาก้าวไปสู่ที่ใหม่ ที่สดใสดีงาม

ถ้าแปลอีกอย่างหนึ่ง สงกรานต์ ก็หมายถึงการก้าวไปด้วยกัน หรือพร้อมกันก้าวไป ตามความหมายอย่างนี้ เล็งถึงความสามัคคี หรือการกระทำของหมู่ชน

สงกรานต์เป็นเวลาสำหรับทุกคนจะร่วมใจกันแสดงความพร้อมเพรียงสามัคคีและน้ำใจไมตรี ช่วยกันทำกิจเพื่อส่วนรวม นำสังคมหรือชุมชน ให้ก้าวไปสู่ความเจริญรุ่งเรือง

สงกรานต์ ยังแปลได้อีกว่า การก้าวไปรวมกัน เมื่อแปลอย่างนี้ ย่อมให้ความหมายว่า คนทั้งหลาย แม้อยู่ต่างแห่งกัน ถึงเวลานี้ ต่างก้าวเข้าไปหากัน ไปรวมกันเป็นกลุ่มเป็นก้อน ผูกกันเป็นอันหนึ่งอันเดียว

เมื่อถือคตินี้จากสงกรานต์ ผู้ที่มีเรื่องผิดพ้องหมองใจกัน แยกแยกกระจัดกระจายกัน หรือผิดพลาดพลั้งเผลอต่อกัน ถึงเวลานี้ลืมเรื่องผิดพ้องกันเสีย ให้อภัย หันมาปรองดองสามัคคีกัน ทำให้เกิดความเป็นปึกแผ่นมั่นคง เป็นฐานที่จะให้หมู่คณะมีกำลังแข็งแรงยิ่งขึ้น

แปลความหมายคำว่า “สงกรานต์” มาแล้วหลายอย่าง ควรยุติเสียที แต่ก่อนที่จะจบ นึกขึ้นมาถึงตำนานเกี่ยวกับกำเนิดสงกรานต์ เห็นควรนำมากล่าวไว้ด้วย พอให้เรื่องสงกรานต์ใกล้ความสมบูรณ์มากขึ้น และบางทีจะได้คติสอนใจเพิ่มขึ้น

ใจความของตำนานนั้นมีว่า กาลนานมาแล้ว มีมาณพหนึ่งชื่อธรรมาบาลกุมาร เป็นผู้มั่งคั่งปัญญาเฉลียวฉลาดยิ่งนัก ได้เรียนรู้แตกฉาน เจนจบศิลปศาสตร์

ครั้งนั้น ท้าวกบิลพรหมทราบดีศัพท์ จึงมาหยั่งดูสติปัญญาของธรรมาบาล โดยตั้งคำถาม ๓ ข้อว่า เวลาเช้า เวลากลางวัน และเวลาค่ำ สิริอยู่ที่ใด

การแพ้ชนะในการตอบคำถามนี้ เอาศีรชะเป็นเดิมพัน ถ้าธรรมบาลกุมารตอบไม่ได้ จะต้องยอมให้ตัดศีรชะถวายแด่ กบิลพรหม แต่ถ้าธรรมบาลตอบได้ ทำวกบิลพรหมจะยอมสละ พระเศียรตอบแทน

เบื้องต้น ธรรมบาลกุมารหาคำตอบไม่ได้ จนปัญญา แมื่ กบิลพรหมจะให้เวลาถึง ๗ วัน แต่เวลา ๖ วันแรกก็จวนจะผ่านไปเปล่า จนธรรมบาลกุมารท้อแท้ใจทอดอาลัยชีวิต บังเอิญไปนอนใต้ต้นไม้อใหญ่ที่มีนกอินทรีตัวเมียจับอยู่ ได้ยินคำตอบปัญหาจากนกอินทรีนั้น ซึ่งสนทนากันด้วยความหวังว่าจะได้กินเหยื่อ คือศพของธรรมบาลกุมาร

คำตอบนั้นว่า เวลาเช้า ลีริ หรือราศีอยู่ที่หน้า คนจึงล้างหน้า เวลากลางวัน อยู่ที่อก คนจึงประพรมอก เวลาค่ำ อยู่ที่เท้า คนจึงล้างเท้าก่อนเข้านอน

เมื่อได้คำตอบเช่นนี้ ผู้ที่เสียศีรชะจึงกลายเป็นฝ่ายทำวกบิลพรหม และทำวกบิลพรหมนั้น ก็รักษาปฏิญญามั่นคง ปฏิบัติตามสัญญาโดยเคร่งครัด

อย่างไรก็ตาม กบิลพรหมนั้นทรงมหิทธานุภาพ หากตัดเศียรแล้ว ภัยอาจเกิดแก่โลกได้ เพราะหากเศียรตกถึงแผ่นดิน ไฟจะไหม้โลก หากปล่อยไปในอากาศ ฝนก็จะแล้ง หากทิ้งในมหาสมุทร น้ำก็จะแห้ง

ด้วยความกรุณาต่อชาวโลก ทำวกบิลพรหมจึงตรัสสั่ง ฤทธาทั้ง ๗ ให้เอาพานมารองรับเศียร นำไปประดิษฐานไว้ที่เขา ไกรลาส

เมื่อครบกำหนด ๓๖๕ วัน ตามสมมติว่าเป็นปีหนึ่ง ใน วันสงกรานต์ ๓ ธิดาทั้ง ๗ ก็ผลัดเวรกันมาอัญเชิญเศียรนั้น แห่ รอบเขาพระสุเมรุคราวหนึ่ง แล้วประดิษฐานไว้ที่เดิม ทำอย่างนี้ หมุนเวียนกันไปคนละปี จนครบรอบธิดาทั้ง ๗ องค์

ตามตำนานนี้ ให้เห็นคติอย่างหนึ่งว่า อันมนุษย์ทั้งหลาย ที่เกิดมา ตื่นรนต่อสู้เพื่อชีวิต แล้วก็สิ้นสุดด้วยตายไปในโลกนี้ ต่างถูกรอบงำด้วยอวิชชา ไม่รู้ความจริงของธรรมชาติที่ เวดล้อมตน ที่สุดแม้แต่ชีวิตของตน ก็ไม่เข้าใจสภาวะที่แท้จริง

ผู้ที่ไม่รู้จักความจริงของธรรมชาติ ไม่รู้เท่าทันชีวิต ก็ ย่อมต้องเสียศีรษะ ปล่อยชีวิตถูกกลืนหายหมดไปเปล่า

แต่มนุษย์บางคน เพราะถูกรวมชาติบีบคั้น ด้วยความ หวาดกลัวนั้นแหละ เป็นเหตุให้ศึกษาค้นคว้าแสวงสัจธรรม ใฝ่หา คำตอบแก่ชีวิตของตน ผู้ที่ค้นคว้าหาคำตอบได้ เป็นผู้รู้เท่าทันชีวิต ย่อมกลับเป็นผู้มีชัยต่อธรรมชาติ เป็นผู้ที่ธรรมชาติยอมมอบชีวิต ให้ เป็นผู้ดำรงชีวิตอยู่อย่างแท้จริง คู่กับการที่เกิดมา เมื่อ ดำรงชีวิตอยู่อย่างแท้จริงแล้ว ก็ไม่ต้องหวั่นต่อการเกิดการตาย

อย่างไรก็ตาม ความมีชัยต่อธรรมชาติในที่นี้ มิได้หมาย เพียงการเอาชนะธรรมชาติภายนอกอย่างเดียว แต่หมายถึงการ เอาชนะธรรมชาติภายในตนด้วย คือธรรมชาติซึ่งอยู่ที่ชีวิตจิตใจ ของตนนี้แหละ ชัยชนะที่เกิดจากความรู้เท่าทันสภาวะที่แท้จริง ของสิ่งทั้งหลาย และรู้จักวางจิตใจอย่างถูกต้องต่อโลกและชีวิต

เมื่อมองดูไป สงกรานต์ ก็มีความหมายให้มองได้หลายอย่าง ทั้งที่มองอย่างชาวบ้านและชาวดั้ง ทั้งที่ลึกซึ้ง และที่เป็นพื้นๆ

แม้จะมองอย่างง่าย ๆ ก็ยังได้ความหมายว่า เพราะสงกรานต์เป็นเวลาที่ดีดวงอาทิตย์อยู่ใกล้เส้นศูนย์สูตร ประเทศที่อยู่ใกล้เส้นศูนย์สูตร มีอากาศร้อนที่สุดในรอบปี ในฤดูกาลที่ร้อนจัดเช่นนี้ คนจึงสนุกสนานรื่นเริงและแสดงความปรารถนาดีต่อกัน ด้วยการรดน้ำสาดน้ำ ช่วยดับความร้าวร้อนให้เกิดความชุ่มชื้นเยือกเย็น เป็นความสุขอย่างหนึ่ง

จะมองความหมายอย่างไร และจะคิดไปก็อย่างไรก็ตาม เมื่อวันสงกรานต์มาถึงแล้ว ก็ควรให้ได้ความหมายสักอย่าง จะได้เป็นสงกรานต์ที่ไม่ผ่านไปเสียเปล่า

ขอเพียงว่า ความหมายที่ได้นั้น ควรจะเป็นความหมายที่ดีงาม ช่วยเชิดชูชีวิตจิตใจให้เบิกบานและประณีตผ่องใสมากขึ้น หากได้หลายอย่าง หรือครบทุกอย่าง ก็ยิ่งดี

ถ้านึกอะไรไม่ได้ ก็เอาแค่หัวเรื่องว่า “สงกรานต์ — ก้าวผ่านร้าย ย้ายสู่อดี” วันสงกรานต์นี้ ก็คงจะไม่เป็นหมันเสียทีเดียว

วันวิสาขบูชา

คำว่า วิสาขบูชา เป็นชื่อของพิธีบูชา และการทำบุญใน พระพุทธศาสนาอย่างหนึ่ง ซึ่งปรารภ วันประสูติ วันตรัสรู้ และ วันปรินิพพาน ของพระพุทธเจ้าเป็นเหตุ

คำว่า วิสาขบูชา เป็นคำเรียกสั้น ที่ตัดมาจากคำภาษาบาลีว่า วิสาขปุณณมีบูชา บางทีก็เขียนเป็น วิสาขบูชา ซึ่งเป็นรูปที่ตัดมาจากคำภาษาสันสกฤตว่า วิสาขปุณณมีบูชา แปลว่าการบูชาในวันเพ็ญเดือน ๖

วันเพ็ญเดือน ๖ นี้ เป็นวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาวันหนึ่งในรอบปี เพราะเป็นวันที่พระพุทธเจ้าประสูติ ตรัสรู้ และปรินิพพาน เหตุการณ์ทั้งสามรวมกันในวันนี้ เป็นมหัศจรรย์

ความสำคัญของวันวิสาขบูชา

บรรดาวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ประเภทรำลึกถึง เหตุการณ์และบุคคลสำคัญในอดีต วันวิสาขบูชา นับว่าเป็นวันสำคัญที่สุด ทั้งในแง่ที่เป็นวันเก่าแก่ มีมาแต่โบราณ และในแง่ที่เป็นสากล คือเป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวาง มีการจัดงานฉลองกันทั่วไปในประเทศทั้งหลายที่นับถือพระพุทธศาสนา

ว่าถึงเฉพาะในประเทศไทย การจัดงานฉลองวันวิสาขบูชา คงจะได้มีมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย โดยอาจจะสืบมาจากการติดต่อ

กับลังกาทวิป ที่มิงงานวิสาขบูชามานานแล้ว และหนังสือเรื่องนางนพมาศ ก็เล่าเรื่องพิธีวันวิสาขบูชาในกรุงสุโขทัยไว้ด้วย

ในสมัยอยุธยา ก็เข้าใจว่ามีการฉลองใหญ่ ทั้งงานหลวงงานราษฎร์ ตลอด ๓ วัน ๓ คืน ครั้นกรุงแตกแล้ว ประเพณีจึงเสื่อมทรามไป จนมีการฟื้นฟูขึ้นใหม่ในรัชกาลที่ ๒ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ โดยมีพระราชโองการ เมื่อ จ.ศ. ๑๑๗๙ (พ.ศ. ๒๓๖๐) กำหนดให้มิงงานสมโภชประจำปีเป็นการใหญ่ยิ่งกว่างานใดๆ อื่น^๑

ความในพระราชกำหนดพิธีวิสาขบูชา จ.ศ. ๑๑๗๙ ว่า ทรงมีพระทัยปรารถนาจะบำเพ็ญพระราชกุศลให้มีผลวิเศษยิ่งกว่าที่ได้ทรงกระทำมา จึงมีพระราชปฤจฉาถามคณะสงฆ์ มีสมเด็จพระสังฆราช (มี) เป็นประธาน ซึ่งได้ถวายพระพรถึงโบราณราชประเพณีงานวิสาขบูชาตั้งสมัยพระเจ้าภาคิกราช แห่งลังกาทวิป^๒ เป็นเหตุให้ทรงมีพระราชโองการกำหนดวันพิธีวิสาขบูชาหนักขัตฤกษ์ใหญ่ ครั้งละ ๓ วัน สืบมา

อย่างไรก็ตาม ครั้นกาลล่วงนานมา สภาพสังคมเปลี่ยนแปลงไป งานวันวิสาขบูชาก็ค่อยซบเซาลงอีกโดยลำดับ

ในรัชกาลที่ ๔ คือประมาณ ๑๐๐ ปีเศษล่วงแล้ว เมื่อประชาชนยังยึดมั่นในประเพณีดีอยู่ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระราชดำริถึงความสำคัญของการประชุมใหญ่แห่งพระมหาสาวกของพระพุทธเจ้า ที่เรียกว่า จาตุรงคสันนิบาต จึงได้ทรงจัดงานวันมาฆบูชา ขึ้นเป็นครั้งแรก ทำให้มีวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาเพิ่มขึ้นอีกวันหนึ่ง

เวลาล่วงมาอีกนาน จนถึง พ.ศ. ๒๕๐๐ มีการจัดงานฉลอง ๒๕ พุทธศตวรรษ เป็นงานสมโภชครั้งยิ่งใหญ่

หลังเสร็จงานแล้ว คณะสงฆ์ไทยครั้งนั้น ได้ประชุมกันมีมติว่า วันเพ็ญเดือน ๘ ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงปฐมเทศนาโปรดพระเบญจวัคคีย์ เป็นวันที่สำคัญมาก เพราะเป็นการประดิษฐานพระพุทธศาสนา สมควรจัดขึ้นเป็นวันสำคัญที่มีการเฉลิมฉลองเป็นพุทธบูชาอีกวันหนึ่ง วันอาสาฬหบูชา จึงได้เกิดขึ้นตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๐๑ เป็นต้นมา

นอกจากนี้ ยังมีวันสำคัญประเภทบูชาอีกวันหนึ่ง คือ วันอัฐมีบูชา ตรงกับแรม ๘ ค่ำ เดือน ๖ เป็นวันที่ระลึกงานถวายพระเพลิงพระบรมสรีระของพระพุทธเจ้า

วันอัฐมีบูชานี้ แม้ว่าจะจะได้มีมาแต่โบราณใกล้เคียงกับวันวิสาขบูชา แต่ไม่มีประวัติเด่นชัด ทั้งไม่เป็นที่รู้จักกันอย่างกว้างขวาง และในปัจจุบันก็ไม่จัดเข้าเป็นวันสำคัญในทางราชการ จึงไม่จำเป็นต้องนำมาเปรียบเทียบกับ

ส่วนในวงการพระพุทธศาสนาระหว่างประเทศ วันสำคัญที่รู้จักกันทั่วไปมีเพียงวันเดียว คือ วันวิสาขบูชา

แม้ว่าการคำนวณวันเวลาจะแตกต่างกัน และเรียกชื่อวันแตกต่างกันไปบ้าง เช่น ประเทศพุทธศาสนาในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ จัดงานตามปฏิทินจันทรคติ ในวันเพ็ญเดือน ๖ แต่ชาวพุทธญี่ปุ่นจัดงานฉลองวันประสูติพระพุทธเจ้าตามปฏิทินสุริยคติ ในวันที่ ๘ เมษายน คนไทยเรียก วิสาขบูชา คนลังกาเรียก

เพี้ยนไปว่า วีลัก หรือ วีซัค (Vesak หรือ Wesak) ดังนี้ เป็นต้น แต่สาระสำคัญของงานก็คงเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

ปัจจุบัน ในวงการพระพุทธศาสนาระหว่างประเทศ ได้มีการพยายามชักชวนให้ชาวพุทธทุกประเทศจัดงานวันวิสาขบูชาพร้อมตรงในวันเดียวกัน คือ ในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ และเรียกชื่อวันนั้นว่า “The Buddha Day”

วันวิสาขบูชา เป็นวันที่ระลึกการประสูติ ตรัสรู้ และปรินิพพานของพระพุทธเจ้า เป็นวันที่เกี่ยวข้องกับพระบรมศาสดา ผู้ทรงประดิษฐานพระพุทธศาสนาโดยตรง เมื่อมีวันวิสาขบูชาแล้ว จึงมีวันอาสาฬหบูชา และมาฆบูชา เป็นต้นได้

เจ้าชายสิทธัตถะประสูติแล้ว มีพระพุทธเจ้าอุบัติขึ้นแล้ว เหตุการณ์อื่นๆ เช่น การแสดงธรรม และการประชุมพระสาวก จึงติดตามมา แม้พิจารณาในแง่นี้ ก็ต้องนับว่าวันวิสาขบูชาสำคัญที่สุด

การประสูติ ตรัสรู้ และปรินิพพานของพระพุทธเจ้า ปรากฏขึ้นตรงในวันเดียวกัน คือวันเพ็ญเดือน ๖ เป็นความประจวบพอดีที่หาได้ยากยิ่งนัก หรืออาจจะหาไม่ได้อีกเลย นับว่าเป็นเรื่องน่าอัศจรรย์ ทำให้วันวิสาขบูชา เป็นวันที่ระลึกถึงเหตุการณ์สำคัญที่สุดทั้ง ๓ อย่าง ที่เกี่ยวข้องกับองค์พระพุทธเจ้า ทั้งวันที่พระองค์อุบัติเป็นมนุษย์ ทั้งวันที่อุบัติเป็นพระพุทธเจ้า และวันที่สิ้นสุดพระชนมชีพ

วันวิสาขบูชาจึงมีใช้แต่เพียงเป็นวันที่สำคัญอย่างเดี่ยวเท่านั้น แต่ยังเป็นวันที่นำอัครรรย์อีกด้วย และความมหัศจรรย์ข้อนี้จัดได้ว่าเป็นส่วนประกอบอย่างหนึ่งแห่งความเป็นอัจฉริยบุรุษของพระพุทธองค์

อย่างไรก็ตาม เหตุการณ์ในวันวิสาขบูชานี้ แม้ว่าจะสำคัญและนำอัครรรย์เพียงใด ก็เป็นคุณวิเศษจำเพาะของพระพุทธเจ้าแต่พระองค์เดียว คุณค่าที่พุทธศาสนิกชนจะรับมาเป็นประโยชน์แก่ตนได้ ก็เพียงแต่ให้บังเกิดความภาคภูมิใจในองค์พระบรมศาสดา และเป็นเครื่องเพิ่มพูนความเลื่อมใสศรัทธาให้แน่นแฟ้น แต่ก็คงสุดวิสัยที่จะนำมาเป็นแบบอย่างสำหรับปฏิบัติตาม

ความสำคัญ และความนำอัครรรย์ของพระพุทธศาสนา นั้น อยู่ที่เป็นสิ่งซึ่งนำมาปฏิบัติได้ ให้ผลสมจริง

เหตุการณ์ทั้ง ๓ ในวันวิสาขบูชา ก็มีความสำคัญและความนำอัครรรย์ในทางปฏิบัติเช่นนี้ด้วย จึงนับได้ว่า เป็นความสำคัญและความนำอัครรรย์ที่แท้จริง ยิ่งใหญ่กว่าความสำคัญและความนำอัครรรย์อย่างที่กล่าวมาในตอนแรกเสียอีก

ความสำคัญและความนำอัครรรย์เช่นว่านี้ ก็คือความสำคัญและความนำอัครรรย์แห่งความหมาย ซึ่งเราทั้งหลายสามารถถือเป็นแบบอย่าง นำไปประพฤติปฏิบัติตามได้

ความประจวบพอดีกันของเหตุการณ์ทั้ง ๓ ในวันวิสาขบูชา มีความสำคัญและความนำอัครรรย์ โดยทำให้เราเกิดความ

ภาคภูมิใจ และความเลื่อมใสศรัทธา แล้วกระทำอามิสบูชาต่อพระรัตนตรัย

แต่ความหมายอันลึกซึ้งที่ประสานกันของเหตุการณ์ทั้งสามนั้น มีความสำคัญ และความน่าอัศจรรย์ โดยเป็นอนุสติเตือนใจให้เราระลึกถึงหลักธรรมแล้วกระทำปฏิบัติบูชา

พระพุทธเจ้าตรัสสอนว่า *อามิสบูชา* คือ การบูชาด้วยสิ่งของ เช่น ดอกไม้ ธูปเทียน และอาหาร แม้จะสำคัญ ก็ยังเป็นรอง *ปฏิบัติบูชา* คือการบูชาด้วยการปฏิบัติธรรมจึงจะสูงสุด และสำคัญอย่างแท้จริง เป็นประโยชน์ยิ่งใหญ่ ทั้งแก่ตัวผู้ปฏิบัติเอง ทั้งแก่สันติสุขของพหูชน และเป็นเครื่องสืบต่ออายุพระศาสนาที่มั่นคงแน่นอน

เมื่อปฏิบัติบูชาดีอยู่ อามิสบูชาก็เป็นกำลังสนับสนุน และพลอยมีความสำคัญ แต่ถ้าไร้ปฏิบัติบูชา อามิสบูชาก็หมดความหมาย

ความหมายของวันวิสาขบูชา

ในแง่คติจากพระชนมชีพของพระบรมศาสดา

การประสูติ ตรัสรู้ และปรินิพพานของพระพุทธเจ้าเกิดขึ้นตรงกันในวันเดียว ความหมายของเหตุการณ์ทั้งสามนั้นก็เกี่ยวพันประสานกันเป็นอันเดียวกัน

การประสูติ ของพระองค์ มีความหมายเตือนให้เราระลึกว่า คนทุกคน แม้จะเริ่มต้นชีวิตโดยความเป็นมนุษย์ มีกำเนิดไม่แตกต่างกัน แต่ต่อจากจุดเริ่มต้นนั้นแล้ว มนุษย์ก็แสดงความเป็นสัตว์ประเสริฐออกมา ด้วยความเป็นผู้สามารถที่จะฝึกฝนอบรม

บุคคลผู้มีจุดหมายอันสูงส่ง มุ่งบำเพ็ญความดีงาม ปรับปรุงตนอยู่ตลอดเวลา อาศัยความเพียรและสติปัญญาฝึกฝนตนให้บรรลุความเป็นมนุษย์ผู้เยี่ยมยอดได้ กลายเป็นศาสดาที่เคารพบูชาของปวงเทพและหมู่มนุษย์ นำประโยชน์สุขมาให้ไม่เฉพาะแก่ตนเองผู้เดียว แต่เกื้อกูลแก่ชาวโลกทั้งหมดด้วย

พระพุทธเจ้าทรงเป็นตัวอย่างแสดงประจักษ์พยานของภาวะเช่นนี้ ทุกคนจึงควรมีกำลังใจเพียรพยายามใช้สติปัญญาพิจารณา บำเพ็ญความดีงาม ฝึกฝนปรับปรุงตนให้เป็นมนุษย์ที่ประเสริฐยิ่งขึ้นอยู่เสมอ

การตรัสรู้ เป็นเครื่องเตือนให้ระลึกว่า สิ่งสำคัญที่เป็นผลสำเร็จ และเป็นจุดมุ่งหมายแห่งความเพียรพยายามและการใช้สติปัญญาของพระพุทธเจ้า ซึ่งทำให้พระชนมชีพของพระองค์กลายเป็นสิ่งมีคุณค่าอย่างสูงสุดนั้น หาใช่การได้มาซึ่งสิ่งสำหรับปรนเปรอบำรุงบำเรอความสุขส่วนตนไม่ แต่เป็นการเข้าถึงความดีงามอย่างสูงสุด ที่ทำให้พระชนมชีพของพระองค์เต็มเปี่ยมสมบูรณ์ พร้อมทั้งแผ่แผ่ขยายความเต็มเปี่ยมสมบูรณ์นั้นออกไปให้แก่ชีวิตอื่นๆ ด้วย เรียกว่านำมาซึ่งประโยชน์สุขแก่โลก

การเข้าถึงความดีงามนี้เอง ที่ทำให้เจ้าชายสิทธัตถะผู้เป็นมนุษย์ กลายเป็นพระพุทธเจ้า ทำให้มีพระพุทธเจ้าอุบัติขึ้นในโลก ความดีงามที่ว้านี้ คือสิ่งที่เรียกว่า “ธรรม” หรือ “พระธรรม”

การเกิดขึ้นของพระพุทธเจ้า ทำให้ธรรมปรากฏขึ้นในโลก ธรรมปรากฏขึ้นแล้ว ก็กระจายความดีงามออกไป ด้วยคำ

สอนที่สาดแสงสว่างส่องทางแห่งการดำเนินชีวิตที่ดั่งงาม นำไปสู่
ประโยชน์สุข และความอยู่ร่วมกันอย่างสงบร่มเย็น

นอกจากนี้ การตรัสรู้ยังสอนเราด้วยว่า การบรรลุผล
สำเร็จที่ดั่งงามนั้น มิใช่จะกระทำได้ง่าย

พระพุทธเจ้า กว่าจะตรัสรู้ได้ ต้องทรงบำเพ็ญเพียร
พยายาม ใช้สติปัญญาแสวงหาค้นคว้าทดลองด้วยความเด็ดเดี่ยว
และอดทน จนบางครั้งแทบจะสิ้นพระชนมชีพ ตลอดเวลา
ยาวนานถึง ๖ ปี

ครั้นตรัสรู้แล้ว เมื่อทรงนำธรรมอันเป็นหลักแห่งความ
จริงความดั่งงามนั้น ไปสั่งสอนผู้อื่น ก็ต้องทรงเสียสละลำบากพระ
กาย เสด็จเที่ยวไปทุกถิ่น แม้ที่แสนจะกันดารและฝ่าภัยอันตราย

บุคคลที่จะทำความดั่งงาม บำเพ็ญประโยชน์สุขแก่หมู่ชน
ก็ควรดำเนินตามพุทธปฏิบัติ โดยการเพียรพยายามด้วยความ
เสียสละ อดทน ไม่ยอมท้อถอย

การปรินิพพาน มีความหมายที่เป็นอนุสติ ให้ระลึกว่า
พระชนมชีพของพระพุทธเจ้า ในฐานะที่เป็นชีวิตมนุษย์ เมื่อถึง
คราวสิ้นสุด ก็ดับสิ้นไปตามกาลเวลา แต่พระธรรมที่ได้ทรง
ค้นพบ เปิดเผยไว้ ทำให้ปรากฏในโลกแล้ว เป็นหลักแห่งความ
จริงและความดั่งงามอันอมตะ ไม่เคลื่อนคลาดแตกดับ เป็นสิ่งไม่
ตาย ยังคงส่องทางแห่งปัญญาเพื่อบรรลุประโยชน์สุขแก่หมู่
มนุษย์สืบต่อไป และทั้งพระพุทธเจ้ายังได้ทรงตั้งคณะสงฆ์ไว้ทำ

หน้าที่รักษาสีบทอดส่งต่อประทับแห่งธรรมแทนพระองค์ต่อ ๆ มาอีกด้วย

แม้ว่าพระพุทธเจ้าจะทรงหยุดเลิกพุทธกิจ ก็ได้ทรงหยุดเลิกในเมื่อมีอมตธรรมสำหรับอำนวยอมตประโยชน์สืบต่อมา การปรินิพพานเป็นการดับสนิทในเมื่อกิจสำเร็จ

การดำเนินให้เข้าถึงอมตธรรมและบรรลุมตประโยชน์ เป็นหน้าที่ของเราทั้งหลาย ทั้งที่จะต่างคนต่างทำ และร่วมกัน ช่วยกันทำต่อไป

อย่างไรก็ตาม หากจะมองความหมายให้ลึกซึ้งยิ่งขึ้นไปอีก ย่อมเห็นได้ว่า บรรดาเหตุการณ์สำคัญ ๓ อย่าง ในพระชนมชีพ ของพระพุทธเจ้านั้น *การตรัสรู้* ต้องนับว่ามีความสำคัญสุดยอด

การเริ่มต้นและการสิ้นสุดของชีวิต ที่เรียกว่าการเกิด การตายนั้น มนุษย์ทุกคนมีเสมอเหมือนกัน แต่ข้อพิเศษอยู่ที่ ชีวิตซึ่งเป็นไปในระหว่างจุดต้นและปลายสุดทั้งสองนี้

สิ่งที่ทำให้เจ้าชายสิทธัตถะเป็นพระพุทธเจ้า และทำให้เราเคารพบูชาพระองค์ ก็คือการตรัสรู้ อันพ่วงพร้อมมาด้วยการกระทำต่าง ๆ เพื่อการตรัสรู้ และพุทธกิจต่าง ๆ ที่ได้ทรงบำเพ็ญ อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากการตรัสรู้ แต่เพราะพระชนมชีพของพระองค์ เป็นฐานที่ตั้งที่อาศัยแห่งการตรัสรู้ และการบำเพ็ญ พุทธกิจเหล่านั้น วันประสูติ และวันปรินิพพานของพระองค์ จึงย่อมพลอยมีความสำคัญตามไปด้วย

ความเป็นพระพุทธรูปเจ้า อันเกิดจากการตรัสรู้ และการทรงบำเพ็ญประโยชน์แก่มนุษยชาติ ที่เรียกว่าพุทธรูปนี้โดยแท้ ที่เป็นฐานรองรับความสำคัญ และความน่าอัศจรรย์ทั้งหมดที่เกี่ยวกับพระองค์ เป็นเหตุให้พุทธศาสนิกชนเคารพบูชาพระองค์ และเป็นส่วนสาระสำคัญที่พุทธศาสนิกชนจะพึงสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับพระองค์ ดังคำพรรณนาแสดงพระคุณของพระพุทธรูปเจ้า ที่เหล่าชนมากมาย ได้กล่าว และบันทึกเอาไว้เป็นประจักษ์พยาน

ความหมายของวันวิสาขบูชา

ในแง่ปรากฏการณ์ยิ่งใหญ่ในประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติ

ความหมายของวันวิสาขบูชาที่ได้กล่าวมานั้น แม้จะลึกซึ้งและสำคัญ ก็ยังจำกัดแคบ เป็นเชิงคติเกี่ยวกับชีวิตบุคคล คือพระชนมชีพของพระบรมศาสดา

วันวิสาขบูชายังมีความหมายที่กว้างขวางยิ่งกว่านั้น ซึ่งเป็นความหมายในชั้นหลักการของพระพุทธศาสนา ตรงกับความจริงที่ว่า การเกิดขึ้นของพระพุทธรูปเจ้า ก็คือการเกิดขึ้นของพระพุทธศาสนา

ในแง่นี้ การเกิดขึ้นของพระพุทธรูปเจ้าและพระพุทธศาสนา เป็นปรากฏการณ์อันยิ่งใหญ่ที่มีลักษณะพิเศษ ถือได้ว่าเป็นการขึ้นสู่ยุคใหม่แห่งประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติ โดยที่การประสูติตรัสรู้ และปรินิพพานของพระพุทธรูปเจ้า มีความหมายเชิงหลักการ ดังนี้

๑. การประสูติ คือการประกาศอิสรภาพของมนุษย์

การประสูติของเจ้าชายสิทธัตถะ ก็หมายถึงการเกิดขึ้นของพระพุทธเจ้าด้วย เป็นความหมายที่โยงถึงกันอยู่ในตัว

การประสูติของเจ้าชายสิทธัตถะ มีสัญลักษณ์อยู่ที่การทรงประกาศการเกิดขึ้นของพระพุทธเจ้าด้วย พระดำรัสที่เรียกว่า “อัสภิวาจา” (วาจาอาจหาญ) ว่า “อคุโคทมสมิ โลกุตส, เสฏฐิโสมสมิ โลกุตส, เสฏฐิโสมสมิ โลกุตส”^๒ แปลว่า “เราเป็นผู้เลิศแห่งโลก เราเป็นพื้ใหญ่แห่งโลก เราเป็นผู้ประเสริฐแห่งโลก”

พระวาจานี้ ทรงประกาศท่ามกลางสังคมมนุษย์ที่มีอิทธิพลของการนับถือเทพเจ้าครอบคลุมและครอบงำไปทั่วทั้งหมด

คำว่า “เซฏฐิ” เป็นต้นนั้น เป็นคำแสดงฐานะของพระพรหม ผู้เป็นเทพเจ้าสูงสุด มนุษย์ยุคนั้นเชื่อว่า ชีวิตและสังคมของตนจะดีร้ายเป็นไปอย่างไร ย่อมขึ้นต่ออำนาจของเทพเจ้าที่จะลงโทษหรือโปรดปรานดลบันดาลให้เป็นอย่างไร สิ่งที่มนุษย์จะต้องทำเพื่อนำผลดีมาสู่ชีวิต ครอบครัว และสังคมของตน ก็คือการยอมสยบต่อเทวบัญชา และการอ้อนวอนบูชาขอผลที่ปรารถนา ด้วยการเช่นสรวงสังเวย และการบูชาอัญญ

เมื่อพระพุทธเจ้าอุบัติขึ้น พระองค์ได้ประกาศหลักการที่เป็นการปฏิวัติความคิดความเชื่อและวิถีชีวิตของมนุษย์ว่า มนุษย์นี้เป็นสัตว์พิเศษ มีศักยภาพที่จะฝึกฝนพัฒนาให้ดีเลิศประเสริฐสูงสุดได้ เมื่อมนุษย์ฝึกฝนพัฒนาตนให้มีคุณความดีและมีปัญญาญาณสมบูรณ์แล้ว ก็จะเป็นบุคคลผู้ประเสริฐเลิศสูงสุด ที่เรียกว่า

“พุทฺธะ” ซึ่งเทพเจ้าทั้งหลาย ตลอดแม้กระทั่งพระพรหม ก็
จะน้อมนบบูชา

ฉะนั้น มนุษย์ที่ฝึกฝนพัฒนาตนสูงสุด คือ พุทฺธะนี้
ต่างหาก ที่เป็น “อัครกะ” (ผู้เลิศ) เป็น “เชฏฐะ” (ผู้เป็นใหญ่) เป็น
“เสฏฐะ” (ผู้ประเสริฐ) หาใช่เทพเจ้า แม้แต่พระพรหมผู้เป็นเจ้าไม่

ด้วยหลักการนี้ พระพุทฺธศาสนาได้กระตุ้นและกระตุ้น
มนุษย์ให้หันมาใส่ใจในศักยภาพแห่งมนุษย์ ที่มีอยู่ในตนเอง
และเกิดความสำนึกในการที่จะฝึกฝนพัฒนาชีวิตและความ
เป็นอยู่ พุทธิกรรม ภูมิธรรม ภูมิปัญญาของตน ด้วยความ
ตระหนักรู้ว่า สันติสุข และอิสรภาพ แห่งชีวิต และสังคมของตน
จะสัมฤทธิ์หรือไม่ และแค่นั้นเพียงใด อยู่ที่การฝึกฝนพัฒนาตัว
ของมนุษย์เอง หาใช่อยู่ที่การดลบันดาลของเทพเจ้าไม่

มนุษย์ไม่ควรจะมัวคิดหาทางพะเน้าพะนออ่อนหวานเอา
อกเอาใจเทพเจ้า แต่ควรหันมาเพียรพยายามพัฒนาตนเองให้มึ
ความสามารถที่จะสร้างสรรค์ความสำเร็จด้วยสติปัญญาของตน

การประสูติของพระพุทฺธเจ้า หรือการเกิดขึ้นของพระ-
พุทฺธศาสนา เป็นการปฏิวัติในประวัติศาสตร์แห่งมนุษยชาติ
ด้วยการประกาศว่า อำนาจสูงสุดที่กำหนดชะตากรรมของมนุษย์
ก็คือการฝึกฝนพัฒนาตนและการกระทำด้วยปัญญาที่พัฒนาขึ้น
มาให้รู้ความจริงของธรรมชาติ หาใช่การดลบันดาลของเทพเจ้าไม่

๒. การตรัสรู้ คือการปรากฏแห่งธรรมขึ้นมาเป็นใหญ่สูงสุด

อิสรภาพของมนุษย์ ที่ทรงประกาศในการประสูตินั้น จะ
บรรลุลผลเป็นจริง ก็เพราะมีการตรัสรู้ กล่าวคือ เมื่อมนุษย์รู้เข้าใจ

มองเห็นความจริงของธรรมชาติแล้ว ปฏิบัติการทั้งหลายได้ถูกต้องตามธรรม โดยฝึกฝนพัฒนาตนให้มีปัญญาญาณจนตรัสรู้เข้าถึงธรรมแล้ว มนุษย์จึงเป็น “พุทธะ” ผู้ประเสริฐเลิศสูงสุด

การตรัสรู้ คือการบรรจบประสาน ระหว่างปัญญาของมนุษย์ กับธรรม คือความจริงของธรรมชาติ

เมื่อตรัสรู้แล้ว พระพุทธเจ้าก็ได้ตรัสว่า “*ยทา หเว ปาตุภวานติ ธมฺมา*” เป็นต้น^๓ มีใจความว่า เมื่อใดธรรมทั้งหลายปรากฏแก่บุคคลประเสริฐ ผู้เพียรพยายามเพ่งพินิจอยู่ เมื่อนั้นปวงความสงสัย ย่อมมลายไป เพราะมารู้เข้าใจถึงธรรมพร้อมทั้งเหตุของมัน . . . เพราะได้รู้ถึงภาวะที่สิ้นไปแห่งปัจจัยทั้งหลาย . . . ขจัดมารและเสนาเสียได้ ดังตะวันส่องฟ้าทอแสงจ้าอยู่ ฉะนั้น”

ธรรม คือความจริงของธรรมชาตินั้นแหละ ยิ่งใหญ่สูงสุดหาใช่เทพเจ้า หรืออำนาจดลบันดาลอันใดไม่ แม้แต่เทพทั้งหลายก็อยู่ใต้อำนาจของธรรม คือความจริงแห่งความเป็นไปตามเหตุปัจจัยเป็นต้นในธรรมชาตินั่นเอง ธรรมย่อมเหนือเทพ เทพจะเหนือธรรมไปไม่ได้

เมื่อรู้เข้าใจอย่างนี้แล้ว มนุษย์ก็จะได้เพียรพยายามฝึกฝนพัฒนาตนให้รู้เข้าใจและปฏิบัติการทั้งหลายให้ถูกต้องตามธรรม เพราะมนุษย์มีปัญญาที่สามารถพัฒนาให้ลู่ถึงธรรมได้

เมื่อเข้าถึงธรรมแล้ว ก็มีความเป็นอิสระที่จะเป็นอยู่และทำการอย่างประสานกับธรรม ด้วยปัญญาที่รู้เข้าใจธรรมนั้น ซึ่งมีความเป็นไปตามกฎเกณฑ์ที่แน่นอน ไม่ต้องคอยเอาอกเอาใจคอย

ดีงาม ความมีสันติสุขและอิสรภาพ อันพึงได้จากธรรมนั้น เราจึงจะต้องเป็นอยู่อย่างไม่ประมาท หรือดำเนินไปในวิถีชีวิตแห่งความไม่ประมาท

เพราะฉะนั้น เมื่อจะปรีณิพพาน พระพุทธเจ้าจึงตรัสพระวาจาสุดท้ายที่เรียกว่า “ปัจฉิมวาจา” อันถือได้ว่าเป็นเครื่องหมายและความหมายแห่งการปรีณิพพานว่า “*วฺยชฺชมา สงฺขารา อปฺปมาเทน สมฺปาเทถ*” แปลว่า “สิ่งทั้งหลายที่เกิดจากปัจจัยปรุงประกอบขึ้น ล้วนมีอันจะต้องเสื่อมสลายไป เธอทั้งหลายจงยังความไม่ประมาทให้ถึงพร้อม”

ทำการบูชาให้สมค่าของวันวิสาขบูชา

ถ้าวันวิสาขบูชาจะช่วยให้เราระลึกถึงความหมายของการประสูติ ตรัสรู้ และปรีณิพพาน อย่างเข้าถึงหลักการของพระพุทธศาสนาตามที่ได้กล่าวมาแล้ว และเตือนใจให้เรานำหลักการนั้นมาใช้ประโยชน์กันอย่างจริงจัง การบูชาของเราก็จะเกิดคุณค่า เป็นประโยชน์แก่ชีวิตและสังคม อย่างสมคุณค่าของวันวิสาขบูชาโดยแท้จริง และจะช่วยให้มนุษยชาติก้าวขึ้นสู่ยุคใหม่แห่งการพัฒนามนุษย์ ที่พระพุทธเจ้าทรงประกาศนำไว้นานแล้ว ได้จริงจังเสียที

แต่ถ้าจะคิดเอาง่ายๆ อย่างน้อยก็ควรระลึกพิจารณา ดังที่จะกล่าวต่อไป

ในวันเกิดบ้าง ในวันตายบ้าง ของบรรพบุรุษ บุรพการีชน คนที่เราเคารพนับถือ ตลอดจณัญญาตีสันทมิตรสหาย คนทั้งหลาย

นิยมกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่ง เป็นการแสดงความเคารพนับถือและความมีน้ำใจต่อบุคคลผู้นั้น

โฉนเกล้า ในวันวิสาขบูชา อันเป็นวันที่ระลึกถึงการประสูติ ตรัสรู้ และปรินิพพานของพระพุทธเจ้า พุทธศาสนิกชนจะไม่พึงทำการแสดงออกอะไรสักอย่างหนึ่ง เพื่อเป็นพุทธบูชา เป็นการแสดงน้ำใจต่อพระบรมศาสดาของตน

ในวันທີ່ระลึกถึงบุคคลผู้มีความสำคัญของวงศ์ตระกูล ของกลุ่มชน หรือท้องถิ่นหนึ่ง ก็ยังมีการจัดพิธีที่ระลึกหรืองานเฉลิมฉลองกัน โฉนเกล้าในวันวิสาขบูชาที่ระลึกถึงพระพุทธเจ้า ผู้ทรงบำเพ็ญประโยชน์แก่มวลมนุษย์ ประชาชนจะไม่พึงจัดพิธีสมโภชหรืองานมหาบูชา

พุทธศาสนิกชนผู้ปรารถนาจะแสดงน้ำใจต่อพระบรมศาสดา อย่างน้อย หากจะสงบจิต ระลึกถึงพุทธภาสิตหรือคำสอนของพระพุทธเจ้าสักข้อหนึ่ง ก็คงจะพอชื่อว่าได้ทำอะไรอย่างหนึ่งเป็นพุทธบูชา

ถ้าหากสามารถพิจารณาตั้งจิตคิดไปตามให้เห็นความหมายด้วย ก็จะชื่อว่าได้กระทำพุทธบูชาที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้นไปอีก

หากมองเห็นความหมายที่จะพึงปฏิบัติได้แล้วนำไปเป็นแบบอย่างสำหรับประพฤติตาม ก็ย่อมจะได้ชื่อว่า เป็นผู้กระทำปฏิบัติบูชา อันเป็นการบูชาอย่างสูงสุด ที่พุทธศาสนิกชนจะพึงแสดงออกได้ต่อพระบรมศาสดาของตน นับว่าเป็นอันสูงส่งอย่างสูงสุดของวันวิสาขบูชา

แท้จริง การที่เราบูชาพระพุทธเจ้านั้น มิใช่เป็นการทำเพื่อประโยชน์แก่พระพุทธเจ้า และพระพุทธเจ้าก็ได้ทรงต้องการได้รับผลประโยชน์อะไรจากเรา แต่เมื่อเราบูชาพระพุทธเจ้า ผลดีหรือประโยชน์ก็เกิดแก่ตัวเราผู้บูชานั่นเอง ทั้งแก่ชีวิตของเรา และแก่สังคมของเราทั้งหมด

เมื่อเราบูชาพระพุทธเจ้า จิตใจของเราก็โน้มห้อมไปในทางแห่งความดีงาม ทำให้จิตใจเจริญงอกงาม เอิบอิ่ม เป็นสุข

เมื่อเราบูชาพระพุทธเจ้า เราก็โน้มห้อมนำเอาพระคุณความดีของพระพุทธเจ้าเข้ามาไว้ในจิตใจของเรา ทำให้เรามั่นใจที่จะดำเนินต่อไปในวิถีทางแห่งความดีงาม และประพฤติปฏิบัติตามอย่างพระพุทธรจิริยาของพระองค์

เมื่อเราบูชาพระพุทธเจ้า ก็เป็นการเตือนใจตัวเราเองให้ระลึกถึงธรรมทั้งหลายที่พระองค์ทรงสั่งสอน ซึ่งเราจะต้องเพียรพยายามปฏิบัติบำเพ็ญให้ก้าวหน้าต่อไปจนกว่าจะจบสิ้นสมบูรณ์

เมื่อเราทั้งหลายพากันบูชาพระพุทธเจ้า ก็จะเป็นสัญลักษณ์ของการที่เราเคารพยกย่องนิยมบุคคลที่ดีมีธรรม และการเคารพเชิดชูธรรมที่เป็นความดีและความจริง ซึ่งหากสังคมยังยึดถือในการบูชาอย่างนี้ สังคมก็จะดำรงรักษาธรรมไว้ได้ และธรรมก็จะคุ้มครองรักษาสังคม ให้มีสันติสุขอย่างยั่งยืน

หากระลึกถึงพุทธานุภาพหรือคำสอนใดๆ ไม่ได้เลย และไม่สามารถทำอะไรอื่นอีกได้ ก็พึงสละเวลาทำใจให้สงบ แล้วอ่านหรือฟังคำสรรเสริญพระคุณของพระพุทธเจ้าสักก่อนหนึ่งตอนหนึ่ง

ถ้าในขณะที่อ่านหรือฟัง จิตใจเกิดความเลื่อมใสศรัทธา เกิดปีติปราโมทย์ขึ้น หรือมีใจปลอดโปร่งโล่งเบา เบิกบานผ่องใส ก็นับว่าได้มีส่วนร่วมฉลองวันวิสาขบูชา และกระทำพุทธบูชาในวันสำคัญนี้ด้วย

เชิงอรรถ

- ^๑ ประมาณ พ.ศ. ๒๕๒๐ ตามคัมภีร์มหาวงส์ พงศาวดารลังกา เล่าไว้
- ^๒ **อาสภิวาจา** ในคราวประสูติ ดู ที่.ม.๑๐/๒๖ (ที่ขนิภาย มหาวรรค พระไตรปิฎก เล่ม ๑๐ ข้อ ๒๖); ม.อ.๑๔/๓๗๗ (มัชฌิมนิกาย อุปริปัตถนาสก์ พระไตรปิฎก เล่ม ๑๔ ข้อ ๓๗๗)
- ^๓ **พุทธอุทาน** เมื่อแรกตรัสรู้ ดู วินย.๔/๑-๓ (วินัยปิฎก มหาวรรค พระไตรปิฎก เล่ม ๔ ข้อ ๑-๓); ชุ.อ.๒๕/๓๘-๔๐ (ชุตตนิกาย อุทาน พระไตรปิฎก เล่ม ๒๕ ข้อ ๓๘-๔๐)
- ^๔ **ปัจฉิมวาจา** คราวปรินิพพาน ดู ที่.ม.๑๐/๑๔๓ (ที่ขนิภาย มหาวรรค พระไตรปิฎก เล่ม ๑๐ ข้อ ๑๔๓); ลี.ส.๑๕/๖๒๐ (สังยุตตนิกาย สคาถวรรค พระไตรปิฎก เล่ม ๑๕ ข้อ ๖๒๐)

วันอาสาฬหบูชา

วันขึ้น ๑๕ ค่ำเดือน ๘ พ.ศ. ๒๕๕๑ นับทวนอดีตย้อนหลังกลับไป ๒๕๕๖ ปี เป็นวันที่พระพุทธเจ้ากำลังทรงบำเพ็ญพุทธกิจครั้งยิ่งใหญ่ ที่พุทธศาสนิกชนถือกันว่าเป็นเหตุการณ์สำคัญครั้งหนึ่งในประวัติศาสตร์แห่งพระพุทธศาสนา เรียกได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นที่จะให้พระพุทธศาสนาเผยแพร่สืบทอดมาถึงทุกวันนี้

นี่คือเป็นวันที่พระพุทธองค์ทรงแสดงพระธรรมเทศนาประกาศคำสอนหรือหลักธรรมที่ได้ตรัสรู้เป็นครั้งแรก เรียกเป็นคำศัพท์ว่า *ทรงแสดงปฐมเทศนา* แก่กลุ่มนิกบวช ๕ รูป ที่เรียกว่าเบญจวัคคีย์ ณ มฤคทายวัน ตำบลอิสิปตนะ เมืองพาราณสี ในชมพูทวีปสมัยโบราณ ที่มีชื่อในปัจจุบันว่าประเทศอินเดีย

ความสำคัญของเหตุการณ์ครั้งนี้ อุปมาเหมือนว่า นักปกครองยิ่งใหญ่ผู้เป็นจักรพรรดิ หรือราชาธิราช มีพระบัญชาให้ล้นยุทธรณี คือตีกลองรบประกาศสงคราม ยังล้อระดึกให้เริ่มหมุนหน้าทัพเดินหน้าแผ่ขยายราชอาณาจักรออกไป สำแดงกำลังอำนาจและความยิ่งใหญ่ให้ปรากฏ ฉันทิ พระพุทธเจ้าผู้ทรงเป็นธรรมราชา ก็ทรงบันลือธรรมเกริ ยังล้อแห่งธรรมให้หมุนรุดหน้า เริ่มต้นแผ่ขยายอาณาจักรแห่งธรรม นำความร่มเย็นและความสงบสุขมาให้แก่หมู่ประชา ฉันทิ

ด้วยเหตุนี้ พระธรรมเทศนาที่พระองค์ทรงแสดงครั้งแรก นั้น จึงได้ชื่อว่า ถัมมจักกัปปวัตตนสูตร แปลว่า พระสูตรแห่งการ หมุนวงล้อธรรม หรือพระสูตรแห่งการแผ่ขยายธรรมจักร กล่าวคือดินแดนแห่งธรรม

ชมพูทวีปสมัยโบราณ ๒๕๐๐ กว่าปีมาแล้วนั้น กำลัง ตื่นตัว ย่างเข้าสู่ยุคใหม่แห่งความเจริญก้าวหน้า มีความรุ่งเรือง เฟื่องฟูทั้งด้านความคิดและกิจการ ซึ่งแผ่ขยายตัวออกไปทุกๆ ด้าน บ้านเมืองกำลังเติบโต พลเมืองกำลังเพิ่มทวีคืบคั่ง

รัฐต่างๆ กำลังแผ่อำนาจขยายอาณาเขตช่วงชิงดินแดน ของกันและกัน มีการคมนาคมติดต่อค้าขายระหว่างแคว้น ต่างๆ อย่างกว้างขวาง การศึกษาศิลปวิทยาการก็แพร่หลาย

ผู้ที่ประกอบการพาณิชย์กรรมและเลี้ยงชีพในการค้าขาย ประสบความสำเร็จ ก็มั่งคั่งร่ำรวย กลายเป็นเศรษฐีคฤหบดี เป็น ผู้มีอำนาจและอิทธิพล เคียงคู่กับเจ้านาย และชนในฝ่ายปกครอง

ชนผู้มั่งคั่งร่ำรวยด้วยอำนาจและทรัพย์สินเงินทองเหล่านี้ ส่วนใหญ่มักจะหันไปใช้ชีวิตในทางฟุ้งเฟ้อ แสวงหาแต่ความสุข สำราญ มัวเมาในอำนาจและโภคสมบัติของตน พร้อมทั้ง ขวนขวายใส่ใจแต่จะแสวงหาอำนาจและเพิ่มพูนโภคสมบัติให้ มากยิ่งขึ้นไปอย่างไม่รู้จักจบสิ้น

ยิ่งกว่านั้น ยังพยายามผูกขาดจำกัดอำนาจและความมั่ง คั่งไว้ในหมู่พวกตน ด้วยหลักเกณฑ์และความเชื่อถือต่างๆ เช่น เรื่องวรรณะ ที่ให้แบ่งชั้นของคนออกไปโดยชาติกำเนิด เป็นต้น

มนุษย์กำลังแยกห่างจากกัน ขาดเมตตากรุณาต่อกัน ทอดทิ้งหลงลืม ไม่เหลียวแล ขาดความเห็นอกเห็นใจกันมากขึ้น แต่เพราะเป็นระยะที่กำลังเปลี่ยนแปลงในตอนต้นของยุคสมัย สังคมกำลังขยาย มองไปข้างหน้า คนกำลังสนใจกับสิ่งที่เกิดขึ้น เป็นความหวังใหม่ ๆ สนทั้งหลายจึงมักมองแต่โอกาสที่เกี่ยวข้อง กับตน ไม่คิดล่วงเลยไปถึงการโค่นล้มหักล้างกันในระหว่างฐานะ

ส่วนอีกด้านหนึ่ง ในทางจิตใจ และความเชื่อถือ ชมพู ทวีปได้ชื่อว่าเป็นดินแดนต้นกำเนิดแห่งศาสนาและลัทธิต่าง ๆ มาช้านานหลายพันปี ครั้นถึงยุคสมัยแห่งความเจริญเติบโตและความเปลี่ยนแปลงนี้ การคิดค้นแสวงหาหลักความเชื่อถือและ คำตอบเพื่อสนองความต้องการทางปัญญาที่ยิ่งแพร่หลายมากขึ้น เกิดมีศาสดาเจ้าลัทธินักคิดนักปรัชญาต่าง ๆ อุบัติขึ้นมากมาย

นักบวชบางพวกคิดพัฒนาความเชื่อถือและข้อปฏิบัติใน ศาสนาของตน ให้ทันต่อความเป็นไปในสังคมและให้เกิดผล ประโยชน์แก่ตนมากยิ่งขึ้น เช่น คิดพัฒนาพิธีบูชาญู ขยายให้ วิจิตรพิสดาร เพื่อให้เจ้านายและเศรษฐีผู้กำลังแสวงอำนาจและ โภคสมบัติได้ประกอบอย่างสมใจ และเพิ่มพูนลาภสักการะแก่ ตนผู้ประกอบพิธีอย่างเต็มที่

คนอีกพวกหนึ่ง ผู้เบื่อหน่าย มองไม่เห็นสาระของชีวิต ที่ว้ายเวียนหมกมุ่นอยู่ด้วยอำนาจและโภคสมบัติในโลก ก็ออก บวช แสวงหาความรอดพ้นให้แก่ตน ด้วยหวังผลสำเร็จอันวิเศษ ที่อยู่เหนือกว่าโลกียสุข ด้วยการประพฤติปฏิบัติสิ่งที่จะทำตนให้

เห็นห่างหรือไม่ข้องเกี่ยว ตลอดถึงขั้นที่ตรงข้ามกับวิถีชีวิตในโลกนี้ เช่น บำเพ็ญตบะ ประพฤติวัตรธรรมานตนด้วยวิธีต่างๆ

ส่วนอีกบางพวกก็แสวงหาคำตอบที่เป็นทางรอดพ้นให้แก่ตนและผู้อื่นด้วยการคิดค้นทางปรัชญา ครุ่นคิดพิจารณาปัญหาต่างๆ เกี่ยวกับเรื่องที่เหลือวิสัยและไม่อาจพิสูจน์ได้ โดยคิดด้วยตนเองบ้าง เร่ร้อนไปสอบถามถกเถียงปัญหา กับนักคิดในถิ่นต่างๆ บ้าง เกิดมีทฤษฎีหรือทฤษฎีปรัชญาต่างๆ มากมาย เช่นว่า โลกเที่ยง โลกไม่เที่ยง โลกมีที่สุด โลกไม่มีที่สุด พระผู้เป็นเจ้ามีหรือไม่มีดังนี้ เป็นต้น ต่างก็สูญเสียวเวลา แรงกาย และแรงความคิดกันไปในเรื่องเหล่านี้เป็นอันมาก

ที่กล่าวมานี้ คือสภาพสังคมและความคิดจิตใจของชมพูทวีปเมื่อใกล้จะถึงพุทธกาล เท่าที่พอจะสืบทราบจากหลักฐานทางตำรับตำรา

พระพุทธเจ้าผู้ทรงเป็นพระบรมศาสดาของพุทธศาสนา ได้เสด็จอุบัติขึ้นท่ามกลางสภาพเช่นนี้ ได้ทรงดำเนินพระชนมชีพตามแบบอย่างของสภาพเช่นนี้ และในที่สุดก็ได้ทรงละเลิกสภาพเช่นนี้เสีย หันไปทรงดำเนินพระชนมชีพตามแบบที่ได้ทรงคิดวางขึ้นใหม่ พร้อมทั้งทรงประกาศคำสอนชักนำประชาชนให้ละเลิกวิถีชีวิตที่ผิดพลาดเดิมนั้น และให้หันมาดำเนินตามมรรคาที่ได้ทรงประกาศขึ้นใหม่ กล่าวคือ

เบื้องต้น ในฐานะที่ประสูติเป็นโอรสกษัตริย์ พระองค์ทรงดำเนินพระชนมชีพในปฐมวัย ท่ามกลางความสุขสำราญ การบำรุงและปรนเปรอ พรั่งพร้อมด้วยอำนาจและโภคสมบัติ

ครั้งนี้แล้วก็ทรงเบื่อหน่าย ทรงมองเห็นว่า การดำเนินชีวิต เช่นนั้นขาดแก่นสาร ไม่เป็นไปเพื่อประโยชน์อย่างแท้จริงทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น มีแต่จะทำให้เกิดความลุ่มหลงมัวเมา ทำคุณค่าของชีวิตให้ลดถอยจมต่ำลง ปล่อยกาลเวลาของชีวิตให้ล่วงเลยผ่านพ้นไปอย่างว่างเปล่าปราศจากสาระ ยิ่งกว่านั้น ยังอาจเกิดโทษเกิดพิษแก่ชีวิตของตน เหมือนสิ่งสมสิ่งหมักหมมทับถมตองเอาไว้ และเป็นการเบียดเบียน ทำให้เกิดความทุกข์ความเดือดร้อนแก่ผู้อื่น โดยตรงบ้าง โดยอ้อมบ้าง

เมื่อทรงพิจารณาเห็นดังนี้แล้ว ก็ทรงคิดหาวิธีแก้ไข เริ่มด้วยการทดลองวิธีที่นิยมปฏิบัติกันในสมัยนั้นก่อน จึงได้ทรงละทิ้งราชสมบัติและอิสริยยศ เสด็จออกผนวช ทรงเพศนักบวชจาริกไปศึกษาทัศนะของนักคิด นักปรัชญา ศาสตราจารย์ เจ้าลัทธิต่างๆ ที่มีชื่อเสียงแห่งยุคสมัย

พระองค์ได้ทรงทดลองบำเพ็ญข้อปฏิบัติทั้งหลายของสำนักต่างๆ ทั้งที่เรียกว่าโยคะ ตลอดจนจนตบะ คือการบำเพ็ญเพียรทรมานตนแบบต่างๆ รวมเป็นเวลานานถึง ๖ ปี จนแนวพระทัยแล้วว่าไม่สามารถแก้ปัญหานำไปสู่ผลที่ทรงมุ่งหมาย

จากนั้นจึงได้ทรงคิดค้นทดลองสืบต่อไป จนได้ทรงค้นพบมัชฌิมาปฏิปทา หรือทางสายกลาง เมื่อทรงปฏิบัติตามมรรคานี้ ก็ได้ค้นพบสัจธรรมที่แก้ปัญหามนุษย์ นำคุณค่าที่แท้จริงมาให้แก่ชีวิตได้ อันเรียกว่า อริยสัจจ์ ๔ ประการ

ณ บัดนี้ ทรงตระหนักชัดพระทัยว่าได้ทรงบรรลุผลสำเร็จแห่งความเพียรพยายามในการแสวงหาของพระองค์แล้ว

ความสำเร็จครั้งนี้เกิดขึ้น ในวันเพ็ญเดือน ๖ ก่อนพุทธศก ๔๕ ปี เรียกว่าการตรัสรู้ หรือบรรลุมาสัมโพธิญาณ สำเร็จเป็นพระพุทเจ้า

ต่อจากนั้น พระองค์ก็ทรงเริ่มงานประกาศพระศาสนา เปิดเผยสิ่งที่ได้ตรัสรู้ ให้ผู้อื่นได้ร่วมรู้ และร่วมได้รับประโยชน์ ขยายจากการแก้ปัญหาบุคคล ไปสู่การแก้ปัญหาของปวงชน

ในการเริ่มต้นงานประกาศพระศาสนา พระพุทเจ้าทรง ดำริหาหนทางที่จะให้ได้ผลตัวอย่างรวดเร็ว โดยประเดิมที่บุคคลผู้มีพื้นภูมิเดิมทางปัญญาดี ที่จะรู้แจ้งคำสอนได้อย่างว่องไว และสามารถนำไปชี้แจงอธิบายให้คนอื่นเข้าใจต่อไปได้อีกอย่าง กว้างขวาง

ตำนานเล่าว่า ทรงพิจารณาเห็นดาบสผู้เปรี๊ยะปราชญ์ ๒ ท่าน ที่พระองค์เคยทรงไปศึกษาหลักลัทธิอยู่ด้วยในระหว่าง ระยะ ๖ ปีแห่งการคิดค้นแสวงหา ว่าเป็นผู้มีความสามารถ เหมาะสม แต่ได้ทรงทราบว่าดาบส ๒ ท่านนั้นสิ้นชีวิตเสียแล้ว

จากนั้น ทรงระลึกถึงนักบวช ๕ ท่าน ที่เคยไปร่วม ประพฤติพรตบำเพ็ญตบะ และปรนนิบัติพระองค์ ในระหว่าง เวลา ๖ ปีนั้น ซึ่งมีชื่อเรียกรวมกันว่าเบญจวัคคีย์* ผู้ได้หนีจาก พระองค์ไปเมื่อทรงเลิกบำเพ็ญตบะ และเวลานั้นพำนักอยู่ ณ มฤคทายวัน แห่งตำบลอิสิปตนะ ใกล้เมืองพาราณสี

พระองค์เสด็จจากสถานที่ตรัสรู้ คือตำบลอุรุเวลา ใน แคว้นมคธ มุ่งไปพบนักบวช ๕ รูปนั้น

ที่อสิปตนะ พระองค์ได้ทรงแสดงธรรมสำคัญครั้งแรก อันเรียกว่าเป็นปฐมเทศนา ประกาศอัมมจักกัปปวัตตนสูตร แก่เบญจวัคคีย์นั้น ในวันเพ็ญเดือนอาสาฬหะ หรือเดือน ๘ หลังจากตรัสรู้ได้ ๒ เดือนเต็ม

มัชฌิมาปฏิปทา และจตุราริยสังข์ (อริยสังข์ ๔) ที่พระองค์ได้ตรัสรู้ ซึ่งได้กล่าวถึงแล้วข้างต้นนั้นแหละ คือสาระสำคัญของปฐมเทศานี้

เมื่อทราบความเป็นมาของเรื่องที่เป็นต้นกำเนิดของวันอาสาฬหบูชาเช่นนี้แล้ว ควรมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเนื้อหาสาระของเรื่องอาสาฬหบูชาต่อไปอีก ตามคำอธิบายในหัวข้อต่างๆ ดังต่อไปนี้

๑. ใจความของปฐมเทศนา

ปฐมเทศนา หรือที่เรียกตามชื่อเฉพาะว่า อัมมจักกัปปวัตตนสูตรนั้น แสดงหลักธรรมสำคัญ ๒ ประการ คือ^๒

(ก) *มัชฌิมาปฏิปทา* คือ ข้อปฏิบัติที่เป็นกลางๆ หรือทางสายกลาง

(ข) *อริยสังข์ ๔* คือ หลักความจริงของอริยชน ๔ อย่าง หรือสังข์ธรรม ๔ ข้อ ซึ่งทำให้ผู้รู้ กลายเป็นอารยชน

ก. ที่เรียกว่า *ทางสายกลาง* หรือ *มัชฌิมาปฏิปทา* ก็เพราะเป็นทางดำเนินชีวิต หรือข้อปฏิบัติ ที่เป็นกลางๆ ถูกต้อง พอเหมาะพอดีที่จะทำให้บรรลุผลสำเร็จถึงจุดหมาย มิใช่เป็นการปฏิบัติหรือการดำเนินชีวิตที่เอียงสุด ๒ อย่าง อย่างหนึ่งอย่างใด คือ

๑. การหมกมุ่นมัวเมาอยู่กับความสุขทางกาย ลุ่มหลงในรูป รส กลิ่น เสียง และสัมผัส เพลิดเพลिनในการปรนเปรอปล่อยใจให้โลดไปตามกระแสกิเลส สยบตัวลงเป็นทาสของโลก และเนื้อหนัง อุกฤษฏีชีวิตของตนให้แก่การแสวงหาเชื้อเพลิงมาเติมไฟกิเลส ทุ่มเทพลังงานเพื่อการติดตามกินเหยื่อล่อ

ในวิถีชีวิตอย่างนี้ คนต่างก็เที่ยวไขว่คว้าเก็บเอาสิ่งต่างๆ มากมายมาพอกพูนห่อหุ้มตัวจนหนาหนักและกินที่ ทั้งที่สิ่งเหล่านี้ไม่อาจรวมเข้าเป็นเนื้อตัวแท้จริงของตนได้ และผูกมัดตัวติดกับสิ่งเหล่านั้นอย่างเหนียวแน่น จนกลายเป็นก่อความทุกข์ให้แก่ตนเอง หมดความปลอดโปร่ง ไม่เป็นอิสระ เป็นภาระท่วมทับสลัดไม่ออก และยังให้โทษแก่ผู้อื่นด้วย โดยทำให้หลงลืมที่จะเหลียวแลกันเสียบ้าง ให้เก็บเอาสิ่งเกินความจำเป็นมาพอกพูนเต็มล้นเสียทีเดียว จนขาดแคลนแก่ที่อื่นบ้าง ให้แย่งชิงเบียดเบียนข่มเหงวิวาทกัน เพราะต่างฝ่ายต่างก็จะเอาบ้าง

รวมความว่า เป็นการหลงเพลิดเพลिनหมกมุ่นในกามสุข เรียกเป็นคำศัพท์ว่า *กามสุขัลลิกานุโยค*

๒. การสร้างความยากลำบากแก่ตน เหนื่อยแรงเสียเปล่า ด้วยการเชื่อถือ ประพฤติปฏิบัติตัว ดำเนินชีวิตในทางที่ไขว่ไขว่เฉไถล เลี่ยงหลบหรือข้ามเลยไปเสียจากชีวิตจริง ปฏิบัติไปอย่างมืดบอดตามที่สักแต่ว่ายึดมั่นถือมั่นเอาไว้ ดำเนินไปสู่จุดหมายที่เลื่อนลอย นำมาซึ่งผลที่ไม่ตรงกับจุดหมาย และไม่บังเกิดคุณค่าแท้จริงแก่ชีวิต ทำให้หลงเตลิดหนักยิ่งขึ้น ตัวอย่างเช่น

๑) อย่างหยาบที่สุด ที่มองเห็นง่าย เป็นรูปธรรม เช่น บำเพ็ญตบะ ทรมาน บีบคั้นร่างกายด้วยประการต่างๆ มีการอดอาหาร ยืนกลางแดด นอนบนหนาม เป็นต้น ด้วยหวังจะให้กิเลสแห่งเหือดหาย และทำให้จิตหลุดพ้นจากพันธนาการของกายอย่างปฏิบัติกันแพร่หลายในประเทศอินเดียสมัยโบราณ และยังมีอยู่มากมายจนกระทั่งบัดนี้ ซึ่งพระพุทธเจ้าเคยทรงทดลองปฏิบัติมาแล้วในระยะ ๖ ปี แห่งการคิดค้นแสวงหา

ตบะนั้น เป็นลัทธิที่หลงเตลิดไป เพราะมองเห็นความสัมพันธ์ระหว่างกายกับจิตอย่างผิดพลาด เป็นการเอียงสุดอีกด้านหนึ่ง โดยเข้าใจผิดไปว่า เมื่อกายขาดการบำรุงแล้ว จิตก็ขาดเครื่องบำรุงกิเลสไปด้วย จึงสามารถบริสุทธิ์หลุดพ้นอิสระ เป็นความเชื่อถือตรงข้ามกับพวกที่เห็นเอียงสุดไปอีกด้านหนึ่งว่า เมื่อกายได้รับการบำรุงดีแล้ว จิตพลอยได้รับการบำรุงด้วย ก็จะไปเอง

สำหรับคนสองพวกนี้ สิ่งที่ดีสำหรับพวกหนึ่ง กลายเป็นชั่วร้ายสำหรับอีกพวกหนึ่ง สิ่งชั่วร้ายสำหรับพวกหนึ่ง กลายเป็นสิ่งดีที่ต้องการสำหรับอีกพวกหนึ่ง ต่างก็ไม่รู้ไม่เข้าใจตามความเป็นจริงว่า กายกับจิตเป็นสิ่งสัมพันธ์กันก็จริง แต่ความดั่งงามและชั่วร้ายที่เกิดจากความสัมพันธ์นั้น ก็เป็นสิ่งสัมพันธ์ ต้องอาศัยปัจจัยอย่างอื่นประกอบด้วย

จิตใจและชีวิตจะก้าวไปในคุณความดีได้ เบื้องต้นต้องอาศัยการที่มีปัจจัยสิ่งบำรุงกายส่วนหนึ่งก่อน

แต่ปัจจัยที่บำรุงกายนั้น ก็มีขอบเขตของความจำเป็นที่จัดได้ว่าเป็นความพอดีอยู่ในระดับหนึ่ง

เมื่อมีปัจจัยบำรุงกายพร้อมถึงระดับที่ว่านี้แล้ว วัตถุจะเป็นอุปกรณ์สำหรับชีวิตที่จะก้าวหน้าอกงามสร้างสรรค์สิ่งที่เป็นคุณ ก็ได้ หรืออาจทำให้จิตใจตกเป็นทาสของวัตถุ พอกพูนความทุกข์ความชั่วร้าย ก็ได้ ทั้งนี้ต้องอาศัยการชักนำของปัจจัยอย่างอื่นด้วย ทั้งที่เป็นสิ่งแวดล้อม และที่อยู่ภายใน

พวกที่มองความสำคัญเฉพาะแต่ความเพียบพร้อมทางวัตถุเป็นเกณฑ์ตัดสิน ย่อมกลายเป็นพวก *เอกัณฑวาท* ในฝ่ายวัตถุนิยมทางเศรษฐกิจ

พวกที่มองแต่ความสำคัญของจิต โดยไม่คำนึงถึงปัจจัยที่อุดหนุนกาย ย่อมกลายเป็นพวก *เอกัณฑวาท* ในฝ่ายจิตนิยม

ต่างก็เป็นพวกที่มองโลกและชีวิตสุดทางไปคนละซีก

๒) ในทางนามธรรม ซึ่งเป็นชั้นละเอียดลึกซึ้ง มีการขบคิดถกเถียงปัญหาทางอภิปรัชญา พยายามเข้าถึงสิ่งที่เหตุผลยังไม่ถึงด้วยการถกเถียงหาเหตุผล พยายามหาคำตอบให้แก่ปัญหาที่ตนตั้งขึ้นจากความไม่รู้หรือเข้าใจผิด พยายามอธิบายสิ่งที่มองไม่เห็นให้เห็นด้วยคำพูด

วิถีความคิดแบบนี้ ทำให้ใช้เวลาสิ้นเปลืองไปด้วยการคาดคะเนและตีวาทะเกี่ยวกับปัญหาที่พิสูจน์ไม่ได้และไม่เกี่ยวข้องหรือเป็นคุณประโยชน์อะไรแก่ชีวิต ทำให้หลงไหลเพลิดเพลินอยู่กับความคิดที่เลื่อนลอยห่างไกลชีวิตจริง ทำให้ทุกข์ยากลำบากจิตเหินห่างสมอง เหินห่างความคิดเปล่าๆ ได้แก่ ทฤษฎีที่เรียกว่า *อันตคาทิกทฤษฎี* หรือปัญหาที่เรียกว่า *อภยากตปัญหา* เช่น ปัญหาเกี่ยวกับมูลการณ์ (ต้นกำเนิด) และปริโยสาน (ที่สิ้นสุด) ของโลก

๓) อย่างตื้นลงที่เป็นเรื่องใกล้เข้ามาในทางปฏิบัติ คือ การคอยฟังอาศัยอำนาจของสิ่งลึกลับศักดิ์สิทธิ์ ที่มองไม่เห็น และอยู่พ้นวิสัย โดยหวังการอ้อนวอนหรือความขลังมาช่วย บันดาลให้ได้สำเร็จผลที่ปรารถนา

ความเชื่อและหวังพึ่งแบบนี้ ถ้าเป็นอย่างรุนแรง ย่อมทำให้หมอบตัวมอบความไว้วางใจแก่สิ่งนั้นสิ้นเชิง ไม่คิดและไม่ลงมือทำการแก้ปัญหาด้วยริ้วแรงความเพียรพยายามของตนเอง จัดว่าเป็นความมกมาย ตัวอย่างในพุทธกาล เช่น ลัทธินิชาไฟ

อย่างเพลาลงมา ในฐานะที่เป็นปุถุชนผู้อยู่ใต้อำนาจ อวิชชา ซึ่งยังระแวงระวังต่อสิ่งที่มองไม่เห็น และยังไม่เข้มแข็งพอ ก็เพียงแต่อาศัยสิ่งลึกลับไว้เสริมกำลังใจ ในการกระทำกิจซึ่งตน ลงมือกระทำอยู่แล้ว

แต่จะในกรณีใดก็ตาม ก็ยังเป็นการกระทำที่ไม่ดำเนินไป ด้วยความรู้ความเข้าใจ ยังเป็นการแก้ปัญหาย่างมองไม่เห็นว่าการแก้ดำเนินไปอย่างไร และตนเองเข้าไปจัดการอะไรไม่ได้ จึงจัดเข้าในพวกสร้างความลำบากเสียแรงเปล่า

การดำเนินชีวิตหรือประพฤติกรรมในแบบที่ก่อความทุกข์ยากลำบากเดือดร้อนแก่ตน เหนื่อยแรง เหนื่อยสมอง เหนื่อยความคิดเหล่านี้ มีชื่อเรียกเป็นคำศัพท์ว่า *อึดตบิลมถานุโยค*

ข้อปฏิบัติในทางพุทธศาสนา ละเว้น ห่างจากความประพฤติปฏิบัติที่เอียงสุดเหล่านี้ จึงเรียกว่า “มัชฌิมาปฏิปทา” แปลว่า ข้อปฏิบัติที่เป็นกลาง หรือทางสายกลาง

ผู้ที่ออกงามในพระพุทธศาสนา ก้าวหน้าในการปฏิบัติธรรมมากขึ้นเท่าใด ก็ยิ่งละเว้นข้อปฏิบัติที่เลวที่สุดได้มากขึ้นเท่านั้นโดยลำดับ ถ้าถึงขั้นเป็นบรรพชิต คือบวชในพระธรรมวินัยแล้ว ก็ถือว่าไม่ควรชั่งแวงที่เดียว ควรดำเนินแนวแน่มั่นคงในมัชฌิมาปฏิปทา

ประการสำคัญ มัชฌิมาปฏิปทานี้ เป็นทางแห่งปัญญา ยิ่งเข้าถึงมัชฌิมาปฏิปทามากขึ้นเท่าใด ก็ยิ่งทำสิ่งต่างๆ ด้วยความรู้ความเข้าใจ ด้วยการใช้ปัญญา และแก้ปัญหาด้วยปฏิบัติการที่อยู่ในวิสัยของตนมากขึ้นเท่านั้น

มัชฌิมาปฏิปทาเป็นทางดำเนินชีวิตด้วยปัญญา มีปัญญาเป็นฐาน เป็นมรรคาที่นำไปสู่จุดหมายได้ และก่อให้เกิดคุณค่าแก่ชีวิตอย่างแท้จริง โดยมีหลักปฏิบัติเป็นองค์ประกอบ ๘ ประการ ทำให้ผู้ดำเนินตามเป็นอริยะ หรืออารยะ อย่างแท้จริง จึงเรียกเป็นคำศัพท์ว่า *อริยอัฏฐังคิกมัคค์* กล่าวคือ

๑. *สัมมาทิฏฐิ* เห็นชอบ คือ รู้เข้าใจถูกต้อง เห็นตามที่เป็นจริง
๒. *สัมมาสังกัปปะ* ดำริชอบ คือ คิดสุจริต ตั้งใจทำสิ่งที่ดีงาม
๓. *สัมมาวาจา* เจรจาชอบ คือ กล่าวคำสุจริต
๔. *สัมมากัมมันตะ* กระทำชอบ คือ ทำการที่สุจริต
๕. *สัมมาอาชีวะ* อาชีพชอบ คือ ประกอบสัมมาชีพ ทำอาชีพที่สุจริต
๖. *สัมมาวายามะ* พยายามชอบ คือ เพียรละชั่วบำเพ็ญดี
๗. *สัมมาสติ* ระลึกรู้ชอบ คือ ทำการด้วยจิตสำนึกเสมอ ไม่เผลอพลาด
๘. *สัมมาสมาธิ* ตั้งจิตมั่นชอบ คือ คумจิตได้แนวแน่มั่นคง ไม่ฟุ้งซ่าน

องค์ประกอบ ๘ ประการของมรรคนี้ แต่ละข้อมีรายละเอียดพิสดาร เพราะเป็นประมวลข้อปฏิบัติหรือหลักจริยธรรมทั้งหมดในพระพุทธศาสนา ในที่นี้มีใช้อีกาสที่จะพรรณานความพิสดารในเรื่องนี้ จึงกล่าวถึงแต่เพียงความหมายสั้นๆ ไว้ก่อน

ขอย้ำเพียงว่า มรรคนี้ เริ่มต้นด้วยปัญญา และมีปัญญาเป็นรากฐาน องค์ประกอบข้อแรกจึงเป็นเรื่องของปัญญา คือ สัมมาทิฏฐิ

"สัมมาทิฏฐิ" นี้ อย่างง่ายๆ หมายถึง ความเห็นที่ถูกต้องตามคลองธรรม เช่น เชื่อหลักกรรม เห็นว่า ทำดี เกิดผลดี ทำชั่ว เกิดผลชั่ว เป็นต้น

แต่ในความหมายที่ตรงหลักวิชายิ่งขึ้น ท่านอธิบายว่า สัมมาทิฏฐิ คือ รู้ทุกข์ รู้สมุทัย รู้นิโรธ รู้มรรค หรือมองเห็นความเป็นไปของสิ่งทั้งหลายตามความสัมพันธ์สืบทอดของเหตุปัจจัยที่เรียกว่า ปัจจัยการ หรือ ปฏิจจสมุปบาท

พูดให้เข้าใจง่ายๆ คือ เมื่อประสบสิ่งติดขัดเป็นปัญหา พึงกำหนดรู้ตามความเป็นจริงให้เห็นชัดก่อนว่า อะไรเป็นตัวปัญหา ปัญหานั้นมีขอบเขตแค่ไหนเพียงไร (ทุกข์) แล้วศึกษาให้รู้ต่อไปว่า ปัญหานั้นเกิดจากมูลเหตุอะไร มีอะไรเป็นสมุฏฐาน (สมุทัย) แก้ไขได้หรือไม่ ที่จุดใด จุดหมายคืออะไร (นิโรธ) มีวิธีการแก้ไขให้บรรลุถึงจุดหมายได้อย่างไร ตามรายละเอียดลำดับขั้นตอนอย่างไร (มรรค)

พูดอีกนัยหนึ่งว่า วิเคราะห์ปัญหาตามกระบวนการของเหตุปัจจัยว่า ปัญหานั้นมีองค์ประกอบอะไร องค์ประกอบเหล่านั้นสัมพันธ์กันอย่างไร เป็นเหตุปัจจัยแก่กันอย่างไรจึงก่อให้เกิดปัญหาขึ้น เมื่อจะแก้ไขหรือดับปัญหา จะต้องแก้ที่องค์ประกอบหรือจุดไหนให้ต่อเนื่องกันไปอย่างไร (ปฏิเสธสมมุติบาท)

การประพฤติปฏิบัติ หรือดำเนินชีวิตตามหลักองค์มรรค ๘ ประการ โดยเริ่มด้วยมีความรู้ความเข้าใจเป็นพื้นฐานอย่างนี้ ย่อมเป็นการแก้ปัญหา หรือการทำให้ไม่มีปัญหาอยู่ในตัว เป็นการปฏิบัติเพื่อดับทุกข์ หรือดำเนินชีวิตอย่างไม่มีทุกข์ โดยตัวของมันเองอยู่ตลอดเวลา

ถ้าสังเกต จะเห็นได้ว่า มรรคสายกลางนี้ เป็นเรื่องของ การกระทำในชีวิตจริง และอยู่ในวิสัยของมนุษย์ทั้งสิ้น กล่าวคือ องค์มรรคทั้ง ๘ ข้อ เป็นข้อปฏิบัติสำหรับคนทุกคน และทุกคน ปฏิบัติได้ด้วยตนเอง ไม่ต้องอ้อนวอน คอยการบันดาล หรือรอใครมาช่วยทำให้ เป็นข้อปฏิบัติที่ทำได้ภายในขอบเขตของชีวิตนี้ วางไว้สำหรับชีวิต เป็นเรื่องของชีวิตโดยตรง เป็นระบบการ ดำเนินชีวิตที่ครบถ้วนสมบูรณ์ เพราะมองเห็นความสำคัญทั้ง ของวัตถุและของจิตใจ ครอบคลุมทั้งด้านกายและด้านจิต

มรรคานี้ เป็นระบบจริยธรรมและระบบการศึกษาที่ สมบูรณ์ เพราะสอนให้ฝึกฝนอบรมระเบียบวินัยทางกาย วาจา และอาชีวะ (ศีล) ให้ฝึกฝนระเบียบวินัยทางจิตใจ สร้างความ เจริญอกงามและความเข้มแข็งมั่นคงทางด้านคุณธรรม (สมาธิ) และให้ฝึกฝนอบรมปัญญา สร้างความรู้ความเข้าใจสภาวะของสิ่ง

ทั้งหลายตามเป็นจริง เพื่อมีชีวิตอยู่อย่างผู้รู้เท่าทันโลกและชีวิต รู้จักร่วมมือกับธรรมชาติ เพื่อดำรงอยู่ด้วยกันได้อย่างกลมกลืน ประสานประโยชน์และรักษาอิสรภาพของทั้งสองฝ่าย (ปัญญา)

ทางสายกลางนี้ เป็นระบบที่มีขอบเขตจำกัด แต่ยืดหยุ่นอย่างกว้างขวางมาก คืออยู่ในวงจำกัดของความตึงามและแนวทางของ ศีล สมาธิ ปัญญา แต่ผู้ที่ประพฤติดำเนินชีวิตอยู่ในระบบ สามารถดำรงอยู่ ณ ตำแหน่งต่างๆ ที่ห่างกันได้หลายชั้นหลายระดับ แล้วแต่ความพร้อมของตน

ดังตัวอย่างเช่นว่า ถ้าจะอยู่ครองเรือนก็ได้ แต่พึงประพฤติธรรมให้ถูกหน้าที่ที่จะเป็นคนครองเรือนที่ดี

ถ้าเบื่อหน่ายชีวิตเหี้ยมเรื้อน หรือต้องการแสวงสุขทางจิตอย่างสูง ก็สามารถออกบวชครองเพศบรรพชิต ถ้าเบื่อหน่ายอีกก็สามารถสละเพศออกมาเป็นชาวบ้านได้

ถ้ามีคุณสมบัติมีความสามารถ และพอใจจะเป็นนักปกครอง ก็ดำรงตำแหน่งหน้าที่ปกครองได้ แต่ต้องบริหารอำนาจและโภคทรัพย์ให้เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขของประชาชนมิใช่บริหารประชาชนให้เป็นไปเพื่ออำนาจและโภคทรัพย์ของตน ดังนี้ เป็นต้น

ระบบแห่งมรรค ประกอบด้วยสภาพการดำเนินชีวิตที่แตกต่างกันหลากหลาย แต่ทั้งหมดรวมอยู่กลมกลืนเข้าได้ในความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน นับเป็นระบบที่มีความเสมอภาค เพราะทุกคนมีสิทธิเท่าเทียมที่จะอยู่ ณ ที่ต่างๆ กัน เพื่อบำเพ็ญประโยชน์แก่กัน โดยสวมหน้าที่ที่เหมาะสมกับฐานะนั้น

มรรคานี้ เป็นระบบที่ให้เสรีภาพอย่างสูง เพราะเปิดโอกาสแก่การเลือกโดยสมัครใจ แต่มิใช่เลยขอบเขตจนกลายเป็นตามอำเภอใจ เพราะเมื่อสมัครใจเลือกเอาอย่างใดแล้ว ก็มีความผูกพันที่จะทำให้ถูกให้ชอบต่อภาวะอย่างนั้นด้วย

มรรคเป็นระบบที่ไม่มีการบีบบังคับ แต่ก็มีใช้ปล่อยเรื่อยเปื่อยไปตามใจชอบ เพราะเป็นระบบแห่งการฝึกฝน จึงแนะนำกระตุ้นเตือนเร่งเร้าให้ฝึกอบรมแก้ไขปรับปรุงตนให้ก้าวหน้าขึ้นสู่ความดีงามที่ยิ่งๆ ขึ้นไปอยู่เสมอ จนกว่าจะบรรลุถึงจุดหมายสูงสุดของมรรค ที่เรียกว่า มัชฌิมาปฏิปทา นั้น

ข. อริยสัจจ์ ๔ แปลว่า ความจริงอันประเสริฐ หรือความจริงของอริยะ หรือสัจธรรมที่รู้แล้วจะทำให้กลายเป็นอริยะหรืออารยชน ๔ ประการ

อริยะ หรืออารยชน คือบุคคลที่ห่างไกลจากกิเลส ห่างไกลอวิชชา ห่างไกลวิหิงสา เป็นผู้เจริญแล้วอย่างแท้จริง จะเป็นอริยะหรืออารยชนที่แท้จริงได้ ก็ต้องรู้เข้าใจความจริง และดำรงชีวิตอยู่อย่างสอดคล้องกับความจริงของชีวิต ที่จะทำให้ชีวิตเป็นอิสระหลุดพ้นจากความมืดบอด เป็นไท ไม่ต้องฝากความหวังใจไว้กับอำนาจลึกลับพันวิสัยอย่างใด ๆ **อริยสัจจ์ ๔** ประการนั้น คือ

๑) **ทุกข์** ได้แก่ปัญหาทั้งหลาย ที่เกิดขึ้นแก่มนุษย์ ในรูปของความบีบคั้น ชัดข้อง ติดขัด อัดอั้นต่างๆ บุคคลจะต้องกำหนดรู้ หรือทำความเข้าใจกัน ให้รู้เท่าทันตามความเป็นจริงว่า มันคืออะไร อยู่ที่ไหน และแค่นั้นเพียงไร กล่าวคือ ต้องยอมรับรู้

กล้าสู้หน้าปัญหา กล้าเผชิญความจริง แม้จะเป็นสิ่งที่นี้กว่าน่ากลัว ไม่เป็นที่ชอบใจ

เริ่มต้น ต้องมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสถานะของสิ่งทั้งหลาย ที่รวมเรียกว่าโลกและชีวิตนี้ว่า สิ่งทั้งหลายเหล่านั้น ล้วนเกิดขึ้นจากปัจจัยต่างๆ ปຽงแต่กันเข้า ไม่เที่ยงแท้ ไม่ยั่งยืน ไม่คงตัว และหมุนเวียนเปลี่ยนแปลงไปต่างๆ ตามเหตุปัจจัยที่เข้ามาสัมพันธ์เกี่ยวข้องกัน ไม่มีหยุดนิ่ง

สิ่งทั้งหลายก็ตาม ชีวิตนี้ที่เรียกตัวเองว่าฉัน ว่าเรา ก็ตาม ไม่มีอำนาจในตัวเองเด็ดขาด ไม่เป็นตัวเองโดยสิ้นเชิง ที่จะเรียกร้องสั่งบังคับให้สิ่งทั้งหลายเหล่านั้น รวมทั้งสิ่งที่เรียกว่าตัวเอง ให้เป็นไปตามปรารถนา

สิ่งทั้งหลายมันเป็นของมันอย่างนั้นเอง ตามเหตุตามปัจจัย ไม่เกี่ยวกับความชอบใจหรือไม่ชอบใจของเรา เมื่อเหตุปัจจัยมาประจวบให้ปรากฏในรูปที่ตรงกับใจปรารถนา เราก็ชอบใจ เมื่อปรากฏในรูปที่ไม่ตรงกับใจปรารถนา เราก็ไม่ชอบใจ

เมื่อยึดถือติดคาอยู่ว่าจะต้องเป็นอย่างใดอย่างหนึ่งมันหมายลงไป ครั้นสิ่งต่างๆ นั้นหมุนเวียนเปลี่ยนแปลงไปเป็นอย่างอื่น ไม่ตรงกับที่ยึดอยากมันหมาย เราก็ถูกบีบคั้นกดกระชาก บดขยี้ เป็นภาวะที่เรียกว่าความทุกข์ ซึ่งโดยสาระก็เป็นเพียงความขัดแย้งกระทบฉีกกระชากกัน ระหว่างอาการเปลี่ยนแปลงแปรผ่านไปของสิ่งทั้งหลาย กับเส้นเชือกแห่งความยึดความอยากที่เราสร้างขึ้นเท่านั้นเอง

การที่จะแก้ไขป้องกันปัญหา หรือความทุกข์อย่างใดอย่างหนึ่งนั้น มิใช่ไปนั่งปั้นเส้นเชือกแห่งความยึดความอยาก แล้วเอาไปผูกมัดเหนี่ยวรั้งสิ่งทั้งหลายไว้ ซึ่งมีแต่ทำให้เหนื่อยเปล่า ข้าจะถูกจุดกระชากเอาไปบดขยี้ ทำให้ทุกข์ทรมานยิ่งขึ้นอีก

วิธีที่ถูกต้องคือ รู้เข้าใจเท่าทันความจริงของสิ่งเหล่านั้น รู้เหตุปัจจัยของภาวะที่เป็นไปอย่างนั้น รู้ว่าอะไรจะเป็นไปได้ อะไรเป็นไปไม่ได้ แค่นั้นเพียงไร แล้วเข้าไปจัดการกับสิ่งเหล่านั้น ตรงตัวเหตุตัวปัจจัย ที่จะให้เป็นไปอย่างนี้หรืออย่างนั้น ตามที่รู้เข้าใจชัดแล้วนั่นเอง

๒) สมุทัย ได้แก่ เหตุเกิดแห่งทุกข์ หรือสาเหตุของปัญหา เมื่อรู้เท่าทันความทุกข์ เข้าใจปัญหาแล้ว ก็สาวหาสาเหตุของทุกข์ หรือต้นตอของปัญหาต่อไปตามหลักแห่งความสัมพันธ์สืบทอดของเหตุปัจจัย หรือตามหลักใหญ่ที่ว่า ธรรมทั้งหลายเกิดแต่เหตุและจะดับไปเพราะเหตุดับ วิเคราะห์ให้เห็นชัดว่าอะไรบ้างเป็นปัจจัย ปัจจัยไหนเป็นตัวการสำคัญเจ้าบทบาทใหญ่ ปัจจัยเหล่านั้นสัมพันธ์สืบทอดกันมาอย่างไร จึงปรากฏออกมาเป็นรูปปัญหาอย่างนั้น

เมื่อว่าโดยรวบรัด ตัวการสำคัญแห่งทุกข์ของชีวิต ก็คือ *ตัณหา* หรือเส้นเชือกแห่งความอยาก ที่มนุษย์เอาไปเกี่ยวเกาะคล้องรัดสิ่งทั้งหลายนั่นเอง

ปัจจัยตัวการนี้ สัมพันธ์สืบทอดกันมากับปัจจัยอื่นๆ โดยเฉพาะที่สำคัญยิ่ง คือ *อวิชชา* ความไม่รู้ ความไม่มีปัญญา ไม่ใช่ปัญญา จึงปรากฏเป็นปัญหาในรูปต่างๆ ที่เรียกรวมๆ กันว่า ทุกข์

ความสัมพันธ์สี่บทอดแห่งเหตุปัจจัยที่จะต้องรู้ในข้อนี้ มีชื่อเฉพาะว่า *ปฏิจจสมุปบาท*

๓) **นิโรธ** ได้แก่ ความดับทุกข์ ภาวะที่สิ้นปัญหา หรือภาวะที่ว่างโล่งปลอดโปร่งจากปัญหา เริ่มด้วยชีวิตที่เป็นอิสระ ไม่ถูกจุดกระชากลากไปด้วยเส้นเชือกแห่งความอยาก มีจิตใจเบิกบาน ผ่องใส สะอาด สงบ ด้วยความเป็นอยู่อย่างรู้เท่าทันโลก และชีวิต ดำเนินชีวิตด้วยการใช้ปัญญา

๔) **มรรค** ได้แก่ มรรคอันนำไปสู่ความดับทุกข์ หรือกระบวนการแห่งการแก้ปัญหา กล่าวคือ มรรคามีองค์ ๘ ประการ หรือมัชฌิมาปฏิปทาที่กล่าวแล้วข้างต้นนั่นเอง

มรรคานี้ เป็นระบบจริยธรรมทั้งหมดของพระพุทธศาสนา หรือทางดำเนินชีวิตของชาวพุทธ ซึ่งมีปัญญาคือความรู้ความเข้าใจเท่าทันสภาวะของสิ่งทั้งหลาย เป็นพื้นฐาน และเป็นแกนนำ

ชาวพุทธที่แท้ ต้องเจริญก้าวหน้าเติบโตขึ้นเรื่อยไปในวิถีการดำเนินชีวิตด้วยปัญญา ถ้าแต่ก่อนเป็นอยู่ด้วยความเขลา มงายมาก เคยทำได้แค่นั่งถือเส้นเชือกแห่งความอยาก คอยคล้องรัดสิ่งต่างๆ อยู่เรื่อยๆ ต่อไปนี้จะต้องมีพลังใจเข้มแข็ง ฝึกฝนตนให้ใช้ปัญญามากขึ้น มีความรู้เท่าทันโลกและชีวิตมากขึ้น เรียนรู้วิธีคิดแบบวิเคราะห์เหตุปัจจัยให้มากขึ้น เข้าเกี่ยวข้องจัดการกับสิ่งต่างๆ ที่ตัวเหตุตัวปัจจัยด้วยความรู้ความเข้าใจให้มากขึ้น ทำจิตใจให้ปลอดโปร่งผ่องใสเป็นอิสระได้บ่อยครั้งขึ้น

อย่างน้อย เมื่อปิ่นเส้นเชือกรัดตัวขึ้นแล้ว ก็รู้จักตัดเชือกนั้นในคราวที่ควรจะได้บ้าง

การที่จะดำเนินชีวิตด้วยปัญญาที่รู้เท่าทัน มีจิตใจเป็นอิสระ สงบ สะอาด สว่างอยู่เสมอ นั้น โดยปกติมิใช่เป็นสิ่งที่ทำได้เร็วพลันทันที เพราะการดำเนินชีวิตแห่งปัญหาเป็นสิ่งที่เราสั่งสมสร้างมาด้วยอาศัยความเคยชินตลอดเวลายาวนาน การที่จะแก้ไขชำระล้างหรือเดินทางใหม่ จึงต้องอาศัยวินัย ความเข้มแข็ง มั่นคง และการฝึกหัดอยู่เสมอให้เคยชินอย่างใหม่ขึ้นมาแทน

ด้วยเหตุดังนี้ กระบวนการฝึกอบรมในวิถีแห่งมรรค จึงประกอบด้วยหลักการที่เรียกว่า **สิกขา ๓ ศีล สมาธิ และปัญญา**

สิ่งสำคัญอย่างหนึ่งในการฝึกหัดนี้ คือความมีสติ ผู้ฝึกตนควรพยายามสร้างสติขึ้นไว้เสมอๆ **สติ** เป็นตัวยังจากทางผิดและชักเข้าสู่ทางถูก เมื่อสติเกิดแล้ว นั่นคือตัดเส้นเชือกที่รัดตัวเสียได้ **ปัญญา** จะตามมาละลายล้างทางผิดและส่องทางถูก

จากนั้น **อาศัยสมาธิ** คือความแน่วแน่นมั่นคงเข้มแข็งของจิตใจ ก็จะใช้**วิริยะ** คือความเพียร เดินรุดหน้าไปในทางถูก หันห่างทางผิดไกลออกไปโดยลำดับ

เมื่อทำได้สม่ำเสมอ ผลสำเร็จก็จะตามมา คือความเป็นชาวพุทธที่สมบูรณ์ และชีวิตที่เป็นสุขตามอริยมรรคา

ที่กล่าวมานี้ คือการทำความเข้าใจกันอย่างสังเขปเกี่ยวกับมัชฌิมาปฏิปทา และอริยสัจจ ๔ ที่เป็นใจความของปฐมเทศนา **อัมมจักกัปปวัตตนสูตร**

๒. ผลจากการแสดงปฐมเทศนา

เมื่อพระพุทธเจ้าทรงแสดงปฐมเทศนาจบแล้ว ปรากฏว่า โภณฑัตถุญญะผู้เป็นหัวหน้าของเบญจวัคคีย์เข้าใจธรรมที่ทรงแสดงนั้น รู้แจ้งความจริง เรียกว่า เกิดดวงตาเห็นธรรม หรือได้ *ธรรมจักขุ* คือ เข้าใจตามหลักกระบวนการแห่งเหตุปัจจัย ว่าสิ่งใดมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งทั้งหลายนั้นย่อมมีความดับไปเป็นธรรมดา ถ้าจัดลำดับในชั้นของอริยบุคคล เรียกว่าเป็นโสดาบัน

พระพุทธเจ้าทรงทราบว่า โภณฑัตถุญญะรู้แจ้งธรรมดังนั้น ก็ทรงเปล่งพระวาจาว่า "ขณฺณาสี วต โภ โภณฑตฺถุญฺโณ, ขณฺณาสี วต โภ โภณฑตฺถุญฺโณ" แปลว่า โภณฑัตถุญญะได้รู้แล้วหนอ ๆ

คำว่า "อัญญา" ซึ่งแปลว่ารู้ นั้น ได้ติดเป็นคำนำหน้าชื่อของท่าน โภณฑัตถุญญะสืบต่อมา เรียกว่า อัญญา โภณฑัตถุญญะ (คัมภีร์บางฉบับเรียก อัญญาต โภณฑัตถุญญะ)

ท่าน โภณฑัตถุญญะรู้แจ้งธรรมเช่นนั้นแล้ว ก็ทูลขอบรรพชา และได้บวช เป็นพระภิกษุสาวกรูปแรกในพระพุทธศาสนา

๓. ความหมายของอาสาฬหบูชา

อาสาฬหบูชา ประกอบขึ้นจากคำ ๒ คำ คือ อาสาฬห (เดือน ๘ ทางจันทรคติ) + บูชา (การบูชา) เมื่อรวมกันเข้า จึงแปลว่า การบูชาในเดือน ๘ หรือการบูชาเพื่อระลึกถึงเหตุการณ์สำคัญในเดือน ๘

ถ้าจะเรียกให้เต็ม ต้องว่า อาสาฬหบูชาณมีบูชา = อาสาฬห (เดือน ๘) + บูชาณมี (วันเพ็ญ) + บูชา ซึ่งแปลว่า การบูชาในวันเพ็ญเดือน ๘ หรือการบูชาเพื่อระลึกถึงเหตุการณ์สำคัญในวันเพ็ญเดือน ๘

๔. ความสำคัญของอาสาฬหบูชา

ตามเหตุการณ์และคำสอนที่ได้เล่ามาข้างต้น สรุปความสำคัญของวันอาสาฬหบูชาได้ ดังนี้

๑. เป็นวันที่พระพุทธเจ้าทรงแสดง *ปฐมเทศนา*
๒. เป็นวันที่พระพุทธเจ้า *เริ่มประกาศพระศาสนา*
๓. เป็นวันที่ *เกิดอริยสงฆ์* คือการที่ท่านโกณฑัญญะ ฐีแจ้งธรรม เป็นพระโสดาบัน จัดเป็นอริยบุคคลท่านแรกในอริยสงฆ์ ทำให้มี *สังฆมัตถนะ* ขึ้นมา และจึงถือด้วยว่าเป็นวันที่มีพระรัตนตรัยครบบริบูรณ์
๔. เป็นวันที่เกิดพระภิกษุรูปแรก ในพระพุทธศาสนา คือการที่ท่านโกณฑัญญะขอบวช และได้บวชเป็นพระภิกษุ หลังจากฟังปฐมเทศนาและบรรลุธรรมแล้ว จึงถือด้วยว่าเป็นวันที่เริ่มตั้งภิกษุสงฆ์ หรือต้นกำเนิดสมมติสงฆ์
๕. เป็นวันที่พระพุทธเจ้าทรงได้ *ปฐมสาวก* คือ การที่ท่านโกณฑัญญะนั้นได้บรรลุธรรมและบวชเป็นพระภิกษุ จึงเป็นสาวกรูปแรกของพระพุทธเจ้า

เมื่อเทียบกับวันสำคัญอื่นในพระพุทธศาสนา บางทีเรียกวันอาสาฬหบูชาว่า *วันพระสงฆ์* (คือวันที่เริ่มเกิดมีพระสงฆ์)

เรียกวันวิสาขบูชาว่า *วันพระพุทธ* (คือวันประสูติ ตรัสรู้ และปรินิพพานของพระพุทธเจ้า)

เรียกวันมาฆบูชาว่า *วันพระธรรม* (วันที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงโอวาทปาติโมกข์ ประกาศประมวลหลักสำคัญของพระพุทธศาสนา)

๕. ประเพณีวันอาสาฬหบูชา

ประเพณีจัดงานวันอาสาฬหบูชา คือ มีพิธีกรรมบูชาพระรัตนตรัย ทำบุญเฉลิมฉลองวันอาสาฬหบูชานี้ มีอายุยังไม่แน่นอน ฟังเกิดขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๑

กล่าวคือ หลังจากงานฉลอง ๒๕ พุทธศตวรรษ ใน พ.ศ. ๒๕๐๐ แล้ว คณะสงฆ์ได้พิจารณาเห็นว่า การแสดงปฐมเทศนา อัมมจักกัปปวัตตนสูตรนั้น เป็นเหตุการณ์สำคัญในพระพุทธศาสนา ทำให้มีการเผยแพร่พระธรรม สืบอายุพระพุทธศาสนา มาจนบัดนี้ ควรจัดวันแสดงปฐมเทศนานั้น เป็นวันสำคัญวันหนึ่งของพระพุทธศาสนาด้วย เช่นเดียวกับวันสำคัญอื่นที่มีอยู่แล้ว คือ วันวิสาขบูชา (มีมานานอย่างน้อยตั้งแต่สมัยสุโขทัย) และวันมาฆบูชา (มีขึ้นครั้งแรกในรัชกาลที่ ๔)

ดังนั้น จึงได้ออกประกาศให้วัดต่างๆ ทัวราชอาณาจักรจัดงานวันอาสาฬหบูชา และเชิญชวนพุทธศาสนิกชนไปร่วมประกอบพิธีบูชา

ครั้งนั้น ทางราชการก็ได้สนับสนุนมติของคณะสงฆ์ โดยประกาศให้วันอาสาฬหบูชาเป็นวันสำคัญทางราชการ และเป็นวันหยุดราชการวันหนึ่งสืบมาจนบัดนี้^๓

พิธีกรรมที่กระทำในวันอาสาฬหบูชา โดยทั่วไปก็อนุวัตรตามที่กระทำในวันบูชาอื่นๆ เช่น ทำบุญ ตักบาตร รักษาศีล เวียนเทียน ฟังพระธรรมเทศนา (อัมมจักกัปปวัตตนสูตร) และสวดมนต์

เมื่อวันอาสาฬหบูชาเวียนมาถึง พุทธศาสนิกชน นอกจากทำบุญและประกอบพิธีต่างๆ ตามประเพณีแล้ว ควรได้รับประโยชน์ที่เป็นสาระสำคัญจากอาสาฬหบูชาด้วย กล่าวคือ ควรทบทวนระลึกเตือนใจสำรวจตนว่า ชีวิตของเราได้เจริญงอกงามขึ้นด้วยความเป็นอยู่อย่างผู้รู้เท่าทันโลกและชีวิตนี้บ้างแล้วเพียงใด เรายังดำเนินชีวิตอยู่อย่างลุ่มหลงมัวเมา หรือมีจิตใจอิสระปลอดโปร่งผ่องใสบ้างแล้วเพียงใด เราก้าวหน้าไปในมรรคาแห่งวิถีชีวิตของชาวพุทธอยู่ในระดับใดแห่งมัชฌิมาปฏิปทา

ถ้าสำรวจตนแล้วเห็นว่า ใต้งอกงามก้าวหน้าขึ้นบ้าง อย่างน้อยผิดแปลกไปจากเมื่อร่วมพิธีในปีก่อน ชื่อนั้นก็จะเป็นนิมิตแห่งชีวิตที่ติงงามของตน และเป็นเครื่องประกาศว่า อาณาจักรธรรมที่พระพุทธเจ้าได้ทรงสถาปนาไว้ ได้แผ่ขยายออกไปสมความมุ่งหมายแห่งปฐมเทศนา

เชิงอรรถ

- ^๑ เบญจวัคคีย์ หรือ บัญจวัคคีย์ แปลกันว่า "พระพวก ๕" คือ พรหมณ์ ๕ ท่าน ที่ออกบวชตามเจ้าชายสิทธัตถะ และคอยดูแลอยู่ใกล้ชิดพระองค์ระหว่างทรงบำเพ็ญเพียร ได้แก่ อัญญาโกณฑัญญะ วัปปะ ภัททิยะ มหานามะ และอัสสชิ ซึ่งต่อมาได้เป็นพระอรหันตสาวกรุ่นแรก
- ^๒ ทัมมจักกัปปวัตตนสูตร มาใน วินย.๔/๑๓ (วินัยปิฎก มหาวรรค พระไตรปิฎก เล่ม ๔ ข้อ ๑๓); ส.ม.๑๗/๑๖๖๔ (สังยุตตนิกาย มหาวรรค พระไตรปิฎก เล่ม ๑๙ ข้อ ๑๖๖๔)
- ^๓ ตามประกาศคณะสงฆ์ เรื่องกำหนดวันสำคัญทางศาสนา ณ วันที่ ๑๔ กรกฎาคม ๒๕๐๑ (โดยมติคณะสังฆมนตรี ที่เห็นชอบตามข้อเสนอของพระธรรมโกศาจารย์ สังฆมนตรีช่วยว่าการองค์การศึกษา) และประกาศสำนักคณะรัฐมนตรี เรื่องระเบียบการชักธงชาติ (ฉบับที่ ๖) พ.ศ. ๒๕๐๑ ณ วันที่ ๒๓ กรกฎาคม ๒๕๐๑ อ้างถึงมติคณะรัฐมนตรีให้ถือวันอาสาฬหบูชาเป็นวันสำคัญทางราชการ และให้ชักธงชาติในวันดังกล่าว

วันเข้าพรรษา

คำว่า *พรรษา* แปลว่า ฤดูฝน ปีหนึ่งก็ผ่านฤดูฝนครั้งหนึ่ง คนที่อยู่มาเท่านั้นฝนเท่านั้น ก็คืออยู่มาเท่านั้นปี ดังนั้น ในที่ต่างๆ ไป จึงแปลพรรษากันว่า “ปี”

คำว่า *เข้าพรรษา* ก็คือ *เข้าฤดูฝน* คือถึงเวลาที่จะต้องหยุดการเดินทางในฤดูฝน พักอยู่ในที่ใดที่หนึ่งเป็นประจำ โดยไม่ไปแรมคืนที่อื่น เพราะเหตุนี้ จึงมีคำเกิดขึ้นอีกคำหนึ่ง คือคำว่า *จำพรรษา*

คำว่า *จำพรรษา* ก็คือ *อยู่วัดประจำในฤดูฝน* หมายความว่า พระสงฆ์จะต้องอยู่ในวัดที่ตนอธิษฐานพรรษา ตลอดสามเดือนในฤดูฝน จะไปแรมคืนที่อื่นไม่ได้ นอกจากมีเหตุจำเป็น

คำว่า *วันเข้าพรรษา* ก็คือ *วันที่พระสงฆ์ทำพิธีอธิษฐานพรรษา* ซึ่งเป็นวันแรกของการจำพรรษานั้นเอง

“*อธิษฐาน*” แปลว่า ตั้งใจกำหนดแน่นอนลงไป “*อธิษฐานพรรษา*” ก็คือ ตั้งใจกำหนดแน่นอนลงไปว่าจะอยู่ประจำ ณ ที่นั้นตลอด ๓ เดือนในฤดูฝน

กาลที่นิยมว่าเป็นฤดูฝน ที่เรียกในบาลีว่า *วสุสาน* นั้น มีกำหนด ๔ เดือน คือ ตั้งแต่แรม ๑ ค่ำ เดือน ๘ จนถึงขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๒ แต่การจำพรรษาของพระสงฆ์มีกำหนดแค่ ๓ เดือน

การจำพรรษานั้น มี ๒ ระยะ

ระยะแรก เรียกว่า *ปุริมพรรษา* แปลว่า พรรษาแรก หรือ พรรษาต้น เริ่มแต่วันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๘ ถึงวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑

ระยะหลัง เรียกว่า *ปัจฉิมพรรษา* แปลว่า พรรษาหลัง เริ่มตั้งแต่วันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๙ จนถึงวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๒

วันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๘ เป็นวันเข้าปุริมพรรษา

วันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๙ เป็นวันเข้าปัจฉิมพรรษา

ถ้าปีใดมีอธิกมาส คือเพิ่มเดือน ๘ เข้ามาอีกเดือนหนึ่ง เป็นสอง ๘ ในปีนั้น ให้ถือวันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๘ หลัง เป็นวันเข้าปุริมพรรษา

การที่พระพุทธรูปเจ้าทรงอนุญาตวันเข้าพรรษาไว้ ๒ วัน คือ วันเข้าปุริมพรรษา และวันเข้าปัจฉิมพรรษานั้น ก็เพื่อให้พระสงฆ์ที่จำพรรษาในวันเข้าปุริมพรรษาไม่ทันด้วยเหตุจำเป็นอย่างใดอย่างหนึ่ง สามารถเลื่อนไปเริ่มจำพรรษาในวันเข้าปัจฉิมพรรษา

การจำพรรษา และวันเข้าพรรษา ถึงจะมีเป็นสองอย่างก็จริง แต่ที่ถือเป็นสำคัญ และปฏิบัติกันโดยทั่วไปนั้น ก็คือ วัน *เข้าปุริมพรรษา* ซึ่งเป็นวันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๘ และไปครบสามเดือนในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ ซึ่งเป็นวันออกพรรษา ยังเหลือเวลาอีกหนึ่งเดือนทำยถุฎฝน สำหรับเตรียมตัว เพื่อเดินทางไปในที่ต่างๆ ต่อไป

ฉะนั้น ในทางปฏิบัติ เมื่อพูดถึงวันเข้าพรรษา ก็หมายถึง วันเข้าปุริมพรรษานั้นเอง

มูลเหตุที่พระสงฆ์ต้องจำพรรษา กล่าวความตามบาลี วัสสูปนายิกขันธกะ คัมภีร์มหาวรรค พระวินัยปิฎก^๑ ว่า ในมัชฌิมประเทศสมัยโบราณ คืออินเดียตอนเหนือ เมื่อถึงฤดูฝนพื้นที่ย่อมเป็นโคลนเลนทั่วไป ไม่สะดวกแก่การเดินทาง

คราวหนึ่ง มีพระพวกที่เรียกว่าฉัพพัคคีย์ คือเป็นกลุ่มมี ๖ รูปด้วยกัน ไม่รู้จักกาล เทียวไปมาทุกฤดูกาล ไม่หยุดพักเลย แม้ในฤดูฝนก็ยังเดินทาง เทียวเหยียบย่ำข้าวกล้าหญ้าระบัดและสัตว์เล็ก ๆ ตาย คนทั้งหลายพากันติเตียนว่า ในฤดูฝน แม้พวกเดียรฉัตรและปริพาชกเขาก็ยังหยุด ที่สุดจนหนักก็ยังรู้จักทำรังบนยอดไม้เพื่อหลบฝน แต่พระสมณศากยบุตรทำไมจึงยังเทียวอยู่ทั้งสามฤดู เหยียบย่ำข้าวกล้าและต้นไม้ที่เป็นของเป็นอยู่ และทำสัตว์ให้ตายเป็นอันมาก

ความทราบถึงพระพุทธเจ้า พระองค์จึงทรงอนุญาตให้พระสงฆ์อยู่ประจำที่ในฤดูฝน ในที่แห่งเดียว เป็นเวลา ๓ เดือน เรียกว่า จำพรรษา ด้วยเหตุนี้ พระสงฆ์จึงต้องจำพรรษา และมีวันเข้าพรรษาสืบมาจนบัดนี้

สถานที่ที่พระสงฆ์จำพรรษานั้น พระพุทธเจ้าทรงห้ามไม่ให้จำพรรษาในที่กลางแจ้ง ในโพรงไม้ และในตุ่มหรือในหลุมขุด ซึ่งไม่ใช่เสนาสนะ คือไม่ใช่ที่อยู่ที่อาศัย ทรงอนุญาตให้จำพรรษาในกุฏิที่มุงที่บังมีหลังคาและฝารอบขอบชิด อยู่ให้ครบ ๓ เดือน ถ้าอยู่ไม่ครบ ๓ เดือน หลีกไปเสีย พรรษาขาด และต้องอาบัติคือมีโทษ แต่เป็นโทษขนาดเล็กเบา เรียกว่าอาบัติทุกกฏ

ถ้ามีภัยอันตรายเกิดขึ้น จะอยู่ในที่นั้นไม่ได้ เช่น น้ำท่วม หรือชาวบ้านถึ้นนั้นอพยพไปอยู่ที่อื่น เป็นต้น อนุญาตให้ไปนระหว่างพรรษาได้ ไม่เป็นอาบัติ แต่พรรษาขาด

ถ้ามีกิจจำเป็นที่จะต้องไปแรมคืนที่อื่น เช่น กิจนิมนต์ กิจเกี่ยวกับพระศาสนา ตลอดจนพระอุปัชฌาย์อาจารย์อาพาธ หรือ โยมมารดาบิดาเจ็บป่วย อนุญาตให้ไปด้วยสัตตมาหกรณ์ยะ คือกิจที่ไปทำแล้วกลับมาให้ทันภายใน ๗ วัน พรรษาไม่ขาด

พิธีอธิษฐานพรรษา^๒ คือ เมื่อถึงวันเข้าพรรษา พระสงฆ์ประชุมพร้อมกันโดยนิยมในโรงอุโบสถ ทำวัตรสวดมนต์ตามปกติ แล้ว ตั้งน้ำโม ๓ จบนำแล้ว เปล่งวาจาอธิษฐานพรรษาพร้อมกันว่า *อิมสฺมี ชาวาเส, อิมํ เตมาสํ, วสฺสํ อุเปมิ.* (นิยมว่า ๓ ทน) แปลว่า ข้าพเจ้าจำพรรษา ในอาวาสนี้ ตลอดสามเดือน ดังนี้

มีธรรมเนียมอธิษฐานพรรษาเฉพาะรูปๆ ซ้ำอีก ซึ่งบางแห่งยังปฏิบัติอยู่ว่า เมื่อออกจากโรงอุโบสถกลับไปถึงกุฎีที่อยู่ ทำความสะอาดปิดกวาดเรียบร้อย ตั้งน้ำใช้น้ำฉันแล้ว กล่าวคำอธิษฐานพรรษาในกุฎีอีกว่า *อิมสฺมี ชาวาเส, อิมํ เตมาสํ, วสฺสํ อุเปมิ.* (นิยมว่า ๓ ทน) แปลว่า ข้าพเจ้าจำพรรษา ในกุฎีนี้ ตลอดสามเดือน ดังนี้

เมื่อกกล่าวคำอธิษฐานพรรษาเสร็จแล้ว ยังมีพิธีที่สำคัญอีกอย่างหนึ่ง คือ *พิธีขอมมา* ซึ่งเป็นพิธีที่เนื่องกับวันเข้าพรรษา

วิธีปฏิบัติ คือ พระผู้น้อยนำดอกไม้ธูปเทียนเข้าไปหาพระผู้ใหญ่ กล่าวคำขอขมาโทษ แปลเป็นใจความว่า “*กระผมขอขมาโทษ ที่ได้ล่วงเกินทางกาย วาจา ใจ เพราะความประมาท*” แล้ว

พระผู้ใหญ่กล่าวตอบ แปลเป็นใจความว่า “ข้าพเจ้ายกโทษให้แม่ท่านก็พึงยกโทษให้ข้าพเจ้า” พระผู้น้อยก็กล่าวว่า “กระผมขอยกโทษให้” เป็นอันต่างฝ่ายต่างให้อภัยกัน ในความล่วงเกินที่ได้ทำมาแล้ว นับเป็นวิธีสมานสามัคคีอย่างดียิ่ง

เมื่อถึงวันเข้าพรรษา พุทธศาสนิกชนย่อมมีส่วนเกี่ยวข้องอยู่ไม่น้อย เพราะถือเป็นโอกาสที่จะได้บำเพ็ญกุศลเป็นพิเศษจากที่ได้บำเพ็ญเป็นประจำตามหน้าที่ของพุทธศาสนิกชน

เริ่มต้นแต่เมื่อใกล้จะถึงวันเข้าพรรษา ต่างก็ช่วยกันซ่อมแซมตกแต่งเสนาสนะเพื่อให้พระสงฆ์ได้อยู่เป็นสุข นำลูกหลานญาติมิตรไปประชุมกันตามวัด ถวายผ้าอาบน้ำฝน และจัดปัจจัยแก่ภิกษุสามเณร

พอถึงวันเข้าพรรษา บางพวกก็อธิษฐานว่า จะรักษาอุโบสถศีล ตลอด ๓ เดือน บางพวกพิจารณาต่อภิกษุสามเณร เจาะจงองค์ หรือทั้งวัด ถวายสิ่งที่ขาดเหลือตลอด ๓ เดือน บางพวกก็อธิษฐานใจ เว้นสิ่งที่ควรเว้น บำเพ็ญสิ่งที่ควรบำเพ็ญ เช่น พวกดื่มเหล้า บางคนก็เว้นดื่มเหล้าตลอดพรรษา โดยตั้งใจเว้นเองก็มี เข้าไปปฏิบัติต่อหน้าพระก็มี บางคนที่ทำบาปหยาบช้า ทารุณกรรมต่างๆ ก็ปฏิญาณตนไม่ทำในสิ่งนั้น

บางคนก็จัดดอกไม้ธูปเทียนและของใช้ประจำอื่นๆ เช่น สบู่ แปรง ยาสีฟัน สีย้อมผ้า ตลอดจนยารักษาโรค ไปถวายแก่พระที่ตนเคารพนับถือ หรือที่เป็นอุปัชฌาย์อาจารย์ของตน

นี่เป็นกุศลพิธี คือเป็นพิธีบำเพ็ญบุญในพระพุทธศาสนา เป็นหน้าที่ที่พุทธศาสนิกชนจะพึงปฏิบัติในวันเข้าพรรษา

ผ้าอาบน้ำฝนนั้น มีกำหนดตามที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตไว้ คือ ยาว ๖ คืบ กว้าง ๒ คืบครึ่ง โดยคืบพระสุคต^๑ คำนวณตามอัตราที่นิยมถือกันมาเทียบกับมาตราที่นิยมใช้ในปัจจุบัน ตัดเศษแล้วได้ ยาว ๒ เมตร กว้าง ๘๓ เซนติเมตร (ถ้าถืออย่างง่าย คิดเท่ากับมาตราที่ใช้ในปัจจุบันเลยทีเดียว จะได้เพียงยาว ๑ เมตรครึ่ง กว้าง ๖๒.๕ เซนติเมตร)

ทำยาวหรือกว้างกว่ากำหนด ใช้ไม่ได้ ภิกษุผู้ทำ หรือให้ทำ หรือใช้ถุง มีความผิด

เวลาที่จะถวายผ้าอาบน้ำฝนนั้น มีพุทธบัญญัติไว้ตั้งแต่แรม ๑ ค่ำ เดือน ๗ ถึงขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๘ ซึ่งเป็นเวลาก่อนเข้าพรรษา ๑ เดือน ระยะเวลานี้เป็นเวลาที่พระภิกษุจะแสวงหาผ้าอาบน้ำฝน ผู้ประสงค์จะบำเพ็ญกุศลให้ต้องตามพุทธานุญาต จึงหาผ้าอาบน้ำฝนถวายในระยะเวลา

แต่ที่ปฏิบัติกันทั่วๆ ไป ถวายในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๘ ก่อนวันเข้าพรรษา ๑ วัน เพราะวันนั้นเป็นวันธรรมสวนะ และเป็นวันอาสาฬหบูชาด้วย พุทธศาสนิกชนไปประชุมกันที่วัดเป็นปรกติอยู่แล้ว จึงถือโอกาสถวายผ้าอาบน้ำฝนในวันนั้น

เชิงอรรถ

^๑ วินย.๔/๒๐๕-๒๒๒ (วินัยปิฎก มหาวรรค พระไตรปิฎก เล่ม ๔ ข้อ ๒๐๕-๒๒๒)

^๒ ดู วิธีปฏิบัติตามมตอรรถกถา ที่ วินย.อ.๓/๑๕๙ (สมันตปาสาทิกา อรรถกถาพระวินัย ภาค ๓ หน้า ๑๕๙)

^๓ วินย.๒/๗๗๓ (วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค ๒ พระไตรปิฎก เล่ม ๒ ข้อ ๗๗๓)

เทศกาลท้ายฝน*

ชีวิตของชาวไทยในชนบท ซึ่งเป็นพลเมืองส่วนใหญ่ของประเทศ และส่วนมากเป็นชาวไร่ชาวนา ต้องพึ่งฟ้าพึ่งฝน ฤดูฝนจึงเป็นฤดูกาลสำคัญ เป็นฤดูกาลที่หล่อเลี้ยงชีวิตของประชาชนบรรยากาศที่ชุ่มฉ่ำ และพืชพันธุ์ธัญญาหารที่งอกงามเขียวขจีในฤดูนี้ เป็นเครื่องชูบกายและฟื้นฟูใจให้สดชื่นมีชีวิตชีวา

แต่ในเวลาเดียวกัน ถนนหนทางและพื้นแผ่นดินที่เฉอะแฉะ มีโคลนเลน เป็นหลุมเป็นบ่อ ก็เป็นอุปสรรคแก่การเดินทาง และการดำเนินชีวิตในที่แจ้ง ทำให้เกิดความอึดอัดขัดข้อง ไม่คล่องแคล่วสะดวกดาย

พระภิกษุทั้งหลาย ซึ่งในยามปกติย่อมเที่ยวจาริกไปในถิ่นต่างๆ เพื่อปฏิบัติศาสนกิจเผยแผ่พุทธธรรม ครั้นฤดูฝนอย่างเข้ามา ก็หยุดสัญจร เข้าพำนักอยู่ประจำที่ ณ วัดใดวัดหนึ่งตลอดเวลา ๓ เดือน เพื่อหลีกเลี่ยงเหตุที่จะก่อให้เกิดความเสียหายแก่พืชพันธุ์ที่เพิ่งจะเริ่มงอกงาม และเปิดโอกาสให้ชาวชนบทประกอบการกุศลกรรมโดยไม่ต้องห่วงกังวลถึงพระสงฆ์ที่จะเดินทางออกไปต่างถิ่น หรือเข้ามาจากถิ่นอื่นๆ อีกทั้งตัวพระสงฆ์นั้นเอง ก็ไม่ต้องประสบปัญหาอันเกิดจากการเดินทางที่ยากลำบากด้วย

* พิมพ์ครั้งแรก ใน *วารสารธรรมปริทัศน์* ของวัดวชิรธรรมปทีป นครนิวยอร์ก สหรัฐอเมริกา ปีที่ ๓ เล่มที่ ๑๙ ฉบับมหาปวารณา พ.ศ. ๒๕๒๐

นอกเหนือจากเหตุผลอันเกี่ยวข้องกับดินฟ้าอากาศแล้ว การที่พระสงฆ์หยุดอยู่ประจำที่ในฤดูฝน ได้อำนวยโอกาสให้กิจกรรมเกี่ยวกับการศึกษาและปฏิบัติธรรมในแต่ละท้องถิ่นดำเนินไปได้ อย่างเข้มแข็งจริงจังยิ่งขึ้น

พระสงฆ์ที่เป็นผู้ใหญ่ มีความรู้ความสามารถ เชี่ยวชาญในธรรมวินัย เป็นนักเผยแผ่ ก็ได้มีโอกาสหยุดพักผ่อน ทบทวนงาน คิดการที่จะทำต่อไป และอำนวยความสะดวกความชำนาญแก่พระสงฆ์อื่นที่พำนักรวมอยู่

พระสงฆ์ที่มีความรู้ความชำนาญน้อยลงมา ก็มีโอกาสนี้จะได้ศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติม และปรึกษาสอบถามท่านผู้มีความรู้ความชำนาญมากกว่า

แม้พุทธศาสนิกชนชาวบ้านทั้งหลาย ก็มีโอกาสดำเนินธรรม และสนทนาสอบถามเรื่องราวทางพระศาสนา กับพระสงฆ์ผู้อยู่ประจำที่ได้สมาเสมอยิ่งขึ้น

นอกจากนั้น ยังได้เกิดประเพณีที่ให้ชายหนุ่มอายุครบ ๒๐ ปีบริบูรณ์แล้วอุปสมบท เพื่อรับการศึกษาอบรมทางพระศาสนา อย่างจริงจัง ดังที่เรียกกันมาว่า *บวชเรียน* ในช่วงที่มีบรรยากาศเหมาะสมอีกด้วย

เพราะเหตุที่เทศกาลฝน หรือเทศกาลพรรษา มีความหมายและคุณค่าอย่างนี้ ในสมัยต่อมา แม้ปัญหาเกี่ยวกับดินฟ้าอากาศจะลดความสำคัญลง แต่ความหมายของเทศกาลพรรษา ก็ยังทรงคุณค่าอยู่ได้อย่างมั่นคง

ปีหนึ่งมี ๑๒ เดือน พระสงฆ์จาริกไปในที่ต่างๆ ประมาณ ๘-๙ เดือน อยู่ประจำที่ในเทศกาลพรรษา ๓ เดือน

เสมือนว่า ทำงานนอกสถานที่ ๓ ส่วน ในสถานที่ ๑ ส่วน ทำงานกระจายเพื่อประชาชนทั่วไป ๓ ส่วน ทำงานเจาะจงเพื่อชุมชนหนึ่งโดยเฉพาะ ๑ ส่วน ออกไปเผื่อแผ่แจกให้เขา ๓ ส่วน กลับมาเตรียมพื้นตัวใหม่ ๑ ส่วน ในลักษณะหนึ่ง เป็นเหมือนเครื่องประจุไฟฟ้า (แบตเตอรี่) ที่จ่ายกระแสไฟฟ้าไประยะหนึ่งแล้ว กลับมาอัดกระแส เตรียมพร้อมที่จะใช้งานใหม่ต่อไป

เทศกาลพรรษา เริ่มต้นด้วยงานพิธีเป็นเครื่องหมายให้รู้กัน ฉันทใด ก็สิ้นสุดลงด้วยม้งานพิธีเป็นเครื่องหมาย ฉันทนั้น เริ่มต้นพรรษาเรียกว่า *เข้าพรรษา* สิ้นสุดพรรษา เรียกว่า *ออกพรรษา*

อย่างไรก็ดี ลักษณะงานพิธี สำหรับเริ่มต้นพรรษา และสิ้นสุดพรรษานั้น หาได้เหมือนกันอย่างแท้จริงไม่

เมื่อเริ่มต้นพรรษา มีวันหนึ่งกำหนดไว้โดยเฉพาะสำหรับ เริ่มต้น เรียกว่า *เข้าพรรษา* (แรม ๑ ค่ำ เดือน ๘) และพิธีกรรมก็เป็นพิธี สำหรับเข้าพรรษา โดยพระสงฆ์กล่าวคำแสดงความตั้งใจ หรือ ตัดสินใจว่า “ข้าพเจ้าจะจำพรรษาตลอดเวลา ๓ เดือนในวัดนี้”

เมื่อสิ้นสุดพรรษา วันที่พรรษาลิ้นสุดลงมีจริง เรียกว่า *วันออกพรรษา* (ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑) แต่พิธีกรรมที่จะให้พรรษาลิ้นสุดลงหาไม่มี เพราะเมื่อวันเวลาที่อยู่จำพรรษาครบ ๓ เดือน เต็มตามที่กล่าวคำตั้งใจแล้ว การจำพรรษาย่อมสิ้นสุดลงโดยตัวของมันเอง เป็นของอัตโนมัติ

แทนที่จะมีพิธีสำหรับให้พระราชาลิ้นสุดลง กลับมีงานมีพิธีที่มีลักษณะเป็นการเริ่มต้น คือเริ่มต้นเวลาหลังจากพระราชาลิ้นสุดแล้ว

พูดอีกอย่างหนึ่งว่า มี *พิธีเริ่มต้นเวลาในพรรษา* ที่เรียกว่า เข้าพรรษา กับ *พิธีเริ่มต้นเวลานอกพรรษา* ที่จะพูดถึงต่อไป

พิธีเริ่มต้นเวลานอกพรรษานั้น มีความหมายเชื่อมโยงเวลาในพรรษา กับเวลานอกพรรษา ให้สัมพันธ์กัน คือ อ้างอิงหรืออาศัยเวลาที่ผ่านมาในพรรษานั้นเป็นฐาน เพื่อเริ่มต้นกิจการงานในเวลานอกพรรษา ที่จะตามมาต่อไป ให้ได้ผลดี

วัสสานกาล หรือ *พรรษากาล* หรือฤดูฝนนั้น ความจริงมี ๔ เดือน พระสงฆ์จำพรรษาเพียง ๓ เดือน

เดือนสุดท้ายของฤดูฝนจึงยังเหลืออยู่ ๑ เดือน ขอเรียกว่า *เดือนท้ายฝน* (แรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ ถึงขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๒) เป็นเดือนที่เหลือไว้เตรียมตัวให้พร้อม สำหรับงานหรือศาสนกิจนอกพรรษาต่อไป งานพิธีในเวลาช่วงนี้ ขอเรียกว่า *เทศกาลท้ายฝน*

พิธีกรรมและงานพิธีในท้ายฝนนี้มีถึง ๓ อย่าง บางอย่างเป็นพิธีที่ต้องทำในวันสิ้นสุดพรรษา บางอย่างทำได้ตลอดเดือนท้ายฝน บางอย่างเป็นพิธีตามบทบัญญัติในวินัยของพระสงฆ์ บางอย่างเป็นพิธีอันมีมาตามประเพณี บางอย่างเป็นทั้งบทบัญญัติในวินัยสงฆ์ และเป็นพิธีอันมีมาตามประเพณี

พิธีกรรมและงานพิธี ๓ อย่างนี้ มีชื่อว่า *พิธีมหาปวารณา* (เรียกก่ายๆ ว่า พิธีปวารณา) *งานตักบาตรเทโวโรหณะ* (ชาวบ้านเรียกว่า ตักบาตรเทโว) และงาน*ทอดกฐิน*

งานใดเป็นอย่างไร มีความหมายอย่างไร จะได้พูดต่อไป

๑. ปวารณา

ปวารณา แปลว่า การเปิดโอกาสเชิงเชิญชวนให้ขอ หรือ ให้อภัยกล่าวตักเตือน ในที่นี้ หมายถึงการที่พระสงฆ์เปิดโอกาส แก่กันและกัน ให้อภัยกล่าวขี้ขอบกพร่องและตักเตือนแนะนำกัน

ปวารณา เป็นสังฆกรรมอย่างหนึ่ง คือ เป็นกิจที่พระสงฆ์ จะต้องทำ เพราะเป็นบทบัญญัติในวินัย ในปัจจุบัน ปวารณายัง เป็นพิธีกรรมที่กระทำในหมู่พระสงฆ์โดยเฉพาะ ชาวบ้านไม่ เกี่ยวข้อง และไม่ใคร่ทราบ

ปวารณา คือ การเปิดโอกาสให้อภัยกล่าวขี้ขอบกพร่อง แนะนำกันได้นั้น เป็นเรื่องธรรมดาของพระสงฆ์อยู่แล้ว ครั้นถึง วันสิ้นสุดพรรษานี้ ทำกันเป็นครั้งสำคัญพร้อมกันทุกรูป เป็นครั้ง ใหญ่ จึงเรียกว่า *มหาปวารณา*

มหาปวารณา ทำเฉพาะในวันสิ้นสุดพรรษา ที่เรียกว่า วันออกพรรษา (คือ ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑) วันเดียวเท่านั้น เพราะ เหตุที่มหาปวารณาเป็นกิจกรรมสำคัญในวันสุดท้ายของพรรษา ในทางวินัย จึงเรียกชื่อวันสิ้นสุดพรรษานี้ว่า “วันมหาปวารณา” หาเรียกว่าวันออกพรรษาไม่

สาระสำคัญของมหาปวารณา คือ พระสงฆ์ที่จำพรรษา อยู่ด้วยกันตลอดเวลา ๓ เดือน ย่อมได้รู้เห็น เข้าใจนิสัยใจคอ ความประพฤติปฏิบัติของกันและกันพอสมควร บางที่อาจได้เห็น ได้ ยิน หรือมีเหตุให้ระแวงสงสัยเกี่ยวกับความบกพร่อง ความ ประพฤติเสียหายของกันและกันบ้าง

ก่อนที่จะเดินทางออกจาริกปฏิบัติศาสนกิจ แยกย้ายกันไปในที่ต่าง ๆ จึงมีบทบัญญัติในวินัยกำหนดให้พระสงฆ์มาประชุมพบปะพร้อมกันทั้งหมดในวันสุดท้ายของพรรษา นั้น

ณ โอกาสนี้ ทุกรูป ไม่ว่าผู้ใหญ่ผู้น้อย กล่าวคำปวารณา คือคำบอกเปิดโอกาสเชิญชวนกัน ให้ว่ากล่าวชี้ข้อบกพร่อง แนะนำตักเตือนกัน เป็นการแสดงความบริสุทธิ์ เป็นการได้ช่วยกันสำรวจตนเอง จะได้แก้ไขปรับปรุงตน เตรียมตัวพร้อม และมีความมั่นใจในการที่จะเดินทางออกปฏิบัติศาสนกิจต่อไป

คำปวารณาว่า “สงฆมณเต ปวาเรมิ, ทิฏฐเฐน วา สุตเตน วา ปริสฺสกาย วา, วทนตุ มํ, อายสฺมนโต อนุกมปิ อูปาทาย, ปสฺสนโต ปฏิกฺกิริสฺสามิ”^๑

แปลว่า “ท่านผู้เจริญทั้งหลาย ข้าพเจ้าขอปวารณากะสงฆ์ ไม่ว่าจะเกี่ยวด้วยสิ่งที่ได้เห็นก็ตาม สิ่งที่ได้ยินมาก็ตาม หรือ ระแวงสงสัยก็ตาม ขอท่านทั้งหลายจงมีใจอนุเคราะห์ ว่ากล่าวบอกข้าพเจ้าเถิด เมื่อข้าพเจ้ามองเห็น จะแก้ไข”

ปวารณานี้ ถ้าปฏิบัติกันจริงจัง และถ้าชาวบ้านจะเอาอย่าง นำไปปฏิบัติในกิจการและการดำเนินชีวิตทางสังคม ให้เป็นเรื่องสามัญของวงการชาวพุทธ ก็จะเป็นความเจริญก้าวหน้าของพระพุทธศาสนา ที่นำมาซึ่งประโยชน์สุขแก่พหุชน สมตามวัตถุประสงค์ของการเผยแผ่ธรรมวินัยอย่างหนึ่ง

๒. ตักบาตรเทโว

มีตำนานเล่าว่า^๒ ในพรรษาที่ ๗ หลังจากตรัสรู้แล้ว พระพุทธเจ้าได้เสด็จไปทรงจำพรรษาในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ และทรงแสดงพระอภิธรรมโปรดพระพุทโธมารดา พร้อมทั้งเทวดาทั้งหลาย

ครั้นสิ้นสุดพรรษาแล้ว ในวันมหาปวารณา (คือวันขึ้น ๑๕ ค่ำ ที่เรียกกันว่าวันออกพรรษา) พระองค์ก็เสด็จจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ลงสู่มนุษยโลกที่เมืองสังกัสสะ ซึ่งเป็นนครสำคัญแห่งหนึ่งของแคว้นโกศล

ครั้งนั้น เทวดามากมายได้ตามส่งเสด็จ ฝ่ายมนุษย์ทั้งหลายก็พากันตื่นตื่นดีใจ มาชุมนุมกันรอรับเสด็จอย่างคับคั่ง เป็นธรรมดาของพุทธศาสนิกชน เมื่อมาชุมนุมกันในโอกาสเช่นนี้ ก็ย่อมตักบาตร ถวายภัตตาหารแก่พระภิกษุสงฆ์ เป็นการทำบุญครั้งใหญ่ และถวายเป็นการต้อนรับแด่พระพุทธเจ้า

จากตำนานนี้ ก็ได้เกิดประเพณีตักบาตรเทโวสืบต่อมา ตักบาตรเทโวเป็นคำย่อ เรียกเต็มว่า ตักบาตรเทโวโรหณะ

เทโวโรหณะ แปลว่า การลงจากเทวโลก คือการที่พระพุทธเจ้าเสด็จลงจากสวรรค์ ตามตำนานที่เล่ามาแล้วนั่นเอง ตักบาตรเทโว จึงหมายถึง การตักบาตรเนื่องในการที่พระพุทธเจ้าเสด็จลงจากเทวโลก

จะเห็นว่า ในพิธีตักบาตรเทโวนี้ มีการชกกระทที่มี พระพุทธรูปประดิษฐานอยู่ นำแถวพระสงฆ์ที่รับบิณฑบาตด้วย เป็นเครื่องหมายว่า พระพุทธรูปเจ้าเสด็จลงตามตำนานนั้น

เนื่องจากในการออกพรรษาไม่มีพิธีการอย่างหนึ่ง โดยเฉพาะ การตักบาตรเทโวนี้ จึงเป็นพิธีที่เป็นเครื่องหมายของการออกพรรษา สำหรับพุทธศาสนิกชนทั่วไป

การตักบาตรเทโว บ่งบอกถึงความหมายที่ลึกซึ้งลงไปอีก หมายถึงการที่พระพุทธรูปเจ้าเสด็จกลับคืนมาสู่โลกมนุษย์ คือการที่มนุษย์ทั้งหลายได้ต้อนรับพระองค์กลับมาอีก

ในระหว่างพรรษานั้น พระพุทธรูปเจ้าจะเสด็จปลีกพระองค์ ไปปฏิบัติพุทธกิจอย่างใด ณ ที่ใด หรือแก่ชุมชนใดโดยเฉพาะก็ตาม แต่เมื่อออกพรรษาแล้ว พระองค์ก็จะเสด็จออกมาบำเพ็ญพุทธกิจในหมู่ประชาชนทั่วไปอีก ประชาชนทั้งหลายจะได้พบได้เฝ้าพระองค์ นี่คือความหมายของการออกพรรษา

ดังนั้น ว่าที่แท้ *การออกพรรษา* ก็คือการเริ่มต้นของเวลา นอกพรรษา เป็นเครื่องบ่งบอกว่า ระยะเวลาที่พระสงฆ์อยู่ประจำที่ เพื่อดำเนินการศึกษาอบรมภายในหมู่พระสงฆ์เองโดยเฉพาะ เพื่อซักซ้อมตระเตรียมฝึกฝนตนเองให้พร้อมยิ่งขึ้น และเพื่อส่งเคราะห์ชุมชนหมู่หนึ่งโดยเฉพาะนั้น บัดนี้ ระยะเวลาแห่งศาสนกิจที่เน้นหนักในด้านนั้นได้สิ้นสุดลงแล้ว

ต่อแต่นี้ไปเป็นการเริ่มต้นแห่งรอบเวลาใหม่ คือการที่พระสงฆ์จะออกปฏิบัติศาสนกิจจาริกไปเพื่อประโยชน์สุขของชุมชน

ตักบาตรเทโว เป็นเรื่องของประเพณี ไม่มีบทบัญญัติใดกำหนดไว้ในวินัย

บางวัดจัดในวันมหาปวารณา คือ วันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ ที่เรียกว่าวันออกพรรษา เพราะถือตามตำนานอันมาในอรรถกถาว่า พระพุทธเจ้าเสด็จลงจากเทวโลกในวันนั้น

แต่บางวัดจัดหลังจากวันนั้น ๑ วัน คือ ในวันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ คงจะถือว่าพระพุทธเจ้าเสด็จลงมาในวันมหาปวารณา ก็จริง แต่ประชาชนได้มีโอกาสตักบาตรทำบุญในวันรุ่งขึ้น

ประเพณีนี้ ในบางวัดบางถิ่นก็เลือนหายไปแล้ว บางวัดหรือบางถิ่นยังปฏิบัติอยู่ แต่ส่วนมากดูจะค่อยๆ จืดจางและอ่อนกำลังลงโดยลำดับ

๓. กฐิน

เรื่องกฐิน มีคำสำคัญที่ควรทำความเข้าใจกันก่อน ๒ คำ คือ “*กรานกฐิน*” กับ “*ทอดกฐิน*”

กรานกฐิน เป็นพิธีกรรมในฝ่ายของพระภิกษุสงฆ์ โดยเฉพาะ *ทอดกฐิน* เป็นพิธีกรรมที่พุทธศาสนิกชนกระทำ เพื่อให้ช่วยให้พระสงฆ์กรานกฐินได้สะดวกขึ้น

แรกเริ่มทีเดียว มี*กรานกฐิน*ก่อน ต่อมา *ทอดกฐิน*จึงเกิดขึ้น เพื่อช่วยเหลือและสนับสนุนการกรานกฐินนั้น

กรานกฐิน เป็นบัพพัญญุตินิเวศน์ของสงฆ์ *ทอดกฐิน* เป็นพิธีทำบุญอันมีมาตามประเพณี

“*กรานกฐิน*” มีความเป็นมาแต่เริ่มต้นว่า^๓ ครั้งหนึ่งในพุทธกาล เมื่อพระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน ในนครสาวัตถี มีพระภิกษุ ๓๐ รูป เดินทางออกจากเมืองปาฐาจะมาเฝ้า แต่เดินทางไม่ทัน เมื่อระยะทางยังเหลืออยู่ ๖ โยชน์ ก็ถึงเวลาเข้าพรรษาเสียก่อน จำเป็นต้องเข้าพรรษาที่นั่น และรอเวลาอยู่

พอออกพรรษา ทั้งที่ฝนยังตกชุกอยู่ พระภิกษุ ๓๐ รูปนั้น ก็รีบออกเดินทางทันที ทำให้การเดินทางชุกชลักลำบาก มาถึงวัดพระเชตุวันอย่างเปียกปอนมอมแมม

ครั้งได้เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า และทูลให้ทรงทราบความแล้ว พระองค์ได้ทรงวางพุทธบัญญัติ อนุญาตให้พระสงฆ์ที่จำพรรษาครบถ้วนแล้ว *กรานกฐิน* กรานกฐินจึงเกิดขึ้นอย่างนี้

การกรานกฐิน (กราลกฐิน ก็เขียน) มีความหมายว่า พระสงฆ์ผู้จำพรรษาครบถ้วนในวัดเดียวกันจำนวน ๕ รูปขึ้นไป ประชุมกัน สีมติมอบผ้าที่หามาได้ หรือได้รับมาโดยวิธีการที่ถูกต้อง ให้แก่พระภิกษุรูปหนึ่งในคณะของตนนั้น พระภิกษุผู้ได้รับแล้ว นำผ้าไปตัด เย็บ ย้อม ทำเป็นจีวรผืนใดผืนหนึ่งใน ๓ ผืน ให้เสร็จเรียบร้อยภายในวันเดีวนั้น แล้วมาแจ้งให้ที่ประชุมรับทราบ เมื่อที่ประชุมอนุโมทนา คือให้ความเห็นชอบแล้ว ก็เป็นเสร็จพิธี

สิ่งที่ควรทราบในที่นี้

- ผ้าซึ่งที่ประชุมพิจารณาให้แก่พระภิกษุรูปใดรูปหนึ่งในพิธีนี้ เรียกว่า *ผ้ากฐิน*
- ที่ว่าทำเป็นจีวรผืนใดผืนหนึ่งใน ๓ ผืน คือเอาผ้ากฐินนั้นทำเป็นผืนใดผืนหนึ่งในผ้าสามผืนที่ศัพท์พระเรียกว่า ไตรจีวร ได้แก่ *อันตรวาสก* (ภาษาสามัญเรียกว่า สบง) *อุตตราสงค์* (ภาษาสามัญเรียกว่า จีวร) และ *สังฆาฏิ* ผืนใดใน ๓ ผืนนี้ก็ได้ แต่เอาเพียงผืนเดียว
- ในการตัดเย็บย้อม เป็นต้น เพื่อทำเป็นจีวรนั้น ท่านให้พระภิกษุทั้งหมดทุกรูปที่ประชุมกันนั้นช่วยกันทำจนเสร็จสิ้น
- ระยะเวลาที่จะกรานกฐินได้ คือ ภายในเวลา ๑ เดือน ต่อจากสิ้นสุตพรรษาแล้ว คือ ตั้งแต่แรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ ถึงขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๒

ความจริง เวลา ๑ เดือน ที่จะกรานกฐินได้นี้ ก็คือเดือนสุดท้ายของฤดูฝน

ตามปกติ วินัยสงฆ์อนุญาตให้ใช้เดือนที่กล่าวนี้ เป็นระยะเวลาสำหรับแสวงหาและทำจีวร ซึ่งนับได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งแห่งการตระเตรียมตัวสำหรับการออกเดินทางจาริกในช่วงยาวของเวลาปีก่อนปีที่เหลือ

ถ้าไม่มีพุทธบัญญัติเกี่ยวกับกฐินนี้ ย่อมอาจเป็นไปได้ว่าเมื่อออกพรรษาแล้ว พระภิกษุแต่ละรูป ต่างองค์ต่างก็แสวงหาและทำจีวรของตน องค์ไหนพร้อมก็ออกเดินทางไป องค์ไหนทำจีวรไม่เสร็จภายในเวลา ๑ เดือน ก็หมดโอกาสทำจีวร จนกว่าจะถึงฤดูกาลนี้ใหม่

แต่เมื่อมีพุทธบัญญัติให้กรานกฐินแล้ว พระสงฆ์ทุกรูปจะต้องเอาใจใส่ดูแลช่วยเหลือกัน เป็นการปฏิบัติธรรม คือความสามัคคี ซึ่งเป็นหลักสำคัญแห่งชีวิตของหมู่คณะ

สามัคคีอย่างไร? *ประการแรก* เป็นการพิสูจน์ความพร้อมเพรียงของพระสงฆ์ที่อยู่ร่วมกันมาตลอด ๓ เดือน ที่จะชวนช่วยหาผ้ามาเป็นของกลางผืนหนึ่ง

เสร็จแล้วต้องมีความพร้อมใจกัน ตกกลงกันได้ที่จะมอบให้แก่รูปใดรูปหนึ่ง แล้วยังพร้อมใจกันขมิขมันตัดเย็บย้อมเป็นต้น ทำจีวรนั้นด้วยกันจนเสร็จ

การปฏิบัติเช่นนี้ ทำให้ต้องเอาใจใส่ดูแลความเป็นอยู่ของกันและกันไปด้วย เพราะข้อกำหนดสำคัญที่จะเป็นคุณสมบัติของผู้ควรได้รับผ้ากฐินนั้น นอกจากความประพฤติที่ดีงามและความรู้ธรรมวินัย ก็คือความเป็นผู้มีจีวรเก่าที่สุด ผ้าของกลางนั้นจึงได้เป็นสมบัติของผู้ขาดแคลนที่สุด หรือมีความจำเป็นที่สุด

การกรานกฐินย่อมจะเป็นเหตุให้พระภิกษุในวัดนั้นๆ มีภาระผูกพันที่ทำให้ออกเดินทางข้าลงไปสักหน่อย ข้าเท่าไรก็ขึ้นกับความชวนชวยพร้อมเพรียงกันนั้น

อีกประการหนึ่ง ทำให้ได้สละเวลาเพื่ออนุเคราะห์ช่วยเหลือกัน โดยเฉพาะคือช่วยเหลือผู้ขาดแคลนผู้จำเป็นที่สุด

เมื่อออกเดินทาง ก็ไปด้วยความสบายใจว่า ได้แสดงน้ำใจสามัคคีกันแล้ว และสบายใจว่า ท่านที่พำนักมาด้วยกันนั้น แยกย้ายกันไปอย่างผู้ไม่มีความเดือดร้อน

นอกจากนั้น พระภิกษุทุกรูปที่เข้าร่วมกรานกฐิน ยังได้รับ *อานิสงส์* คือสิทธิพิเศษทางวินัยอีกด้วย คือขยายเขตแสวงหาและทำจีวรออกไปได้อีก แทนที่จะหมดเขตเพียงกลางเดือน ๑๒ ก็ต่อออกไปจนกลางเดือน ๔^๕

บางที่มัวมาชวนชวยช่วยหาผ้ากฐินเพื่อให้แก่พระองค์ที่จีวรขาดหรือเก่านั้น เลยไม่มีเวลาทำจีวรสำหรับตนเอง เมื่อช่วยกันแล้ว ก็ได้สิทธิพิเศษนี้ คือถ้ายังทำจีวรของตนเองไม่สำเร็จ ก็ยืดเวลาต่อได้อีกเรื่อยไปจนกว่าจะเสร็จ แต่ทั้งนี้ต้องไม่เกินกลางเดือน ๔

นอกเหนือจากนี้ ยังได้อานิสงส์อื่นๆ อีก ๕ อย่าง ซึ่งส่วนมากเป็นเรื่องของการผ่อนผันข้อกำหนดเกี่ยวกับการปฏิบัติตามวินัยของพระสงฆ์ เพื่อไม่ต้องสับสน จึงจะไม่กล่าวในที่นี้

การกรานกฐิน มีสาระที่ควรทราบโดยย่อเท่านี้ ต่อจากนี้ ควรทราบเรื่องการทอดกฐินต่อไป

“**ทอดกฐิน**” เกิดจากความคิดของชาวพุทธฝ่ายคฤหัสถ์ ที่จะช่วยเหลือสนับสนุนการกรานกฐินของพระสงฆ์

จุดสำคัญของเรื่องอยู่ตรงที่ว่า ทำอย่างไรจะช่วยให้พระสงฆ์ได้ผ้ากฐินผืนที่จะนำมาประชุมตกลงมอบกันนั้น โดยไม่ให้พระสงฆ์ต้องยุ่งยากลำบากมากนัก เมื่อคิดดังนี้ จึงมีชาวบ้านบางท่านจัดหาผ้ามา แล้วนำไปมอบให้แก่สงฆ์ผู้จะกรานกฐิน การกระทำอย่างนี้เรียกว่า “ทอดกฐิน” เมื่อนิยมทำตามกันสืบมา ก็กลายเป็นประเพณีทอดกฐิน

การที่นิยมทำกันมาก เพราะนอกจากเป็นการช่วยเหลือสนับสนุนพระสงฆ์ในการกรานกฐินแล้ว ยังเป็นการบำเพ็ญบุญกุศลอย่างมากด้วย เพราะการถวายผ้ากฐิน เป็น **สังฆทาน** คือการถวายแก่สงฆ์เป็นส่วนรวม หรือส่วนกลาง ไม่จำเพาะเจาะจงรูปใดรูปหนึ่ง แล้วแต่สงฆ์จะมอบให้แก่พระภิกษุรูปใดต่อไป และเป็น **กาลทาน** คือทานที่ถวายได้เฉพาะกาล ในเวลาจำกัดเพียง ๑ เดือนที่กำหนดไว้ ในช่วงท้ายฝนเท่านั้น

กิริยาที่ให้ผ้ากฐิน ใช้คำว่า “**ทอด**” ซึ่งแตกต่างจากการถวายของอื่นๆ เพราะไม่ได้ประเคน ไม่ได้ถวายแก่พระภิกษุรูปหนึ่งรูปใด ถวายเป็นของกลางต่อหน้าสงฆ์ทั้งหมด หรือท่ามกลางสงฆ์ทั้งหมด โดยวางปล่อยไว้ จึงเรียกว่า **ทอดกฐิน**

สาระสำคัญของการทอดกฐิน คือเป็นการขยายขอบเขตของความสามัคคีออกไปถึงชาวพุทธฝ่ายคฤหัสถ์ด้วย

การทอดกฐินเท่ากับเป็นหลักฐานแสดงความร่วมมือของชาวบ้านแก่พระสงฆ์ ว่าเขายังสนับสนุนพระสงฆ์หมู่ผู้นั้นอยู่ด้วยดี

อีกอย่างหนึ่ง เป็นสัญญาณบ่งบอกศรัทธาของชาวบ้านที่มีต่อพระสงฆ์ในวัดนั้นๆ

ศรัทธานี้มีความหมายลึกซึ้ง อาจหมายถึงปฏิปทาจริยาวัตรของพระสงฆ์ในวัดนั้นๆ ว่าเป็นที่ตั้งแห่งความเลื่อมใสศรัทธาของประชาชนหรือไม่ ถ้าพระสงฆ์ประพฤติปฏิบัติชอบ ถ้าพระสงฆ์กับประชาชนพร้อมเพียงสามัคคีกันดี ผ้ากฐินก็จะเกิดมีขึ้นแก่พระสงฆ์ ให้พร้อมที่จะทำการกรานกฐินได้ทันที พระสงฆ์ไม่ต้องยุ่งยากลำบากหาอีก

ชาวบ้านรับภาระครั้งแรก คือ **จัดหาผ้ากฐินมาทอด** พระสงฆ์รับภาระครั้งหลัง คือ **นำผ้ากฐินไปกราน**

รวมแล้วก็เป็นสัญญาณแห่งการช่วยกันสืบต่อพระพุทธศาสนา ของพุทธบริษัททั้งสองฝ่าย

ตอนแรกก็ถวายเป็นผ้ากฐิน ซึ่งเป็นหลักของพิธี ต่อมาคงรู้สึกว่ามีเต็มอิมแห่งศรัทธา พุทธศาสนิกชนจึงถวายเป็นสิ่งอื่นๆ ด้วย นานเข้า ของที่ถวายเป็นการทอดกฐินก็มากขึ้นทุกที จนกระทั่งบางแห่งกลายเป็นโอกาสสำหรับรวบรวมทุนไว้ทำการใหญ่อื่นๆ เช่น สร้างโรงเรียนพระปริยัติธรรม เป็นต้น

แต่จะถวายเป็นของต่างๆ มากมายเท่าใดก็ตาม ตัวกฐินก็ยังคงเป็นผ้าผืนเดียวเท่านั้น ซึ่งเรียกว่า **“องค์กฐิน”** ส่วนของนอกนั้น ไม่ว่าใหญ่หรือเล็กเท่าใด เรียกว่าเป็น **บริวารกฐิน** ทั้งสิ้น

ระยะแรกก็เป็นงานเฉพาะพิธีโดยหมู่คนมีศรัทธา ต่อมาก็ขยายเป็นงานของหมู่ชน ของชุมชน งานร่วมระหว่างต่างชุมชน

จากงานเฉพาะพิธี ขยายเป็นมิงงานสมโภชฉลอง มีการเดินทางสนุกสนาน บางแห่งขยายจนกลายเป็นโอกาสแห่งการท่องเที่ยว

จากพิธี ที่เรียกว่าสังฆกรรมของพระสงฆ์ กลายเป็นงานบุญของพุทธศาสนิกชน จากงานพิธีทางพระศาสนา ขยายออกไปเป็นกิจกรรมที่มีความหมายกว้างขวางทางสังคม

สิ้นฤดูกฐิน เมื่อผ่านกลางเดือน ๑๒ มีพิธีลอยกระทงแล้ว ก็เป็นอันจบสิ้นเทศกาลท้ายฝน

ได้พูดถึงมหาปวารณา พูดถึงตักบาตรเทโว พูดถึงกฐิน มาแล้วพอสมควร สามอย่างนี้มีพื้นฐานทางพระพุทธศาสนา

ส่วน ลอยกระทง หนักไปทางพิธีของชาวบ้าน ขอเอ่ยถึงไว้ แต่เพียงชื่อ

ไปร่วมพิธีกรรม หรืองานพิธี มีจิตใจสงบเบิกบานผ่องใส ด้วยบรรยากาศแห่งงานนั้น นับว่า เป็นบุญกุศลขั้นต้น

เข้าใจความหมาย เนื้อหาสาระของพิธีกรรมและงานพิธี นั้นด้วย เป็นบุญกุศลขั้นกลาง

นำเอาความหมาย และเนื้อหาสาระนั้น ไปปฏิบัติ หรือประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตด้วย เป็นบุญกุศลขั้นสูงสุด

เชิงอรรถ

^๑ วินย. ๔/๒๒๖ (วินัยปิฎก มหาวรรค พระไตรปิฎก เล่ม ๔ ข้อ ๒๒๖) (ดู ปวารณาชั้นธกะ ทั้งหมด, วินย. ๔/๒๒๔-๒๕๑)

^๒ ดู เรื่องใน อง.อ.๑/๑๑๓ (มโนรถปूरณี อรรถกถาอังกฤษคฤตตรนิกาย ภาค ๑ หน้า ๑๑๓); ธ.อ.๖/๖๖ (ธัมมปทัฏฐกถา อรรถกถาธรรมบท ภาค ๖ หน้า ๖๖ โดยเฉพาะหน้า ๘๙-๙๑)

^๓ ดู กฐินชั้นธกะ วินย. ๕/๙๔ (วินัยปิฎก มหาวรรค ภาค ๒ พระไตรปิฎก เล่ม ๕ ข้อ ๙๔)

^๔ ภิกษุผู้กรานกฐินแล้ว ได้รับอานิสสงส์ ๕ อย่าง คือ

๑. ขนามนตจาโร เกี่ยวไปไม่ต้องบอกลา (ตามจาริตตลิกขาบท ข้อที่ ๖ แห่ง อเจลก-วัคค์ ในปาจิตติยกัณฑ์)
๒. ขสมาทานจาโร ไม่ต้องถือไตรจีวรไปครบสำรับ
๓. คณโกชนัน นันคณโกชนันได้
๔. ยาวทตตจีวรวิ ทรงอดิเรกจีวรได้ตามปรารถนา
๕. โย จ ตตต จีวรุปปาโท ไส เนลั ภาวิสสตี จีวรอันเกิดขึ้น ณ ที่นั้น จักได้แก่พวกเธอ

ภิกษุจำพรรษาครบไตรมาส ย่อมได้รับอานิสสงส์ ๕ อย่างนี้ จนถึงกลางเดือน ๑๒ และเมื่อกรานกฐินแล้ว อานิสสงส์เหล่านี้สืบต่อไปอีก ๔ เดือน ถึงกลางเดือน ๔ พร้อมกับที่ได้ขยายเขตจีวรกาลออกไปตลอด ๔ เดือนนั้นด้วย

หมายเหตุ:

หนังสือนี้ เดิมมีชื่อว่า *ความรู้เกี่ยวกับวันสำคัญของไทย* ได้พิมพ์รวมเล่มครั้งแรกในงานพระราชทานเพลิงศพ พระเมธีธรรมสาร เจ้าอาวาสวัดบ้านกร่าง และเจ้าคณะอำเภอศรีประจันต์ จังหวัดสุพรรณบุรี เมื่อวันที่ ๙ มกราคม ๒๕๒๕ เนื้อหาส่วนใหญ่เป็นบทความที่ได้เขียนลงใน *วารสารธรรมปริทัศน์* ของวัดวชิรธรรมปริทัศน์ นครนิวยอร์ก สหรัฐอเมริกา ฉบับสำหรับเทศกาลหรืองานบุญอื่นๆ ในช่วง พ.ศ. ๒๕๑๙-๒๕๒๐ แต่มีพิเศษคือ เรื่องวันสงกรานต์ บางส่วนสรุปความจาก *เทศกาลสงกรานต์* ของ เสฐียรโกเศศ (ในส่วนที่เป็นประวัติและประเพณีนิยมเกี่ยวกับวันมาฆบูชาและวันเข้าพรรษา เดิมทีเดียว ด้วยเหตุเป็นการเร่งด่วน ข้อความบางแห่งได้คัดจากหนังสือ *วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา* ของกองวัฒนธรรม สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ แต่ในการพิมพ์ต่อมาใน พ.ศ. ๒๕๔๑ ได้ปรับเปลี่ยนแปลกไปเกือบทั้งหมด พร้อมกับที่ได้ปรับปรุงและเพิ่มเติมในเรื่องอื่นๆ)

คำนำบูชาในวันสำคัญ

คำถวายดอกไม้ธูปเทียน

วันมาฆบูชา

อชฺชชรายัง, มาฆปุณณมี สมปตฺตา, มาฆนกฺขตฺเตน, ปุณฺณจันโท
ยฺตุโต, ยตฺถ ตถาคโต, อรหัง สมมาสมฺพุทฺโธ, จาตุรงฺคิเก,
สํวกสฺสนฺนิปาเต, โสวาทปาติโมกฺข์ อฺพทฺทิลิ.

ตทา หิ, อชฺชตฺเตรสาณิ ภิกฺขุสฺตานิ, สฺพเพสํเยว ชีณาสวานัน,
สฺพเพ เต เอหิภิกฺขูกา, สฺพเพปิ เต อนามนฺติตาว, ภควโต สฺนติกั อาก
ตทา, เวฬุวัน กถนทกนิวาเป, มาฆปุณฺณมียํ, วชฺชตฺมาน- กจ
นายาย, ตสฺมิญจ สฺนฺนิปาเต, ภควา วิสฺสุทฺธฺโปสฺถํ อกาลิ, โสวาทปาติ
โมกฺข์ อฺพทฺทิลิ. อโย อมฺหากั ภควโต, เอโกเยว สํวกสฺสนฺนิปาโต
อโหสิ, จาตุรงฺคิโก, อชฺชตฺเตรสาณิ ภิกฺขุสฺตานิ, สฺพเพสํเยว ชีณาส
วานัน.

มยฺนทานิ, อิมิ, มาฆปุณฺณมี-นกฺขตฺตสมโย, ตกฺกาลสฺทิสํ, สมปตฺตา,
สุจิวรีนินฺพุตฺมปี, ตั ภควนฺตํ อนุสฺสรฺมานา, อิมสฺมิ, ตสฺส ภควโต,
สฺกฺขินฺญเต เจตฺเต, อิมหิ, ทีปฺฐปฺปฺปาที-สฺกฺกาเรหิ, ตั ภควนฺตํ, ตานิ
จ, อชฺชตฺเตรสาณิ ภิกฺขุสฺตานิ, อภิปฺชฺชาม.

สาธุ โน ภนฺเต ภควา, สสํวกสฺงฺฆเ, สุจิวรีนินฺพุโตปี, कुณฺเห
ธรรมาโน, อิม สกฺกาเร, ทฺคุตฺตปณฺณการฺกฺฤเต, ปฏฺิคุตฺตนาหฺตฺ, อม
หากั, อีฆรตฺตํ, หิตาย, สุขาย.

คำแปล

วันนี้ มาถึงมาฆปุณณมี ดิถีพระจันทร์เพ็ญ ประกอบด้วยมาฆ-
ฤกษ์ ตรงกับวันที่องค์พระตถาคต อรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้ทรง
แสดงโอวาทปาติโมกข์ ในที่ประชุมสงฆ์สาวก พร้อมองค์สี่ประการ

ครั้งนั้นแล พระภิกษุ ๑๒๕๐ องค์ ล้วนแต่ชีณาสพอรหันต์
อุปสมบทด้วยเอหิภิกขุอุปสัมปทา มิได้มีผู้ใดนัดหมาย ได้มายัง
สำนักพระผู้มีพระภาค ณ พระอารามเวฬุวัน เวลาตะวันบ่าย ในวัน
มาฆปุณณมี ณ ที่ประชุมนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงกระทำ
วิสุทธิอุโบสถ ทรงแสดงโอวาทปาติโมกข์ การประชุมพระสงฆ์สาวก
พร้อมด้วยองค์ ๔ ของพระผู้มีพระภาคเจ้าแห่งเราทั้งหลาย ได้มี
เพียงครั้งเดียวนี้เท่านั้น ภิกษุผู้เข้าประชุม ๑๒๕๐ องค์นั้น ล้วน
เป็นพระชีณาสพอรหันต์

บัดนี้ เราทั้งหลาย มาถึงมาฆปุณณมีนักชัตตสมัย คล้ายวัน
สาวกสันนิบาตนั้นแล้ว มาระลึกถึงพระผู้มีพระภาค แม้ปรีนิพพาน
นานแล้ว ขอน้อมบูชาพระผู้มีพระภาค กับทั้งภิกษุสงฆ์สาวก
๑๒๕๐ องค์นั้น ด้วยเครื่องสักการะทั้งหลาย มีรูปเทียนดอกไม้
เป็นต้น เหล่านี้ ณ พระพุทธรูปเจดีย์ ซึ่งเป็นสักขีพยาน แห่งพระผู้มี
พระภาคเจ้าพระองค์นั้น

ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้าผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคเจ้า
พร้อมทั้งพระสงฆ์สาวก แม้ปรีนิพพานนานนักแล้ว แต่โดยพระคุณ
ทั้งหลายยังคงดำรงอยู่ จงทรงรับเครื่องสักการะเหล่านี้ของข้าพเจ้า
ทั้งหลาย เพื่อประโยชน์และความสุข แก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย ลี้นกาล
นาน เทอญฯ

คำถวายดอกไม้ธูปเทียน

วันวิสาขบูชา

ยมมฺห ไช มยํ, ภควนฺตํ สรณํ คตา, โย โน ภควา สตฺถา, ยสฺส
จ มยํ, ภควโต ฅมฺมํ โรเจม, อโหสิ ไช โส ภควา, มชฺฌิเมสฺสุ ชนปเทสฺสุ,
อริยเกสฺสุ มนุสฺเสสฺสุ อูปนฺโน, ชตฺติโย ชาติยา, โคตโม โคตเตน, สกฺย
ปฺตฺโต, สกฺยกฺลา ปพฺพชิตฺโต, สเทวเก โลเก, สมารเก สพรหมเก, สส
สมณพฺราหฺมณียา ปชาย, สเทวมนุสฺสทาย, อนฺุตฺตโร สมฺมาสมฺโพธิ, อภิสมฺพุทฺโธ.

นิสฺสํสยํ ไช โส ภควา, อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ, วิชฺชา-จฺรณสมฺปน
โน, สุกฺโต, โลกวิทู, อนฺุตฺตโร ปุริสทมฺมสวธา, สตฺถา เทวมนุสฺสธานํ,
พุทฺโธ ภควา.

สวากฺขาโต ไช ปน, เตน ภควตา ฅมฺโม, สนฺทิฏฺฐิโก, อกาลิ
โก, เอหิปสฺสิโก, โอบนฺยโก, ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺโพ วิญญูหิ.

สุปฏิปนฺโน ไช ปนสฺส, ภควโต สวากฺสงฺฆเ, อฺสุปฏิปนฺโน ภคว
โต สวากฺสงฺฆเ, ฉายปฏิปนฺโน ภควโต สวากฺสงฺฆเ, สามีจิ-ปฏิปนฺโน
ภควโต สวากฺสงฺฆเ, ยทิทํ จตฺตาริ ปุริสยฺยุคานิ, อญฺจ ปุริสปฺคุ
คฺลา, เอส ภควโต สวากฺสงฺฆเ, อาหุเนยฺโย, ปาหุเนยฺโย, ทกฺขิ
ณเยโย, อณฺชลิกรณเยโย, อนฺุตฺตโร ปุณฺณกฺเขตฺตํ โลกสฺส.

อภัย โข ปน ปฏิมมา (ภูโป), ตัม ภควนตัม อุกุทิสฺส กตฺตา (กโตะ), ยาว เทว ทสฺสเนน, ตัม ภควนตัม อนุสฺสวริตฺวา, ปสฺสทสฺสเวยวปฏิลาภาย.

มยฺ โข เอตฺรหิ, (อิมํ วิสาขปุณฺณมีกาลํ, ตสฺส ภควโต, ชา ติสฺมโพธินิพฺพาน-กาลสมฺมตํ) ปตฺวา, อิมํ จานํ สมฺปตฺตา, อิมเ, ทีป ฐุปฺปุปฺผาทิ-สฺสกาวเร, คเหตุว, อตฺตโน กายํ, สฺกการูปชานํ กิริตฺวา, ตสฺส ภควโต, ยถาภูจฺเจ คุณฺเ, อนุสฺสวฺรณตฺวา, อิมํ ปฏิมมาชฺวี (ภูโป), ติกฺขตฺตํ, ปทกฺขิณํ กิริสฺสทาม, ยถาคหิเตหิ, สฺสกาวเรหิ, ปุชฺชํ คุรุมาณา.

สาธุ โน ภนฺเต ภควา, สุจิรวรินิพฺพุโตปิ, ฉาตพฺเพหิ คุณฺเหหิ, อตีตารมฺมณตฺตาย, ปณฺญาปมาโน, อิมเ, อมฺเหหิ คหิเต, สฺสกาวเร, ปฏิกฺคณฺหาตฺตุ, อมฺหากํ, ทฺวีชฺวรตฺตํ, หิตาย, สุชฺยา.

คำแปล

เราทั้งหลายถึงพระผู้มีพระภาคพระองค์ใด ว่าเป็นที่พึงที่ระลึก พระผู้มีพระภาคพระองค์ใด เป็นศาสดาของเราทั้งหลาย ก็เราทั้งหลายชอบใจธรรม ของพระผู้มีพระภาคพระองค์ใด พระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์นั้นแล เสด็จอุบัติแล้วในมัชฌิมชนบท ในหมู่แห่งมนุษย์ชาวอริยกะทั้งหลาย พระองค์เป็นกษัตริย์โดยพระชาติ เป็นโคตมโดยพระโคตร เป็นสักกบุตร บรรพชาแล้ว จากสักกตระกูล ได้ตรัสรู้แล้วซึ่งอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ

โดยไม่มีที่สงสัยแล พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้ชอบด้วยพระองค์เอง ทรงถึงพร้อมด้วยวิชา ปัญญาตรัสรู้แจ้งชัด และจรณะข้อปฏิบัติเครื่องดำเนินถึงวิชานั้นครบครัน เสด็จไปได้แล้ว เป็นผู้รู้แจ้งโลก เป็นสารถิฝักบุรุษที่ควรฝึกได้ ไม่มีผู้ใดยิ่งไปกว่า เป็นศาสดาของปวงเทพแลมนุษยทั้งหลาย เป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบานแล้ว ทรงมีพระคุณความดีเป็นที่นับถือเลิศล้ำ

ธรรมอันพระผู้มีพระภาคเจ้านั้นแล ตรัสไว้ดีแล้ว อันผู้ปฏิบัติจะพึงเห็นชัดด้วยตนเอง ไม่ต้องรอกาลเวลาที่จะให้ผล เป็นของดีจริงแท้ ควรจะเชยชวนให้มาดู แลควรจะน้อมเข้ามาในตน เป็นธรรมที่วิญญูชนจะพึงรู้เฉพาะตน ต้องทำจึงเสวยผลได้

พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า เป็นผู้ปฏิบัติดี เป็นผู้ปฏิบัติตรง เป็นผู้ปฏิบัติควรแก่เหตุผล เป็นผู้ปฏิบัติหน้าเคารพนับถือ พระสงฆ์สาวกนี้ คือคฤหัสถ์สี่คู่ นับเรียงตัวตามลำดับอริยมรรคอริยผล เป็นแปดบุคคล หมู่สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้านี้ เป็นผู้ควรแก่ของที่บุคคลนำมาบูชา เป็นผู้ควรแก่สักการะเครื่องต้อนรับ เป็นผู้ควรแก่ทานที่บุคคลบริจาคถวาย เป็นผู้ควรแก่การทำอัญชลีประนมมือไหว้ เป็นนาบุญของโลก ไม่มีบุญเขตอื่นยิ่งไปกว่า

ก็พระปฏิมา(พระสฤป)นี้แล ได้สร้างอุทิศเฉพาะต่อพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น เพื่อให้ได้เห็น เป็นที่ระลึกถึงพระคุณของพระองค์ จะได้เกิดความเลื่อมใสและเป็นเครื่องกระตุ้นเตือนใจ

บัดนี้ มาถึง (วันวิสาขบูชาปุณณมีเพ็ญเดือนหก อันเป็นที่รู้ว่า คือกาลเป็นที่ประสูติ ตรัสรู้ และปรินิพพาน ของพระผู้มีพระภาค พระองค์นั้น) เราทั้งหลายจึงมาพร้อมกันยังสถานที่นี้ ได้ถือเครื่องสักการะเหล่านี้ มีรูปเทียนดอกไม้ เป็นต้น ทำกายของตนให้เป็นดังภาชนะรองรับเครื่องสักการะ น้อมรำลึกถึงพระคุณทั้งหลายตามที่เป็นจริง ของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น จะทำประทักษิณพระปฎิมา(พระสฤป)นี้ ลั่นวาระสามรอบ กระทำการบูชา ด้วยเครื่องสักการะทั้งหลายตามที่ถือไว้

ข้าแต่พระผู้มีพระภาคผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาค พระองค์นั้น แม้ปรินิพพานแล้วสิ้นกาลนาน แต่โดยพระคุณทั้งหลายยังปรากฏอยู่ อันบุคคลพึงรู้โดยความเป็นอติदारมณฺ์ จงทรงรับซึ่งเครื่องสักการะ อันข้าพเจ้าทั้งหลายถือไว้แล้วนี้ เพื่อประโยชน์และความสุข แก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย สิ้นกาลนาน เทอญ

หมายเหตุ: ถ้าเวียนรอบเจดีย์ ใช้คำว่า *ธูปไป, กโธ, ธูป* อย่างในวงเล็บ

ถ้าเวียนรอบโบสถ์ ใช้อย่างที่ให้ไว้ในวงเล็บ

อนึ่ง ถ้าเป็นเวียนเทียนในวันอัฐมี เปลี่ยนข้อความยาวในวงเล็บเป็น “วิสาขปุณณมีโต ปรี, อฏฐมีกาล, ตถส ภควโต, สรรีชฎาปน-กาลสมมต” และเปลี่ยนคำแปลเป็น

“บัดนี้ เราทั้งหลายอยู่มาจนถึงวันอัฐมี ซึ่งต่อหลังจากวันวิสาขปุณณมี สมมติว่าเป็นวันปลงพระสรีระของสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า”

คำถวายดอกไม้ ธูป เทียน วันอาสาฬหบูชา

ยมมเห โข มยํ, ภควนฺตํ สรวณํ คตา, โย โน ภควา สตถา,
ยสฺส จ มยํ, ภควโต ธมฺมํ โรเจม. อโหสิ โข โส ภควา, อวหํ สม
มาสมฺพุทฺโธ, สตฺเตสฺสุ, การุณฺณํ ปฏฺิจจ, กรุณายโก หิเตสฺสิ, ธนฺนํ ปํ ชู
ปาทาย, อาสาฬหปุณฺณมิมํ, พาราณสิมํ, อธิปตเน มิคทาเย,
ปญฺจวคฺคิยานํ ภิกฺขุณฺํ, ธนฺตตฺรํ ธมฺมจกฺกํ, ปจฺมํ ปวตฺเตตฺวา, จตฺตาริ
อริยสจฺจานิ, ปกาเสถสิ.

ตสฺมิณฺจ โข สมเย, ปญฺจวคฺคิยานํ ภิกฺขุณฺํ, ปมฺุชฺเ, ฉายส
มา ธนฺนํ โกณฺฑนฺโต, ภควโต ธมฺมํ สุตฺวา, วิรชํ วิตมถํ, ธมฺมจกฺกํ,
ปฏฺิจฺฉิตฺวา, ยงฺกิณฺจि สมฺพุทฺธธมฺมํ, สพุทฺธํ นิโรธธมฺมนฺติ, ภควนฺตํ,
อุปสมฺปทํ ยาจิตฺวา, ภควโตเยว สฺนฺติเก, เอหิภิกฺขุอุปสมฺปทํ, ปฏฺิจฺฉิต
วา, ภควโต ธมฺมวินเย, อริยสวากสงฺฆเ, โลเก ปจฺมํ อุปฺปนฺโน,
อโหสิ.

ตสฺมิณฺจปิ โข สมเย, สงฺฆวตฺตํ, โลเก ปจฺมํ อุปฺปนฺนํ, อโห
สิ, พุทฺธวตฺตํ, ธมฺมวตฺตํ, สงฺฆวตฺตนฺติ, ติวตฺตํ สมฺปุณฺณํ อโหสิ.

มยํ โข เขตฺตริ, อิมํ อาสาฬหปุณฺณมิกถํ, ตสฺส ภควโต,
ธมฺมจกฺกปฺปวตฺตน-กาลธมฺมตํ, อริยสวากสงฺฆ-อุปฺปตฺติ
กาลธมฺมตตฺตว, วตฺตตฺตยสมฺปุณฺณ-กาลธมฺมตตฺตว, ปตฺวา, อิมํ จ
นํ สมฺปตฺตา, อิมํ สกฺกาเร คเหตฺวา, อตฺตโน กายํ, สกฺการูปฺชานํ กวิตฺวา,
ตสฺส ภควโต, ยถาภูจฺเจ कुณฺเ, ธนฺตฺตวตฺตา, อิมํ พุทฺธปฏฺิจฺฉิมํ (ภูป),
ติกฺขตฺตํ, ปทฺกฺขิณํ กวิสฺสาม, ยถาคฺคิเตหิ สกฺกาเรหิ, ภูชํ กุรฺมานา.

สาธุ โน ภนฺเต ภควา, สุจิรวปฺริณิพฺพุโตปิ, ฌาตพฺเพหิ คฺุณฺเหหิ,
 อตีตารมฺมณฺตาย, ปญฺญาสมาโน, อิมเ, อมฺเหหิ คหิตฺเต, สกฺกาเว,
 ปฏิกฺคณฺหาตุ, อมฺหากํ, ทีฆรตฺตํ, หิตาย, สุขาย.

คำแปล

เราทั้งหลายถึงซึ่งพระผู้มีพระภาคพระองค์ใดแล ว่าเป็น
 ที่พึงที่ระลึก พระผู้มีพระภาคพระองค์ใดเป็นพระศาสดาของเรา
 ทั้งหลาย อหนึ่ง เราทั้งหลายชอบใจซึ่งธรรมของพระผู้มีพระภาค
 พระองค์ใด พระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้น เป็นพระอรหันต์
 ตรัสรู้ชอบด้วยพระองค์เอง ทรงอาศัยความการุญในสัตว์ทั้งหลาย
 ทรงพระกรุณาแสวงหาประโยชน์แก่กุล ทรงอาศัยความเอ็นดู
 ได้ยังพระธรรมจักรอันยอดเยี่ยมให้เป็นไป ทรงประกาศอริยสัจ
 ๔ เป็นครั้งแรก แก่พระภิกษุปัญจวัคคีย์ ที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน
 ใกล้กรุงพาราณสี ในวันอาสาฬหบูชา

อหนึ่ง ในสมัยนั้นแล ท่านพระอัญญาโกณฑัญญะ ผู้เป็น
 หัวหน้าของพระภิกษุปัญจวัคคีย์ พึงธรรมของพระผู้มีพระภาค
 แล้ว ได้ธรรมจักขุอันบริสุทธิ์ปราศจากมลทินว่า สิ่งใดสิ่งหนึ่ง มี
 ความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งทั้งปวงนั้น มีความดับไปเป็น
 ธรรมดา จึงทูลขออุปสมบท แก่พระผู้มีพระภาคเจ้า แล้วได้เป็น
 พระอริยสงฆ์สาวก ในธรรมวินัยของพระผู้มีพระภาคเจ้า เป็น
 องค์แรกในโลก

อนึ่ง ในสมัยเมื่อนั้นแล พระสังขรัตนะได้บังเกิดขึ้นเป็นครั้งแรก พระรัตนตรัย คือ พระพุทธรัตนะ พระธรรมรัตนะ พระสังขรัตนะ ได้สมบูรณ์แล้วในโลก

บัดนี้ เราทั้งหลายแล มาประจวบมงคลสมัยอาสาฬห-
บุญณมี วันเพ็ญอาสาฬหมาส ที่รู้พร้อมกันว่า เป็นวันที่พระผู้มี
พระภาคเจ้าพระองค์นั้นทรงประกาศพระธรรมจักร เป็นวันที่
เกิดขึ้นแห่งพระอริยสงฆ์สาวก และเป็นวันที่พระรัตนตรัยสมบูรณ์
คือ ครบ ๓ รัตนะ จึงมาประชุมกันแล้ว ณ ที่นี้ ถือเครื่องสักการะ
เหล่านี้ ทำกายของตนให้เป็นที่ตั้งภาชนะรองรับเครื่องสักการะ
ระลึกถึงพระคุณตามเป็นจริงทั้งหลายของพระผู้มีพระภาคเจ้า
จักทำประทักษิณลิ้นวาระสามรอบ ซึ่งพระพุทธรูปปฏิมา(พระสถูป)นี้
บูชาอยู่ด้วยสักการะตามที่ถือไว้แล้ว

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคเจ้าแม่เสด็จ
ปรีณิพพานานแล้ว แต่โดยพระคุณยังทรงดำรงอยู่ อัน
ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย จะพึงรู้โดยความเป็นอติदारมณฺ์ จงทรง
รับเครื่องสักการะ อันข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายถือไว้แล้วนี้ เพื่อ
ประโยชน์ เพื่อความสุข แก่ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ลี้นกาลนาน
เทอญฯ